

Cheder de referimënt

por les ativités de formaziun, educaziun y assistënza ala pröma infanzia

“Sce duc i mutons y duta la mutans possa gjaudèi de ufiertes d’assistènza ala prima infanzia, de furmazion y de educazion de livel aut porta chësc pro a n si svilup san y al suzes de si esperienza de furmazion, l juda a valivé ora la desvalivanzes sozieles y l smendrësc la defrënziës de cumpetënza danter i mëndri che vën da families cun cundizions sozio-economiches defrëntes. Puscibiliteies d’azes giustes ie nce de gran mpurtanza sce n uel garantì che i genitores, dantaldut l’ëiles, ebe la flessibilità che ie de bujën per pudèi zapé (inò) ite tl mond dl lëur.”

Recumandazions dl Cunsëi dla Union europeica di 22.05.2018

Paroles danora

Stimeda letëures, stimei letëures,

ie é legrëza cun la publicazion de chësc Cheder de referimënt per l'ativiteies de furmazion, educazion y assistënza ala prima infanzia ajache l ti dedichea ai mëndri de nosta sozietà l'atenzion che ti spieta. L tēmp de vita da 0 a 3 ani ie dezisif per n bon svilup ti ani che vën do. L ie de gran mpurtanza ti seguré a duc i mutons y a duta la mutans cundizons de partēnza otimales per crēscer su.

Chësc documēt cuntēn la bases per n cheder de cundizons cualitativamēnter valives a nivel provinziel n cont dla furmazion, educazion y assistënza te duta la scolines coa, strutures per la prima infanzia y te duc i servijes de oma o pere dl di. L Cheder de referimēt dl Südtirol se concia cunde chël ite tl cuntest de n svilup europeich de elaborazion de plans de furmazion y educazion y de na majera atenzion ala fasa de vita nchin a trēi ani.

Dlongia l aumēt reguler de lueges d'assistënza per i pitli garantēsc l svilup y la segurazion dla cualità che dura tl tēmp na ufierta assistenziela de njonta de nivel scialdi aut per la families. Chësta ufierta ti vën piteda ai pitli y a si genitores y families y porta pro al bēnsté de duc.

Na particularità de chësc Cheder de referimēt ie reprejteda dala forma partezipativa de si elaborazion y cunde chël dal ntreciamēt danter teoria y pratica. Tlo ulēssi rengraziē a na maniera partuculara l personal spezialisà dla strutures d'assistënza ala prima infanzia che à partezipà cun gran mpēni ai *workshops* y ala *focus groups* y che ti à giauri la portes dla istituzions ala tuadëures. Orade chël rengrazi de cuer la reprejntantes dla scoles provinzieles per la profescions sozieles, la Prof.a Dut.a Ulrike Loch y la Dut.a Laura Trott dla Facultà de Sciences dla furmazion dla Università Liedia de Bulsan coche nce la culaburadëures y i culaburadëures d'Agēzia per la familia.

Aldò dla ncēria de furmazion vëniel te chësta verscion ladina dl Cheder de referimēt teni cont alternativamēnter sibe dl idiom dla Val Badia sibe dl idiom de Gherdëina.

Ie spere che l vënie, tres chësc lëur, purtà a lum la mpurtanza di pruzesc de furmazion tla prima infanzia y che l gran mpēni de furmazion, educazion y assistënza da pert dl personal spezialisà vënie prijà deplù dala sozietà.

Waltraud Deeg

Assessëura per la families

Introduzion

Introduzion

Per se senti bën y se svilupé à i fantulins y i pitli mutons y la pitla mutans de bujën de na cuntinuità de furmazion, educazion, assistënza y interazion. Chësc “Cheder de referimënt per l’ativiteies de furmazion, educazion y assistënza ala prima infanzia tl Südtirol” nasc dala respunsabilità y dal mpëni dla sozietà de crië de bona cundizions per l’crëscher su di pitli. Nsci se stiza chësc Cheder de referimënt sun la cunescënzes plu ajurnedes a nivel europeich y naziunel de co pudèi ti garantì ai pitli y a si families n valor njuntà n cont dla cualità de vita, dl bënsté, dla partezipazion y dla furmazion tla prima infanzia. Tl medemo tèmp sustèn chësta scumenciadiva l’svilup dla profesciunalità tl ciamp dla pedagogia dla prima infanzia y la ti dà n’atenzion particulera al svilup dla cualità y ala furmazion. Chësc vën a se l’ dé danter l’ auter tres l’ svilup, la definizion y l’evaluazion de standards d’assistënza de nivel aut y de directives, zënza che l’ ti vënie tëtüt ai ënc de gestion la respunsabilità de lauré ora y pité prupostes pedagogiches cualitativamënter omogenees per la prima infanzia.

N pruzes de nrescida partezipativa

L Cheder de referimënt ie l’ resultat dla culaburazion, che à durà n doi ani, danter l’Agenzia per la familia y l’Università Liedia de Bulsan sciche respunsables dl proiet, i ënc de gestion di servijes d’assistënza ala prima infanzia y la scoles profesciuneles provinzieles per la profescions soziales. Si fundamëta ie na maniera partezipativa de ti jì

permez ala nrescida. Aldò dl model dla nrescida-azion à i reprejentanc y la reprejentes di ënc de gestion di servijes d’assistënza ala prima infanzia y dla scoles profesciuneles provinzieles per la profescions soziales tëtüt pert al relevamënt di dac y ala descucion di resultat. L pruzes fova articulà nsci:

- Trèi *workshop* de mez n di l’un y doi ancuntes online. Te chësta ucajions iel unì tratà, ënghe ala maniera di nsci tlamei World Cafè, cuestasions plu amples liedes al’ativiteies di servijes d’assistënza ala prima infanzia, y te n segundo mumënt nce capitui singui dl Cheder de referimënt.
- Cin *focus group* che se à ancuntà nchin cater iedesc la una y che se à dedicà a chësta tematiche: l’ ambient de vita y la lerch soziela di pitli, la cualità dla interazion, la culaburazion danter la families y l’ personal educatif, l’ aprendimënt linguistich y la cualificazions. I resultat dla *focus group* ie unic prejentei da n valguna culaburadëures di servijes d’assistënza ala prima infanzia n ucajion de n *workshop* y i ie la fundamëta de n valgun sotcapituli dl Cheder de referimënt.
- Acumpaniamënt etnografich, dantaldut da pert de Laura Trott, dl’atività pedagogica da uni di ti servijes d’assistënza ala prima infanzia te rations defrënc dla provinzia y tenian cont de duta la manieres assistenzieles (assistëntes dla infanzia a cësa, microstrutures per la prima infanzia,

coes per i pitli). I resultat dla notes etnografiches, valutedes cun la metoda ricostrutiva, y dla ntervistes fates cun la culaburadëures di servijes ie unic tëuc su tl Cheder de referimënt tla forma de tesć teorics y de ejëmpli pratics (“Ejëmpl ora dl’atività pratica”, “Paroles de na educadëura”); chisc ultimi ie evidenziei graficamënter cun n udlon. Referimënc teorics ie senialei cun na sëita dopla. Duc i inuemes di mutons y dla mutans y dla/di culaburadëures nunziei ti ejëmpli ie unic anonimisei. I anglizisms adurvei ie duc metui tl cursif.

Tramandé la tradizions teoriches y cunzetueles

Na ndesfideda lieda al’elaburazion dl Cheder de referimënt ie stata chëla de tenì cont dla tradizions teoriches defrëntes, dantaldut de chëles di raions de rujeneda taliana y tudëscia, cun la mpustazions defrëntes che nen vën a se l dé. Truepes de chësta tradizions teoriches ie tl mumënt prejëntes paralelamënter t’ativiteies da uni di di servijes d’assistënza ala prima infanzia. Ntan l pruzes de nrescida partezipatif ons cialà, tan che l fova mesun, de garantì la puscibilità de traduzion dla mpustanzions y di cunliamënc defrënc, per stimulé n pruzes dialogich danter i modiei teorics defrënc metui n droa ti servijes d’assistënza ala prima infanzia. Oradechël iel nce unì integrà mpustazions y cunzec de relevanza internaziunela, sciche per ejëmpl l cunzet dl “well-being” di pitli y de si families, purtà inant sciche referimënt dal’UNICEF.

On adurvà a na maniera mireda n valguna espresscions spezialistiches de basa a nivel europeich per l

svilup dla profesciunalità di servijes d’assistënza ala prima nfanzia, n cont di standards de cualità dl’assistënza y dla cuntinuità furmativa di pitli. Espresscions mpurtantes ie te chësc cuntest l aprenimënt permanënt y la furmazion informela, rejon per chëla che on tëut la dezijion de adurvé l’espresscions furmazion (Bildung, formazione) y aprenimënt (Lernen, apprendimento), scebën che n valguna tradizions teoriches reiona plutosc de svilup (Entwicklung, sviluppo). L Cheder de referimënt per l Südtirol ie cundeche l resultat de n pruzes de nrescida partezipativa cumbinà sibe cun cunzec y mpustazions de mpurtanza dla pedagogia de prima nfanzia ti raions de rujeneda tudëscia, taliana y ladina, sibe cun theories y svilupps soziopolitics de relevanza a nivel internaziunel. L documënt ie a despusizion tla verscions ladina (tl idiom gherdëina y tl idiom badiot), tudëscia y taliana.

Per alesiré la liejibilità dl test rujenons de educadëures o de culaburadëures y de personal educatif ntendan cun chësta denuminazions duta la dependëntes y duc i dependënc di servijes d’assistënza ala prima infanzia che se cruzia di pitli cun propustes pedagogiches y/o che acumpaniea i genitores. Te duc i caji che l vën fat referimënt a funziions y rodui particuleres (p.ej. la funziions dirigenzieles) vën chësc specificà tl test. Oradechël se ons purvè a adurvé n lingaz nia descrimënt de viers dl un o dl auter ses. Se on nuzà, ulache la jiva, dla forma dopla, chëla maschila y chëla feminila (p.ej. mutons y mutans/mituns y mitans, mut/muta y möt/möta, i/ la educadëures y i educadus/les educadësses). Per alesiré l test ons nce adurvà, ulache la forma dopla fossa stata massa pesocia, la denuminazions pitli y mëndri, minan sambën nce la mutans. La denumi-

nazions ladines fantulin y viadú ie mé maschiles ma cun senificat neutrel. Ulache la jiva se ons nuzà de formes neutreles sciche tl cajo dla esprescion personal educatif. Per cie che reverda chësc personal educatif, che ie per na stragran maiuranza feminil, ons a luesc nce adurvà la formes mé feminiles educadëura/educadëssa y educadëures/educadësses.

Rengraziamënc

N proiet che ie de na mpurtanza profesciunela y soziela tan granda possa mé unì realisà de gra ala scumenciadiva y al mpëni de truepa persones, y a dutes chëstes ti va nosc rengraziamënt plu senti! Ulessan sotrissé dantaldut la cumpetënza y l mpëni dla truepa/di truep culaburadëures (nce diretëures) che à tèut pert ala nrescida y la culaburazion cun la reprejentantes y i reprejentanc dla scoles profesciuneles provinzieles per la profescions sozieles. Tl impressum iel nunzià duta la partezipantes dla *focus groups*. Oradechël ulessans rengrazië duta chëles y duc chëi che à liet cun spirt critic y prijënt truepa pertes de chësc Cheder de referimënt purtan pro, de gra a si usservazions costrutives, a na maniera dezisiva a si realizazion, primes de duc Yaila Mattiuzzi y Iris Nentwig-Gesemann. Rengrazion oradechël nce Birgit Michelon, che ti ie stata do cun gran mpëni y profesciunalità al pruzes de nrescida y cundecheh nce ala elaborazion dl Cheder de referimënt. Per cie che reverda l Cheder de referimënt per ladin ie duta la traduzions, nce chëles da publicazions tudëscas, talianes y nglëjjes, unides fates dala doi tradutëures Ingrid Runggaldier (idiom de Gherdëina) y Ulrike Vittur (idiom dla Val Badia). Per na letura plu saurida vëniel perchël da moïnà tl test

renunzià a referimënc singui. Tulon la ucajian de rengrazië la tradutëures dla traduzion mpeniativa y cumpetënta de chësc test spezialistich! Cun si lëur àles purtà pro al svilup linguistich dla terminologia dla pedagogia dla prima infanzia y cundecheh al svilup de standards de cualità de level aut tl'assistënza ala prima infanzia tla valedes ladines.

N rengraziamënt de cuer ti va nce al digan Paul Videssott, Facultà de Scienze dla Formazion dla Università Ledia de Bulsan, che à acumpanià y sustenì chësc proiet dal scumenciamënt. A level politic chons pudù se lascé sun l sustenì de valuta dl'assessëura Waltraud Deeg, a chëla che ti va nosta recunescënza: l ie ènghe de gra a d'ëila che l se gëura tl Südtirol puscibilibiteies de svilup nueves per l daunì dla assistënza ala prima infanzia. De gra de cuer!

Cialé tl daunì

Ulessan stlù ju chësta introduzion cun n dejidere. Chësc Cheder de referimënt ie l resultat dl dialogh danter teoria, pratica, aministrazion y politica, y dla defujion sistematica dla cunescënzes teoriches tl'atività pratica. Se mbincion che chësc barat posse jì inant nce tla fasa dl'atuazion pratica dla linies directives y ti proiec dl daunì tla formazion, educazion, assistënza y cura di fantulins y di pitli mutons y dla pitla mutans.

Bulsan, Persenon, juni 2020

Verena Buratti (Agenzia per la familia),

Ulrike Loch (unibz) &

Laura Trott (unibz)

Indesc

Indesc

Paroles danora	III		
Introduzion	V		
Indesc	IX		
1. I prinzijs d'orientamënt	1		
1.1 Conscidraziuns generales	1		
1.2 Imajes pedagogiches di mituns y dles mitans	3		
1.3 Diversité y inclujiun	8		
1.4 Acompagné i mituns y les mitans te sü obietifs de svilup	11		
1.5 L'atejamënt profesional	13		
2. Furmazion, educazion y assistënza	14		
2.1 L'aprendimënt y la furmazion	15		
2.2 L'educazion	24		
2.3 L'assistënza y la cura	31		
2.4 Cunzetualisé la furmazion, l'educazion y l'assistënza	38		
3. La cualité d'interaziun, le jüch y le bëgnsté	40		
3.1 La cualité d'interaziun	41		
3.2 Le jüch	50		
3.3 Le bëgnsté	58		
4. Prugramé la transziuns	64		
4.1 La microtransziuns	65		
4.2 Acumpaniè l se usé ite	66		
4.3 Prugramé l passaje ala scolina	70		
		5.	Ejëmpli de ciamps de furmazion y educazion 74
		5.1	L plurilinguism y l'aprendimënt linguistich 75
		5.2	L ambient de vita y la lerch soziela 81
		5.3	Estetica, criatività, mujiga, ert y manualità 86
		5.4	L muvimënt y la perzezion dl corp 89
		5.5	Scienzes natureles, tecnica, matematica y leteralità 91
		6.	L'organisaziun dla lerch sciöche post da imparé y se sté saurí 96
		7.	La culaburazion danter la families y l personal educatif 102
		8.	La garanzia dla cualité 108
		8.1	Osservé y documenté 109
		8.2	Le bëgn y la proteziun di mëndri d'eté 112
		8.3	Le laur tl team y les rëis 113
		8.4	Supervijiun y acompagnamënt pedagogich 115
		9.	Les cualificaziuns-tle 118
			Auturies 127
			Bibliografia 126

I prinzijs
d'orientamënt

1.1-1.5

1.1 Conscidraziuns generales

Tl zënter di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia él le möt/la möta. L'ativité pedagogica tl grup di pici mituns y dles pices mitans se basëia sön le respet reziproch, la stima un cun l'ater, l'azetanza incondizionada dla personalité de vigni möt/möta sciöche ince sön la cooperaziun cun les families o cun l'ambiënt sozial di mituns y dles mitans.

Por i viadus y i mëndri él a desposiziun tl Südtirol ofertes d'assistënza ala pröma infanzia d'alta cualité, valies da n punt d'odüda pedagogich, che se basëia sön na fondamënta profesionala deboriada, formulada te chësc Cheder de referimënt por les ativités de formaziun, educaziun y assistënza ala pröma infanzia tl Südtirol. Les linies diretives pedagogiches laurades fora tl Cheder de referimënt ti dá la poscibilité ai sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia da orienté sü modí teorics a theories y tradiziuns pedagogiches democratches desfarëntes.

Le personal educatif di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia surantol, deboriada cun che che á la responsabilité da genitur, porleplü i geniturs, y por sostigné les families (o le contest sozial di mituns y dles mitans), la responsabilité por la formaziun, l'educaziun y l'assistënza dles mitans y di mituns che vëgn ciará do tles scolines-coa, tles microstrotöres por la pröma infanzia o pro geniturs dl de.¹ Chësc é n compit impegnatif y de gran importancia socialista che vëgn surantut cun responsabilité dai sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia cun l'intenziun da acompagné y stimolé le miú che ara vá i via-

du y i mëndri te so percurs de svilup, educaziun y aprenimënt. Le personal educatif interagësc cun i mituns y les mitans te na maniera competënta, partezipativa y riflessiva savon che al porta pro ala formaziun sociala dla generaziun che vëgn do ca y insciö al svilup sozial.

I sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia surantol l'inciaria sociala da acompagné les mitans y i mituns che ti vëgn afidá ti prozesc de svilup. Ai incorajëia i mituns y les mitans da svilupé relaziuns d'atacamënt sigüdes y raporc frëms cun le personal educatif. Les relaziuns d'atacamënt sigüdes ti conzed ai mëndri da esploré le monn material y sozial incëria, pian ia dal ambiënt de vita de sües families. Implü á i sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia ince le compit da acompagné i mëndri tl svilup dl jüch, dla comunicaziun y dla gestiun dles relaziuns cun d'atri mituns y d'atres mitans che é d'importanza por i prozesc d'aprenimënt y de svilup tratan l'infanzia.

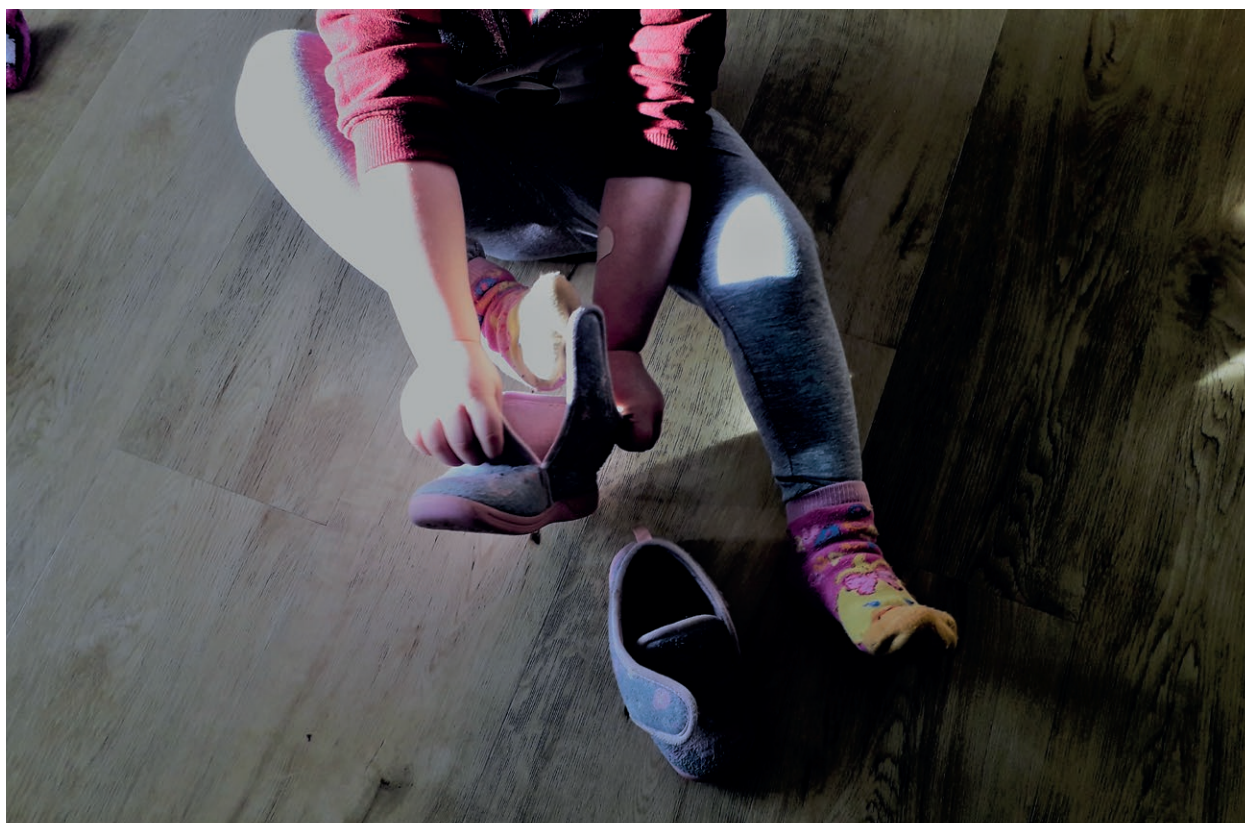
La fondamënta de referimënt sozial dl'ativité pedagogica ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia é i **dërc dl'infanzia stabilis tla Convenziun ONU** che ti assegnëia ai mituns y ales mitans na posiziun iuridica tla sozieté y mët la conscidraziun dl bëgn y di interesc di mituns y dles mitans dan da vigni atra prospetiva sociala. Implü é i **dërc umans fissá dales Naziuns Unides sciöche ince la Convenziun ONU sön i dërc dles persones cun handicap**, y süa trasposiziun te leges y regolamënc, la fondamënta dl'ativité ti sorvisc d'assistënza ala

¹ Canche i baiun de personal educatif minunse le personal di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia che fej n'ativité pedagogica cun i mituns y les mitans y/o acompagnëia i geniturs. Ara se trata de assistënc/assistëntes por mëndri, geniturs dl de (uma dl de, pere dl de), pedagogs/pedagoghes, coordinadus (pedagogics)/coordinadësses (pedagogiches), personal cualifiché spezialisé tl'assistënza di mituns y dles mitans cun bojëgns particulars sciöche ince d'ater personal pedagogich te funziuns somiëntes.

pröma infanzia. A nivel europeich s'orientëia la conzeziun di sorvisc ala **Racomanaziun dl Consëi europeich sön la cura, l'istruziun y l'educaziun de bona cualité dla pröma infanzia.**²

La poscibilité da vire y imparé la partezipaziun sozuala bele da pici insö y tratan döta la vita porta pro a svilups soziai democratics a dorada lungia. Súa garatada depënn danter l'ater dales formes de sostëgn che la sozieté ti mët a desposiziun ai mituns y ales mitans. I sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia y sü colaboradus/sües colaboradësses cheriëia, tres la realisaziun de strotöres inclusives y n orientamënt pedagogich de bona cualité por

düc i mëndri che vëgn ciará do, n ambiënt d'aprendimënt stimolant che favorësc prozesc de formaziun y svilup de dorada lungia y scomenciadia personala por düc i mituns y dötes les mitans. (→ Diversité y inclujiun).

2 Les fondamëntes iuridiches é da ciáfé te Autonome Provinz Bozen Südtirol (2015); Provincia Autonoma di Bolzano Alto Adige (2015); EU: C189/02 (2019a, 2019b); UNICEF (1989/z.a., 1989/2008, 2006/2007, 2016); UN: A/RES/217 (1948, 1948/1998).

1.2 Imajes pedagogiches di mituns y dles mitans

L'idea pedagogica che le personal educatif á di mituns y dles mitans, sües imajes dl'infanzia sciöche ince sües esperiënzes biografiches influenzèia dasënn süa perzeziun di mituns y dles mitans. Tl'infancia atuala sön l'infanzia y tles theories pedagogiches partezipatives vëgnel rapresenté i viadus y i pici mituns/les pices mitans sciöche sogec che á dërc fundamentai, dantadöt i dërc dl'infanzia. Bele da canche ai nasc vëgn les mitans y i mituns conscidrá atifs y interessá a se instësc (p. ej. a so corp, sües emeziuns, süa comunicaziun) y a so ambiënt de vita (→ L'ambiënt de vita y la lerch sozuala). Les imajes desfarëntes dl'infanzia, dla möta/dl möt y dl ester möt/möta y l'atejamënt fundamental profesional respetif colié taca adöm cun presuposiziuns che influenzèia l'interpretaziun dla comunicaziun infantila (tres reaziuns fisiches, aziuns, espresciuns verbales) da pert dl personal educatif.³

Mituns y mitans sciöche sogec atifs y autonom

La vijun pedagogica dl möt/dla möta sciöche soget atif y autonom alza fora süa atividé personala y süa partezipaziun a ci che se porta pro tratan l'assistënza ala pröma infancia. Implü descëdera l'atenziun por la capacitè di viadus y di mëndri da agí sön la basa de sü impuls. Chësta vijun se ghira dal personal educatif da perzepí y interpreté la comunicaziun verbala di mituns y dles mitans sciöche ince chëra nia verbala che vëgn portada a espresciun te sües pratiches dl movimënt, dl corp, dl jüch y dl'interaziun.

Les mitans y i mituns n'á nia ma le bojëgn de autonomia y individualité mo ince le bojëgn de comunité y portignënza sozuala. Insciö ési sogec soziai che reagësc a so ambiënt incëria y ales porsones che fej pert de so ambiënt de vita, ai les imitiëia, ti fej do y modifichèia deperpo sües aziuns tres le jüch. I impuls di viadus y di mëndri é fisics (chël ó dí che ai é liá sogetivamënter al corp), ai n'á nia ma na gauja interiura mo pó ince ester reaziuns a ogec y porsones te so ambiënt (p.ej. d'atri mituns/d'atres mitans dl grup o personal educatif). Chësc ó dí che la capacitè d'agí dl möt/dla möta vëgn ince portada a espresciun dal corp.

La capacitè d'agí dles mitans y di mituns é dagnora colhada ales rëis che ai é bogn da ativé te so ambiënt de vita. Chësta faculté y capacitè d'agí vëgn denominada *agency*. Tla vijun dl möt/dla möta sciöche soget agënt él da capí *l'agency*, chël ó dí la poscibilitè de n möt/na möta da agí, sciöche reaziun ala cualité de sües relaziuns soziales y ales ressurses respetives che ti vëgn metüdes a desposiziun (danter l'ater ressurses soziales, economiches, culturales). **La capacitè d'agí dl möt/dla möta n'é insciö nia ma liada a sües competënzes individuales mo ince ales ressurses che ti vëgn metüdes a desposiziun te so monn de vita, ti raporc generazionai y insciö ince ti sorvisc d'assistënza al'infanzia.**⁴

Perzepí y reconësc les mitans y i mituns sciöche sogec autonom ti corespogn ai Dërc dl'infanzia formulá dales Naziuns Unides. Pro i Dërc dl'infanzia tochel danter l'ater ince le dërt al jüch, al tēmp lēde y ala palsa; le dërt ala sanitè, ala formaziun, al'assistënza; le dërt al'informaziun, al'espresciun lēdia de minunga, le dërt da gní acutá sö y partezipé; le

3 Cfr. Viernickel, Susanne, Nentwig-Gesemann, Iris, Harms, Henriette, Richter, Sandra & Schwarz, Stefanie (2011).

4 Cfr. Baader, Meike S. (2018); Eßer, Florian (2016).

dërt ala dignité umana y ala sfera privata sciöche ince le dërt ala proteziun (p.ej. dala violënza).⁵ I dërc dl'infanzia vëgn sostanzialmënter tuc en conscidraziun tles impostaziuns sciöche ince tles ativités pedagogiches y organisatives di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia. Implü él da tigní cunt dl fat che i viadus y i mëndri é particolarmënter vulnerabli (sensibli). Ince sce ai é bogn da agí autonomamënter ái debojëgn de na **lerch protezionada adadata a so svilup individual por mantigní y svilupé súa capazité da agí y comuniché.**

Respeté la minunga dl möt/dla möta

“Canche an ti fej na domanda a n möt o a na möta, spo él da respeté daldöt súa resposta, ince sce al é por ejëmpl ‘no’. An mëss mefo bele se fá n pinsier danfora sce al é le caje o no da formulé valch sciöche domanda. Chiló messunse sambëgn ince jí ala medema altëza di edli cun i mituns y les mitans, se möie tröp ia por tera y no ti ciaré dagnora da söinsom jö.”

(Dialogh cun n'educadëssa)

5 UNICEF (1989/z.a., 1989/2008).

I mituns y les mitans tl contest dles generaziuns

Pro la realté dl'infanzia tochel le crësce sö te n contest dles generaziuns. **I mituns y les mitans impara i valurs soziai, les normes y les regoles che tëgn impé le raport danter les generaziuns, dantadöt tl'interaziun cun les porsones adultes sciöche i geniturs, les las y i neni y le personal educatif di sorvisc d'assistënza al'infanzia.** Les interaziuns soziales sciöche chères danter geniturs y möt/möta o danter personal educatif y mituns/mitans é porchël situaziuns d'aprendimënt importantes ti pröms agn de vita. Le möt/La möta imitëia cherian n significat y variëia les esperiënzes fates iló tl jüch, p.ej. da soghé cun les popes. Cun le crësce se dá jö le möt/la

möta cun chëstes esperiënzes ince da soghé cun d'atri mituns/d'atres mitans.

Les porsones adultes á le compit da cherié le dër contest generazional por le bëgn dl möt/dla möta. Deache chësc contest generazional rapresentëia n ecuiliber de podëi irevocabl vëgn i bojëgns fundamentai di mituns y dles mitans (danter l'ater le bojëgn de jüch, stimolaziun, sté a ne fá nia, cura, proteziun, bëgnsté, partezipaziun) tuc en conscidraziun cun priorité ti sorvisc d'assistënza ala pröma infancia. Insciö vëgnel garantí che i bojëgns fundamentai individuai di mituns y dles mitans vëgn accontentá belanfats cares che é sües poscibilités y capacités da dé da capí chisc bojëgns. I bojëgns dl personal (p.ej. le bojëgn de palsa, l'integrité fisica, l'igiëna) é sambëgn ince legitims y mëss gní tuc en conscidraziun. **La profesionalité pedagogica se damana dal personal educatif la capacità da acordé sü bojëgns cun chi di mituns y dles mitans surantolon süa prospetiva y canche ara se trata dl bëgn di mëndri da mëte iadedô sü bojëgns personai.**

L'autofaziun

L'esperienza d'autofaziun ti conzed ai mituns y ales mitans da ti ester cun sües forzes a situaziuns nöies y a desfides adatades a so svilup. L'autofaziun se svilupëia en combinaziun cun esperiënzes de relaziun y interaziun tratan dōta la vita y süa rapresentaziun tl möt/tla möta. Ara é colliada te na maniera strēnta cun l'agency (la faculté y capacità d'agí). Les stories da vigni de de eroi y eroines cun chères che les mitans y i mituns pó s'identifiché i dēida svilupé l'autofaziun tratan che ai crēsc sö.

Ti agn passá á l'inrescida alzé fora l'importanza di atri mituns y dles atres mitans (i *peers*) por le svilup di mëndri. Al ti fej bun al aprendimënt di mituns y dles mitans p.ej. da podëi imité i movimënc dl corp o les espresciuns dla usc de d'atri mituns y mitans o da osservé sciöche d'atri mëndri fej da fá so n ambiënt de vita nü. A chësta moda pó i mituns y les mitans acuisí deboriada conescënzes importantes ti sorvisc d'assistënza ala pröma infancia, esploré le significat dl ambiënt de vita y porvé fora cosses nöies. De te relaziuns danter *peers*, che vëgn promoiüdes tles strotöres d'assistënza ala pröma infancia, cheriëia - ince porvia de

süa continuité - potenziai de svilup y formaziun interessanc por düc i mituns y dotes les mitans, propi sciöche al é tles relaziuns danter fredesc y sorus.⁶

I mituns y les mitans sciöche personalités autonomes

Vigni möt/möta é na personalité unica.

Süa dignité é inviolabla. Vigni möta/möt vëgn stimé independentamënter da süa provegnënza sociala, so ses, so nivel de svilup, so lingaz/sü lignac y süa portignënza al grup linguistich, süa cultura, religiun y d'atres carateristiches individuals. Pian ia da süa personalité, süa familia y so ambiënt de vita vëgn vigni möta/möt acompagné y stimolé da personal cualifiché te so svilup, te sües ativités d'aprendimënt y ti prozesc formatifs y renforzé te süa autonomia y capacité da agí. Chësc vëgn a se le dé tignin cunt dla iustizia sociala, dla parité dles oportunités y dl respet dla diversité t'l'aziun pedagogica. Insciö vëgnel renforzé la perzeziun dl'autofaziun (la faziun che ares/ai á instësc, tal. autoefficacia, tod. Selbstwirksamkeit). Les porsones svilupëia süa personalité te prozesc d'aprendimënt individuai y partis coletivamënter tratan döta la vita y sön chësc percurs á la formaziun (tl significat umanistich; → L'aprendimënt y la formaziun) na funziun zentrala.

I intervënc pedagogics por le svilup dla personalité vëgn a se le dé savon che le svilup infantil vëgn influenzé da trëi liví. Ara se trata (1) dl'interaziun continuënta danter biologia y esperiënza che s'influenzëia öna cun l'atra te so svilup, (2) dl'interaziun danter ambiënt de vita y süa elaboraziun

Daidé cherié relaziuns

“N iade ânse n möt che ne pitâ nia, ne riô nia, al ê ri da capí sce al se stô veramënter saurí. Al ne tolô nia pert ales ativités de grup, al ê scemplamënter dër rëservé. Te na sentada de nosc team - dailó ponsunse dagnora sura sön i mituns y les mitans, sce al é sté mudaziuns, prozesc de svilup - se unse intenü che le möt ê generalmënter fora dl grup, mo che al ti ciarâ pordërt cun gran atenziun ai atri mituns y ales atres mitans. Al ê bëgn interessé ai atri mëndri, ince sce ël instës se tirâ dagnora zoruch. I ân l'impresciun che al ess bëgn orü, mo al ne ti ê nia. Spo unse fat fora deboriada da azeté chësc, mo da l'invié plü sovënz da tó pert a de pici jüc de grup. Da incö a en doman á le möt tut sö contat cun i atri mituns y les atres mitans, y á chirí n contat plü intensif cun le personal educatif. N iade ti ál cinamai dé la man a n'educadëssa y á dit: 'Ví mo cun me, i oress te mostré valch. Val' de te n'é ciamó mai sozedü denant. Sce na möta/n möt n'é nia interessé ales ativités de grup, spo vá chësc bun. Mo te so caje ânse madër la sensaziun che al ess bëgn orü y porchël unse porvé da ciafé n tru por le sostigní zënza le mëte sot a presciun.”

(Dialogh cun n'educadëssa)

6 Cfr. Leitner, Sylvia, Loch, Ulrike & Sting, Stephan (2011); Viernickel, Susanne (2010).

biografica da pert dl möt/dla möta y (3) dl'autoregolaziun y autofaziun dl möt/dla möta.⁷

Le personal educatif di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia acompagnëia le svilup dla personalité di mituns y dles mitans tres la creaziun reflexiva de relaziuns y interaziuns. Ara se tratta de na creaziun de relaziuns reflexiva canche al vëgn tut ca la möta/le möt te süa situaziun de vita, cun sü interes y bojëgns y sües esperiënzes biografiches y metü tl zënter dla situaziun atuala. Les presuposiziuns profescionales, les esperiënzes faites danfora dal personal educatif sciöche ince l'influs dl sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia (p.ej. le ritm dl de) se respidlëia sön l'avenimënt de interaziun. Imparé da gestí les relaziuns y les interaziuns é de gran importanza por le svilup dla personalité di mituns y dles mitans y á na faziun direta sön i prozesc de formaziun infantii.

Le svilup dla personalité dl möt/dla möta vëgn ince influenzé, chël ó dí stimolé o limité, dal ambiënt te chël che al/ara crësc sö. Danter i faturs ambientai che influenzëia le svilup él l'organisaziun dla lerch di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia y ince l'ambiënt defora dales strotöres (p.ej. zona industrialia, zënter dl paisc, urt, parch) y sciöche chësc vëgn trat ite t'ativité pratica dla strotöra.

7 Cfr. Liegle, Ludwig, (2020, pl. 31-35).

1.3 Diversité y inclujiun

Tles strotöres d'assistënza ala pröma infanzia dl Südtirol vëgnel ciaré de mituns y mitans danter trëi mëisc y trëi agn (chël ó dí sot a cater agn). **Ara vá da ciaré deboriada y anfat di mëndri sce vigni strotöra adatëia, ti jon do a so conzet inclusif de pedagogia dla pröma infanzia, l'organisaziun specifica dl'offerta formativa, educativa y assistenziala al grup de mituns y mitans relativ, y tëgn cunt te na manira flessibla de ghiranzes particulares y bojëgns.** Le prozes de inclujiun continuënt vëiga danfora che la strotöra s'adatëies ai bojëgns di mituns y dles mitans. I sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia pó se lascé sön le sostëgn profesional, personal y material che vá debojëgn.⁸ Ai operëia cun cosciënza dla diversité y critica devers dles discriminaziuns por ci che reverda sües aziuns y al intern dl grup.

Le conzet de basa dl'inclujiun vel en referimënt a vigni möt/möta cun so contest sozjal, sü punc de forza y sües particularités y cun dötes les desfidades che al instës/ara instëssa pó sintí te süa situaziun sozjala. **L'inclujiun reverda dötes les mitans y düc i mituns:** chi cun y zënza n handicap fisich, sozjal o psichich, mitans y mituns cun n majer bojëgn d'assistënza, cun biografies (familiares) internaziunales, dër da talënt, te costelaziuns familiares desfarëntes y cun portignënz desvalies. Al é n dovëi sozjal dles strotöres d'assistënza ala pröma infanzia da ti pité cun sensibilité y flessibilité a dötes les mitans y a düc i mituns na lerch de aprenimënt, educaziun y cura olache ai pó se sté saurí y se svilupé aladô individualmënter.⁹

8 Cfr. Autonome Provinz Bozen Südtirol (2015); Provincia Autonoma di Bolzano Alto Adige (2015); Autonome Provinz Bozen Südtirol (2017); Provincia Autonoma di Bolzano Alto Adige (2017).

9 Booth, Tony & Ainscow, Mel (2016/2019); Brugger-Paggi, Edith, Demo, Heidrun & Garber, Franziska (2013); Bulgarelli, Daniela (2018); Wagner, Petra (2011, 2017).

L'identité depënn da tröc faturs

Chësta comprenjiun de inclujun mët danfora che le personal educatif toles sö y respetëies vigni möt/möta te süa individualité, singularité y diversité. Pro vigni möt/möta pëion ia dala convinziun che süa identité depënn da de plü faturs sciöche ses, biografia, ambiënt de vita (→ L'ambiënt de vita y la lerch sozuala) y familia. Chiló baion ince de portignënza multipla. Vigni möt/möta á insciö a desposiziun n gran numer de carateristiches, capacités y esperiënzes individuelles che s'intrecëia y dëida cherié de gre en gre süa identité personala. Ti sorvisc d'assistënza ala prëma infanzia vëgnel svilupé individualmënter chësta identité tres les esperiënzes fates dailó. Chësc svilup vëgn a se le dé tres stimolaziuns reziproches danter istituziun, personal

Inclujiun: definiziun d'UNESCO

"L'inclujiun é da capí sciöche prozes te chël che al vëgn tut en considraziun i bojëgns desvalis de düc i mituns y de dötës les mitans, dles porsones jones y adultes. Chësc vëgn arjunt cun na majera partezipaziun ai prozes d'aprendimënt, ala cultura y ala comunité y ince tres la reduziun y l'eliminaziun d'esclujiun tla formaziun."

(UNESCO, 2009, pl. 9)

Les portignënzes multiples

"An se basëia sön le fat che les porsones vir te monns de vita dër desfarënc y che sües identités é dagnora metüdes adöm da de plü carateristiches y portignënzes, mudables y nia mudables, chirides fora instësc y atribuides."

(Sulzer, Annika, 2017, pl. 14)

educatif y mituns/mitans, y chësc ti fej vire individualmënter a vigni möt/möta la realté d'assistënza te süa strotöra. Acompagné chisc prozesc, tignin cunt dla cosciënza dla diversité y cun reflesciun sön süa biografia personala, é espresciun de profesionalité pedagogica (→ L'atejamënt profesional).

Raport davert cun la diversité

La diversité é logica y vëgn afrontada te na manira riflessiva tla vita da vigni de dles strotöres d'assistënza ala pröma infanzia.

Situaziuns olache i mituns y les mitans mët sö gerarchies, stereotipëia o stlÿj fora vëgn tutes ca dal personal educatif y tratades deboriada cun les mitans y i mituns, por ti dé la poscibilitè a düc da tó pert. Le personal educatif sostëgn düc i mituns y döttes les mitans te sü bo-jëgns de comunicaziun y interaziun sozuala. Comuniché y cherié relaziuns se basan sön le respet ti dá ai mëndri la poscibilitè da svilupé n'ímaja de se instësc positiva cun chëra che ai pó incunté cun interes y curiosité se instësc, sües particularités y chères de d'atri mituns y d'atres mitans. Por mirit de chëstes incuntades pó i preiudizi che nasc y atribuziuns doloroses a se instësc perde so podëi de faziun. Por fá fora di sorvisc d'assistënza al'infanzia, deboriada cun i mituns y les mitans, n post de formaziun y educaziun inclusiv tol ite le personal educatif n atejamënt profescional-reflessif che renforza le reconescimënt y le respet dla diversité y dla personalité individuala y ti lascia ince lerch ala riflessciun y mudaziun de modí d'interpretaziun che stlÿj fora y ofënn.¹⁰ Por chësc á le personal educatif a desposiziun le laur tl team, la supervijiun y ajornamënc (→ La garanzia dla cualité).

La sozieté é diversificada, chësc se respidlëia tles families di mituns y dles mitans y tles strotöres.

I ènc che gestësc i sorvisc ciara da tigní cunt de chësc tl svilup dl personal. Sciöchë i sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia rapresentëia n post por düc i mituns y döttes les mitans insciö ési ince n post por döttes les families: le personal educatif ti vá adincuntra ales

families cun sensibilitè y cosciënza dla diversité por ademplí le miú che ara vá so dovëi de formaziun, educaziun y assistënza en colaboraziun cun les families y tl interes dl möt/dla möta (→ La colaboraziun danter les families y le personal educatif).

Respeté la diversité

"Sce les mitans y i mituns dess imparé da respeté la diversité, y nia ma da la toleré, adori ocajiuns desvalies por familiarisé impara. Al é da conscidré che ince i sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia operëia tl contest dles strotöres soziales y mëss mëte averda da ne reproduje nia y ne dé nia inant preiudizi."

(Richter, Sandra, 2014, pl. 2)

¹⁰ Cfr. Mastio, Antonia (2019); Seitz, Simone & Finnern, Nina-Kathrin (2012); Seitz, Simone, Finnern, Nina-Kathrin, Korff, Natascha & Thim, Anja (2012); Sulzer, Annika (2017); Wagner, Petra (2017).

1.4 Acompagné i mituns y les mitans te sü obietifs de svilup

Le personal educatif di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia acompagnëia i mituns y les mitans te so svilup individual. Deboriada cun les families dles mitans y di mituns stimolëiel svilup fisics, cognitifs, emozional, mentai y soziai. N valgügn obietifs de svilup importanc di mituns y dles mitans é:¹¹

Tl'eté da viadú

(presciapüch i pröms 12 mëisc de vita)

- svilup dla regolaziun fisiologica;
- formaziun dl atacamënt (svilup de rapresentaziuns internes);
- svilup de schemesc sensomotorics;
- jüch y perzeziun, dantadöt de so corp, y svilup di neurons-spidl sciöche fondamënta de comunicaziun;
- svilup dla personalité.

Tl'eté da viadú á i mituns y les mitans dër n gran bojëgn de dōta l'atenziun y ince dl acompagnamënt fisich y emozional da pert de porsones de referimënt sciöche la familia y le personal educatif. Le svilup de relaziuns d'atacamënt sigüdes é la fondamënta por se svilupé inant.

Tl'eté da pice môt/picia möta

(ca. dal 10./11./12. mëis de vita cina 3 agn)¹²

- svilupé inant la regolaziun fisiologica (portamënt dl corp, schemesc de movimënt, motorica fina y coordinaziun man-edl);
- svilup dla regolaziun dles emeziuns (svilup sozio-emozional);
- esploraziun dl ambiënt de vita, svilup de

autonomia y control, interes ala lerch soziai;

- svilup cognitif, aprendimënt de funziuns simboliches, svilup dla capacitè de strotoraziun infantila;
- svilup linguistich dales parores ales frases ti lingac che ti vëgn pitá (ai mituns y ales mitans);
- conescënza dl monn sozial di *peers*, interaziuns cun d'atri mituns y d'atres mitans;
- svilupé inant le jüch, svilup dla fantasia;
- se-mëte-en-relaziun cun les cosses, i fenomens y i svilups, danter l'ater la confrontaziun cun valurs sciöche la iustizia danter i mituns y les mitans;
- svilupé inant la personalité.

Por regulé sües emeziuns y so comportamënt sciöche ince por elaboré mentalmënter sües perzeziuns á les mitans y i mituns debojëgn dl sostëgn emozional y comunicatif de porsones familiares. Porchël adori relaziuns stabiles cun le personal educatif (→ La cualité dl'interaziun). Le personal educatif incorajëia les mitans y i mituns, singlarmënter y/o tl grup, da fá sü vari de svilup, sce al vëiga che al é debojëgn de sostëgn, o al i alisirëia, sce al s'intënn che al vëgn pretenü demassa. La gestiun partizipativa de chëstes situaziuns dëida les mitans y i mituns svilupé l'(auto-)perzeziun sciöche ince esperimenté l'autofaziun y la crëta.

Pro i compic di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia tochel ince la strotoraziun de contesc d'assistënza olache les mitans y i mituns fej l'esperienza dla sensaziun de bëgnsté tres

11 La lista se basëia sön inrescides de Bostelmann, Antje (2019); Nentwig-Gesemann, Iris, Fröhlich-Gildhoff, Klaus, Harms, Henriette & Richter, Sandra (2011); Pütz, Günter & Rösner, Manuela (2017); Stern, Daniel (1985/1992, 1985/1999); Viernickel, Susanne, Nentwig-Gesemann, Iris, Harms, Henriette, Richter, Sandra & Schwarz, Stefanie (2011) sciöche ince sön les osservaziuns etnografiches de Ulrike Loch y Laura Trott.

12 Tl cuarto ann de vita pó les mitans y i mituns sté ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia cina al scomenciamënt dla scolina, chël ó dí che les mitans y i mituns n'á nia ciamó complí i cater agn canche ai röia te scolina. Sön la basa de n orientamënt pedagogich inclusif olache le môt/la möta y so svilup individual é tl zënter ne vëgn i temesc de svilup nominá nia desfarenziá plü avisa dal punt de odüda temporal.

la realisaziun, adatada a vigni môt/möta y al grup, de proteziun, cura, stimolaziun, sté a ne fá nia y ralentamënt sciöche ince de na strotöra dl de. Insciö vára da smendrí les esperiënzes de sura- y sotstimolaziun sciöche ince da renforzé la sensaziun de segurëza, le control dla situaziun y l'esperienza de competënza di mituns y dles mitans.

Le personal educatif acompagnëia cun discreziun i mituns y les mitans te sü prozesc d'aprendimënt y svilup autonom por ti lascé lerch ala ligrëza da descurí y a so bojëgn d'autonomia. Al dëida insciö i mituns y les mitans ciafé fora (esploré), imparé-da-conësce-se-instësc, amplié so monn de vita sciöche ince tó pert a interaziuns soziales. Pro chësc tochel ince la desponibilité da daidé i mituns y les mitans ti prozesc d'adatamënt, p.ej. capí co che an s'astila cun regoles o mudaziuns. Chësc vel dantadöt te situaziuns de transiziun (→ Programé les transiziuns).

Plü inant inviëia le personal educatif i mituns y les mitans da daidé realisé so ambiënt sozial (p.ej. le grup de mituns y mitans). Tl momënt che les mitans y i mituns porta pro a realisé sües relaziuns soziales y so ambiënt de vita se svilupëii. Chësc á faziun sön la gestiun dles relaziuns y dl ambiënt de vita tl dagní deache la partezipaziun ativa di mëndri müda p.ej. le decurs dla strotöra dl de. Daidé vigni môt/möta y le grup de mituns y mitans imparé da tó y fá pert, realisé l'ambiënt y la strotöra dl de, svilupé na süa minunga personala y n'identité de grup sciöche ince la mudé aladò dl bojëgn é prinzijs de basa dl laur pedagogich.

Les mitans y mituns vir y svilupëia n sëns de portignënza soziala ince esploran deboriada, aladò de so svilup, l'ambiënt olache ai crësc sö. I sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia promöi le svilup de n sentiment de familiarité cun l'ambiënt sozial di mituns y dles mitans danter l'ater tres l'esperienza dla natöra, dl urt, dl'agricoltöra, dl artejanat sciöche ince tres contac cun istituziuns y porsones relevantes tla lerch soziala (→ L'ambiënt de vita y la lerch soziala).

L'organisaziun partezipativa dl laur pedagogich di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia mët danfora n atejamënt fundamental sensibl, democratich y inclusif dl personal educatif ti confrunc de vigni môt/möta y dl grup de mituns y mitans (→ Diversité y inclujiun). Chësc se damana la desponibilité da pert dl personal educatif da se dé jö cun i svilups soziai y süa raprezentaziun tl grup di mituns y dles mitans y da se ajorné por ci che reverda i contignüs liá ales dificoltés y ai dovëis profesionai atuai che al á da afronté da iade a iade (→ La garanzia dla cualité).

Odëi l'ativité personala da prospetives nöies

Les strategies dl destanziamënt y dla reflësciun deura prospetives nöies sön l'ativité personala y porta pro al svilup permanënt dla cualité pedagogica di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia.

1.5 L'atejamënt profesional

L'atejamënt pedagogich de basa dl personal educatif é democratich y solidar cun les mitans y i mituns tl interes dl imparé, dl svilup, dl'educaziun y dla formaziun. L'inculjiun - tla forma dla realisaziun de esperiënzes deboriada, portignënza sozuala y respet dla diversité - vëgn a se le dé tres comportamënc profesionai dl personal educatif che se basëia sön le prinzip dl ester daverc devers de vigni möta/möt, dl grup de mitans y mituns, dl team y dles situaziuns d'aprendimënt (nöies) (→ Diversité y incluiun).¹³ **La profesionalité riflessiva forma la basa de chësc atejamënt pedagogich.**

La profesionalité riflessiva nasc dala reflësciun sön la realté dla vita da vigni de ti sorvisc d'assistënza all'infanzia y sü svilup sön la basa dla competënza pedagogica, dl'inciaria sozuala dl'istituziun y dles esperiënzes profesionales y biografiches dl personal educatif. Dal punt de odüda metodich vëgn chësc atejamënt profesional dala capacità da osservé sistematicamënter ci che an fej, tolon ite na prospetiva da defora. Fajon na reflësciun (individuala y tl team) sön chësta mudaziun de prospetiva vára da odëi atramënter situaziuns conosciüdes (p.ej le cërtil dla doman), interaziuns (p.ej. ti dé da mangé a n möt/na möta) o aziuns (p.ej. le jüch de n möt/na möta). La reflësciun y le consolidamënt dla conescënza vëgn danter l'ater a se le dé tratan l'ativité de documentaziun, te sentades dl team y cun la supervijiun (→ La garanzia dla cualité).

En linia de prinzip velel: vigni teoria interiorisada, idea di valurs, orientamënt aladô de regoles, esperiënza biografica (profesionala), costruziun sozuala sciöche le **gender** y la portignënza al grup lingüistich y i.i. dëida cherié d'atres prospetives che devënta tla pratica plü orientades al'aziun. Por ejëmpl,

é le conzet de orientamënt ales ressurses sciöche atejamënt profesional colié ala perzeziun di plü pici potenziai y svilup de n möt/na möta che ne foss zënza nia relevanc sce al gniss ma tut en conscidraziun sü defizic o sües mancianzes. La profesionalité riflessiva se ghira dal personal educatif che al toles ite na prospetiva critica y plü destanziada ti confrunc di prinzipls a chi che süa ativité s'inspirëia. **Le consolidamënt de chësc atejamënt riflessif ti conzed al personal educatif da agí te na manira profesionalmënter iustificabla y riflessiva ince te situaziuns complexes y nia aspetades.**¹⁴ **L'atejamënt profesional riflessif fej a na moda che na situaziun olache al n'é nia de sigü ne condüjes nia tla pratica ala malsegürëza mo a desfides operatives nöies, a chères che le personal educatif é arjigné ca indortöra, ince te situaziuns ezezionali propi por mirit de süa profesionalité. Chësc atejamënt metodich-reflessif joa insciö ala profesionalité pedagogica y ala garanzia dla cualité tl'assistënza ala pröma infanzia.**

13 Cfr. Holze, Sarah, Neumann-Wenzel, Manina & Radmacher, Birte (2017).

14 Ciara p.ej. Bondioli, Anna (2001); Borghi, Battista Quinto (2001); Loch, Ulrike & Schulze, Heidrun (2005); Nentwig-Gesemann (2013); Viernickel, Susanne, Nentwig-Gesemann, Iris, Harms, Henriette, Richter, Sandra & Schwarz, Stefanie (2011).

Furmazion,
educazion
y assistënza

2.1-2.4

Furmazion, educazion y assistënza

Tla vita da uni di di fantulins y di pitli mutons ie la furmazion, l'educazion y l'assistënza cunliedes a na maniera strënta. Les ie oradechël cunliedes dassënn cun la perzezion, l'aprendimënt y l'svilup. Tlo dessot vëniel tlarì i cunzec de aprendimënt y furmazion, de educazion, assistënza y

cura da pruspetives defrëntes, ajache tla tradizions pedagogiches defrëntes à chisc cunzec senificac n pue' defrënc. Do l tratamënt separat vëniel mustrà su si cunliamënc de cuntenut.

2.1 L'aprendimënt y la furmazion

Tla ciencias d'educazion ie la furmazion n cunzet zentrel y tla istituzions pedagogiches da ncuei à la de plu funziuns: da una pert urienteiela la dezijions dla istituzions pedagogiches, y dal'otra pert nen legitimeiela y nen mutiveiela l'ativiteies. Chësc vel sibe per i servijes de assistënza ala prima infanzia sibe per la scolines y per la scoles primeres.

“Furmé” i pitli uel dî, ti dé n urientamënt dedite acioche i posse se deriejer tl mond ntëurvia y ti judé a strutturé ativamënter si esperienzes d'aprendimënt. Chësta vijion dla furmazion pêia via dala idea che n mut/na muta se cunfruntea a na maniera ativa cun sé nstës y l'ambient che ie ntëurvia (→ Images pedagogiches di mutons y dla mutans). Aldò dla cunzezion umanistica ie la furmazion, cundecheël, n pruzes che ti dà ala persones la puscibilità de svilupé inant si personalità. **Ntan la prima infanzia se referësc la furmazion nce al svilup de n atejamënt pratich tla vita da uni di che juda i pitli a se urienté te si ambient de vita.**

Mparé porta pro al svilup

Cun la parola aprendimënt ntënden i vares de svilup, tan pitli che i sibe, de fantulins y pitli mutons/pitla mutans, stimulei cuscientmënter o che se porta pro per cajo. **I pitli mutons y la pitla mutans interagësc cun l'ambient ntëur ëi y ëiles via da canche i/les scumëncia a viver. Dai prim dis de vita depëndi te si svilup da pruzesc d'aprendimënt metui a jì da dedoravia y da tei che i avisa nstësc.**¹⁵ I pruzesc d'aprendimënt se dejëuj unfat sce n mut o na muta nen ebe la perzezion o no. Duta la esperienzes d'aprendimënt, nce chëles che ne arjonj nia la cuscienza di mutons y dla mutans (p.ej. t'età da fantulins) porta pro a n savëi implizit. I pitli à perchël, da canche i nasc, da garat l'potenzial d'aprendimënt de chël che i à de bujën y che ti dà la puscibilità de mparé tres esperienzes elementeres. Dal aprendimënt che se porta pro dala esperienzes se svilupeiel n savëi dla esperienzes. Per i fantulins ie l' savëi che se porta pro dala esperienzes “la pri-

¹⁵ Cfr. Kluge, Norbert (2013); Stern, Daniel (1985/1992, 1985/1999).

ma y per ntant sèula funtana de cunescënzes y de savèi (implizit) tla prima infanzia."¹⁶

L'aprendimènt tres la esperienzes ie la basa dla furmazion

L'aprendimènt tres esperienzes t'età da fantulins se basa sun l se dé ju dl mut y dla muta (aldò de si atrezatura biologica) cun sé nstès y si ambient ntèurvia. L'aprendimènt tres esperienzes ti dà ai pitli la prima imaginazions de sé nstèsc y de si mond y chèstes ti dà la puscibilità de mèter te n orden, da na si pruspetiva, si ntèurvia plu daujin y plu tert ènghe si ambient. **Te chësc orden intern di pitli ruvel adum elemènc d'esperienza fisich-sensorics, emoziunei y, cun l jì inant dl'età, nce elemènc d'esperienza soziei y riflessifs. Chisc elemènc d'esperienza svilupea te si cunliamènt specifich la persunalità dl fantulin, y tl medemo tèmp iesi nce la esprescion de si pruzesc de furmazion.**¹⁷

Per sottrissé l'atività di mutons y dla mutans te chisc pruzesc d'aprendimènt, de svilup y de furmazion vèniel rujenà de furmazion de sé nstèsc. Scebèn che l mut/la muta ie nstès atif/nstèssa ativa de chësc viers se dejèuj chisc pruzesc de svilup y de furmazion for aldò dla cualità di liams d'atacamènt che ti vèn pitei, aldò dla cundizions de vita dla familia te chèles che l/la crësc su y nce aldò dla cualità dla interazions, di pruzesc y dla struttura ti servijes d'assistènza ala prima infanzia y nchinamei dal

urientamènt dla sozietà plu lergia n cont di bujèns di mutons/dla mutans. (→ L bënsté).

Linies d'atenzion

Tla vita da uni di ti va i mutons y la mutans do ativamènter ala linies d'atenzion dla persones a chèles che i/les ie liedes y cun chèles che les à danfé. Ulache l personal educatif dedichea si atenzion plu intensivamènter y/o cun plu artenziensa se cunzentrea aldò l'ativiteies d'aprendimènt di mutons y dla mutans, sce l ti garata de ti dé n senificat a chësta linies d'atenzion di adulc. L ti jì do ala linies d'atenzion curespuend al bujèn di mutons y dla mutans de liam y relazion (→ La cualità dla interazion). Vel' ejèmpl dai servijes d'assistènza ala prima infanzia ie l se cruziè dla verdura ti cuncoi de verzon y l jì deberieda a tò ora de verzon la salata per la marènda. Tlo vèn i mutons y la mutans adum de si bona sce i/les viv chësta esperienza sciche mpèni liegher (linia d'atenzion de na educadëura) per njiniè na marènda pra chëla che n se sènta pona ju deberieda tla vita da uni di (senificat). Chësta situazions devènta nce n mumènt dla furmazion canche l personl educatif se uriente a tl medemo tèmp aldò di nteresc y bujèns di mutons y verbalisea limpea chësc suzeder da uni di che i viv deberieda. Rujenan deberieda, uel di, tres la interpretazion partida de cie che suzed, ie i mutons boni de ti dé n sèns y n senificat a cie che i viv. **L'aprendimènt devènta nsci n pruzes interatif y co-costrutif,** nce sce a prima udleda iel mé da udèi l'atività dl aprendimènt dl mut/dla muta.

¹⁶ Schäfer, Gerd (2013, pl. 41).

¹⁷ Cfr. Schäfer, Gerd (2013, pl. 41-43).

La co-costruzion possa unì praticeda a na maniera mireda sciche prinzip pedagogich: l se mostra uni iede che la educadëures ncurajea i mutons y la mutans a purté si atenzion sun la nrescida dl senificat mpede sun la cunescënza de cosses y fac cuncrec per amplië nsci l nivel de cumprension di mutons y dla mutans, si capazità d'esprescion y de struturazion.¹⁸

Chësta ativeies d'aprendimënt di mutons/dla mutans garata particulermënter sce nce si ntëurvia soziel (deberieda cun ëi/ëiles y sun si mpuls) se cumporta sciche n ntëurvia d'aprendimënt acumpanian cun atenzion emoziunela y cunsapuda l'ativeies d'aprendimënt di mutons y dla mutans. Nsci vëniel a se l dé na cusciënza partida de na linia d'atenzion danter educadëures y mutons/mutans. L pruzes d'aprendimënt che vën a se l dé sustën pruzesc de svilup y de furmazion a nivel fisich-sensorich, sozio-emoziunel y cognitif.¹⁹

Mparé la pratices sozieles

Tres chësta esperienzes d'aprendimënt interatif vëniel tl medemo tëmper nce dat inant pratices sozieles. Usservan cun atenzion cërta azions da uni di (p.ej. tl juech) mpera i mutons y la mutans a sëurantò y integré la pratices sozieles te si vita da uni di. Ejëmpli per chësc ie l purvé ora formules de salut y si variacions (ti cunfronc d'autri mutons/d'otra mutans, genitores, maestres o persones fulestieres) o l furmé l *gender* soziel (p.ej. tla preferënza tempo-

rela de roba da fé damat stereotipica per mutons y per mutans o la insistënza sun la spartizion de rodul stereotipics pra i juesc a pertes). **Ti dajan senificat ala ativeies d'aprendimënt mpera i pitli regules de valënza generela (mustri y routines), che i mët tla cundizions, ntan che i crësc su, de dejëujer ativeies nce cumplesses.**

Acumpanië y sustenì cun atenzion i pruzesc d'atribuzion de senificat ie n duvier dl personal educatif che stimulea la furmazion dla personalità. Nsci nterpretea i mutons y la mutans p.ej. la situacions de furmazion criedes dal personal educatif (danter l auter l cërtil dla duman) nce sciche na pratica soziela che i/les possa mparé y co-prugramé, la sperimentan scencajo inò te situacions de juech cun tieres de stof o cun d'autri mutons/d'otra mutans.

Sce i mutons y la mutans sta plu giut te na istituzion d'assistënza avanea per ëi y ëiles la ucajions y la puscibiliteies de purté pro y partezipé ativamënter a situacions d'aprendimënt che vën dant for inò. Nsci se adatea i mutons y la mutans ai recuisic de furmazion tla istituzions ala prima infanzia. L pruzes de interazion che vën a se l dé tres la puscibilità de sperimenté situacions de furmazion y d'aprendimënt sciche pratica soziela y la puscibilità de les re-nscené da pert di mutons/dla mutans ie de mpurtanza y se damanda na reflescion da pert dl personal educatif pra la usservacions y la documentacions di pruzesc de furmazion di mutons y dla mutans (→ Usservé y documenté).²⁰

18 L cunzet dla co-costruzion tla pedagogia dla prima infanzia ie uni definì da Wassilios E. Fthenakis (2009). Aldò de chësc cuzet vëniel nuzà t'atività pedagogica l bujën dl pitl de uni acumpanià ti pruzesc d'aprendimënt per crië y renfurzè situacions d'aprendimënt a na maniera mireda (cfr. Berwanger, Dagmar, Reichert-Garschhammer, Eva & Becker-Stoll, Fabienne, 2010, pl. 21-23).

19 Deb Roy (2011) mostra chësc te n video, te chël che n vëij coche na familia ntiera acumpania cuscientmënter l pop che mpera jì.

20 Cfr. Schulz, Marc (2011).

Mparé tres la repetizion

Ti servijes d'assistënza ala prima infanzia creia l personal educatif interazions miredes, la ntraunides de juech y de muvimënt, d'otra ativateies de grupa y l ritm dl di a na maniera che i servijes devënte lueges d'aprendimënt che ie adatedes sibe ai mutons singui y ala mutans singules sibe ala grupes de mutons. Nsci possa i mutons y la mutans mparé cosses nuevas y viver si nteres per cie che suzed for inò, uel dì per la repetizions. Tla repetizion iel la puscibilità che l vënie a se l dé, per cajo (chël uel dì zënza intenzion), ora dl cunesciù na esperienza d'aprendimënt nueva. Chësc suzed p.ej. sce n fej, a scané ite tla cassa dl sablon, zënza ulèi, n auter muvimënt dl corp (p.ej. n muvimënt de rotazion). La repetizions (sustenides dala stimolazione) pieta la puscibilità de mudé n pue' l'azions y i muvimënc pratichei nchin sën. Nsci possa la repetizion de na lingia de silbes bele mpareda (p.ej. "ga-ga-ga-ga") unì dejëuta cun la mudazion dla ntonazion o dl volum acustich y dé nsci la puscibilità de na esperienza fisica nueva o gaujé na esperienza nueva de fazion persunela canche n pitl/na pitla ie p.ej. te n iede tl zënter dl'atenzion pervia dl volum acustich nuef. **Routines tl ritm dl di reprejentea ufiertes pedagogiches cun chëles che l vën laurà a na maniera mireda cun la repetizion y la mudazion.**

Mparé cun l dialogh

Aya ie senteda te n bagl. Cun la man tolela la stlera dl ciol de se-gurëza y ti cëla cun de gran uedli y la bocia davierta ala educadëura che ie dlongia ëila. Sun chëla chier l'educadëura te bagl l'otra pert dla stlera dl ciol, l'abina y ti la porj a Aya. Aya mët la doi pertes dla stlera una permez al'otra y ti cëla drët cunzentreda. La druca adum la doi pertes y fej n "mmmmh!" sfa-dià. La doi pertes dl ciol se stluj cun n clich y l'educadëura dij cun entujiasm: "Brava, te ies stata bona de l stlù!" Aya se la rij dut cuntënta ajache la ie stata bona de l fé.

(Ejëmpl ora dl'atività pratica)

Acumpanië i pruzesc d'aprendimënt cun l dialogh

L dialogh danter mut/muta y educadëura juda a purté l'atenzion profesciunela sun l'ativateies d'aprendimënt atueles dl pitl/dla pitla. Canche l'educadëura verbalisea n'azion nueva dl fantulin iust usserveda rejonela cun l pitl dla perzezion dl

mudamënt dl'azion. Partian cun l fantulin nce si emozions (p.ej. de legrëza, de marueia) y les purtan a esprescion verbalmënter o nce mé tres sonns o sënies (p.ej. tres n "oh!" o "ah") renfurzeiela la esperienza dl mparé dl pitl/dla pitla. L savëi de chësta cumpetënza nueva dl pitl vën da moinlà partì da tramedoi sogec nteragënc. Nsci vëniel tl medemo mumënt nvià via l passaje dal apredimënt ala furmazion. Chisc pruzesc de furmazion vën nce a se l dé tl dialogh a nivel dla "peer group", uel di danter i pitli y i reprejentea na esperienza de autofazion di mutons y dla mutans (la fazion che i/les à nstësc tal. autoefficacia, tud. Selbstwirksamkeit) che ie de mpurtanza per l svilup de si personalità.

La cunzezion olistica dla furmazion

Te si senificat umanistich ie la furmazion n pruzes individuel y soziel de chël che l fej pert, dlongia l'acuisizion de cumpetënzes, nce l svilup dla personalità dl mut/dla muta. La furmazion so-trissea l'atività autonoma di mutons y dla mutans y la descrij si acuisizion ativa dl mond (materiel y imateriel) che ie ntëur ëi. Chësc pruzes vën a se l dé canche i mutons/la mutans cunlieia si perzezioms y esperienzes (p.ej. fajan damat cun n oget) cun si azions ti dajan nsci n senificat (nuef) a si ntëurvia y a si azions. Tl medemo tëm se tratel tlo ënghe de n pruzes de posiziamënt dl mut/dla muta te si cuntest soziel y de cumprension (amplieda) dl mond.

I pruzesc de furmazion ie perchël deplù che la imitazion dl usservà o la repetizion de cuntenuc d'apredimënt: l mut/la muta creia ativamënter na relazion danter sé, si vita y la tematiche formatives y l/la recunësc na regolarità (uel di na regula generela) te chël che l/la à mparà ti dajan nsci n senificat (da sëul o adum cun d'autri y aldò dl nivel de si svilup) che l/la possa plu tert trasferì a d'otra situazioms.

I pitli cunlieia ti pruzesc de furmazion a na maniera sistematica y adateda ala situazion (chël uel di aldò de si orden intern) si esperienzes persuneles cun l savëi che i à bele y cun l savëi che la families y i servijes d'assistënza ala prima infanzia ti pieta. "De chësc viers ie la furmazion n pruzes de costruzion basà sun la perzezion dl pitl de sé nstës y de si ambient – materiel y persunel – y che mëina ala creazion de n model de si univers dedite, dl mond y de sé nstës."²¹ La furmazion ntenduda nsci muda la prospetiva di pitli sun si perzezioms y esperienzes.

Furmazion y perzezion

I pitli perzepësc si corp y l mond ntëur ëi tres si sënsc (palpé, audì, sentì la sëur, tufé, udëi y sté a balanz).²² L'esperienza sensoriela pluridimensciunela y si elaburazion tla forma de perzezion ie la fundamënta dla imaginazion che i mutons/la mutans à dl mond, de si corp y de si persona.

21 Laewen, Joachim (2013, pl. 98); cëla nce Schäfer, Gerd (2013).

22 Per la stimolazione di pitli deferenziea Maria Montessori (1909/1950, 1909/1969) tl raion de chisc sënsc mo pra l sënsc dl udëi l sënsc dla forma y l sënsc dla figures, y la rejona nce dl sënsc dl pëis, de chël dl ciut y dl sënsc stereognostich. Cun chësc ultim iel minà l recunëscer oget y corps tres l palpé y senti si formes.

La perzeziuns ie pruzesc d'elaborazion dla esperienzes sensorieles y dl savèi (biografich) che devènta for plu deferenziades cun l'avané dla esperienzes che i pitli fej y cun l'jà inant di pruzesc d'aprendimènt y de furmazion cun chèi che i ie cunfruntei. Chèsc pruzes de elaborazion fisica dla esperienzes sensorieles ie acumpanià da sentimènc, lecorc y savèi. Perchèl ie la perzeziuns for individueles. La capacità de refinamènt dla esperienzes sensorieles reprejentea na fasa de svilup fundamentela per la furmazion di fantulins y di pitli mutons/dla pitla mutans.

La defrenziazion dla perzeziuns di pitli possa unì sustenida dal personal educatif metan a despusizion materiai defrènc per pudèi purvé ora l'sèns dl palpé y sperimenté fueres y sonns defrènc (p.ej. sortes defrèntes de mujiga), tofs (p.ej. l'aria da d'ansciuda), temperatures defrèntes y cundizions de linèus (p.ej. d'instà o d'inviern) y sëures (p.ej. de

frèies) y culèures (p.ej. di ciofs te verzon).²³ Ora dechèl ie la esperienzes dl arziché – teles plajèules sciche l'aicé n pitl cumpani y teles manco plajèules sciche piè ite la stlofes da ficeri dla castanies – de mpurtanza per l'svilup dla cuscienza dl corp. Tres la perzeziuns ie i pitli boni de se urienté tla lerch y tl tèm, les à donca la fazion de miuré si azions y ti dà la capacità de se deriejer.

l mutons y la mutans sènt stimolazions fisiches, acustiches y otiches coche nce atmosferes y tencions te si ntèurvia. Tlo leprò tochel p.ej. cunflit, tabus y sucrèc tla grupa de pitli, l fat che la ti va bona ai autri mutons y l'atejamènt dl personal educatif te si cunfronc y ti cunfronc di autri pitli. L'ie de bujèn de chèsta perzeziuns per mparé y refiné la capacità de sëurantò pruspètives defrèntes. Cun prupostes de furmazion adatedes ala fasa de svilup possa l personal educatif stimulé y sustenì la defrenziazion dla perzeziuns di pitli.

²³ Ejèmpli ie da giaté pra Bläsius, Jutta (2018); Cardo, Cristina, Vila, Berta & Vega, Silvia (2016); Montessori, Maria (1909/1950, 1909/1969).

Sperimenté materiai naturei

Uni retangul ie mplenì cun n auter material – p.ej. sasc de mesura defrènta, putes turondes tlupedes su deberieda tl bosch. Canche l ie ciaut y sut va i mutons deschëuc o mé cun i scapins per sensibilisé nsci si perzezioms. Sce i pitli l uel possi nce fé damat nzaul d'auter cun i materiai. Ncueti fej p.ej. n valguna mutans damat cun la putes: les ie cuncedes ora te linges sun la veja. I materiai a despusizion ie n ciamp de sperimentazion per i pitli y i stimulea perzezioms defrèntes.

(Ejèmpl ora d'atività pratica)

La furmazion che abilita a tò ite pruspetives defrèntes

Tres la furmazion ie i pitli boni de ntënder che te na grupa de mutons y mutans y tla familia possel vester pruspetives defrèntes sun na medema cossa, sun n fat o argumënt.

I/les mpera nce che situazioms vivudes deberieda possa unì sperimentedes te manieres defrèntes, p.ej. n cont de prefènzes pra l maië o canche n fej damat. I mutons y la mutans ie bele tl'età de n 15 mënc tla cundizioms de ntënder pruspetives defrèntes (p.ej. i gusc defrènc dla persones), n trëi mënc do sàì bele da tenì cont de chësta perzezioms te si azioms.²⁴ Chësc vën p.ej. purtà a esprescion canche n mut o na muta ti dà a na persona de referimënt l maië che ël o ëila à plu gën, ënghe sce l/la ne partësc nia cun ëila chësta preferënza y l/la chir ora per sé “zeche de miëur”.

La basa de chësc ie la capacitè d'empatia di mutons y dla mutans, na capacitè che ie de mpurtanza che la vënne svilupeda acioche i/les posse tò pert a pruzesc soziei cumplec y donca per la furmazion ala pratica dla vita da uni di.

Tl pruzes furmatif mpera i pitli a recunëscer, capì y azeté che si monc soziei tla grupa de mutons y mutans ie defrènc y perchël feji esperienzes defrèntes y individueles ti servijes d'assistënza ala prima infanzia. I svilupea nce ponc d'ududa defrènc sun l ambient de vita che i viv deberieda

²⁴ Cfr. Gopnik, Alison (2011).

Capì defrënziés sozieles

Un di pitli dij che Sandra, na cumpania nueva, va do la pausa da d'instà tla scolina. L pitl se cruzia dassënn de chësc: "Ma Sandra rejona mé talian". L mënder mut uel capì ciuldì che Sandra ie tosc na muta dla scolina y èl nstës mo nia. L'educadëura ti tlarësc che Sandra ie permò unida a sté tlo cun si pere y oma dala Talia dl Sud y che la familia rejona a cësa talian. "Sandra mpera mo n pue' de tudësch cun nëus y pona l mperela inant tla scolina. Rejones'a tu cun ti tati tudësch?" L mënder respuend: "Nëus rujenon talian y ladin, ma canche l'ava ie tlo rujenons duc tudësch". L'educadëura dij: "N auter ann es trëi ani pona ves nce tu tosc ala scolina."

(Ejëmpl ora dl'atività pratica)

tla grupa. Per viver mpo deberieda na realtà soziela partida o per ntënder defrënziés tla grupa di mutons y dla mutans à i pitli de bujën de aiut tla interpretazion dla usservazions y esperienzes da pert dl personal educatif.

L juech y la furmazion

Tres l juech scuvierj i mutons y la mutans sé nstësc y si ntëurvia persunel. Fé damat ie una dla puscibiliteies plu mpurtantes d'aprendimënt y de furmazion che i pitli possa cuntrolé nstësc y per pudëi l fé ài de bujën de tëm্প assé y de ambienc stimulënc assé. I pitli mpera tres l juech da canche i ie fantulins. Chësc vel sibe per l juech sensomotorich tl'età da popsc coche nce per juesc sciche i juesc simbolics, i juesc a pertes y i prim juesc cun regules. Fajan damat ne cunësc y ne eserzitea i pitli nia mé pratices ma i ie nce boni de elaboré esperienzes. I juesc a pertes sustën si capacità de cunëscer la pruspertes de d'autri ma nce l svilup de si persunalità (→ L juech).

L servisc d'assistënza ala prima infanzia sciche luegia de furmazion

L servisc d'assistënza ala prima infanzia devënta per i mutons na luegia de esperienza y furmazion da uni di te chëla che uni mut y muta tla grupa de mutons y mutans ie benunì y benunida cun si

Svilupé autonomia tl juech

“Tl juech liede cialons de sustenì l'autonomia di pitli. Son te n cuntat atif cun l mut/la muta, se trajon pona n pue' zeruch y deventon pona inò atifs. [...] Coche ncuei, canche trëi mutons y mutans à inò fat damat cun i tapli, on cris y frabicà y svilupà inant l luech da paur y pona me ei n pue' trat zeruch, ajache savove che i à sën si juech y che ne é nia drë' de ntervenì. Canche me é pona ntendù che i nteresc jiva inò n pue' ndalauter o che i ne ova plu deguna ideies sons inò deventeda ativa.”

(Dialogh cun na educadëura)

pruzesc d'aprendimënt y si tematiches de furmazion. Uni pitl à la puscibilità de tò pert ala ufiertes strutures dl servisc d'assistënza y de se cunlië te si tèmps a si pruzesc individuei d'aprendimënt, svilup y furmazion. L ie de mpurtanza particulera che l personal educatif se urienteie aldò di pruzesc d'aprendimënt, de svilup y de furmazion di pitli y che l i acumpanieie cun prupostes relaziuneles sun chèles che i posse se lascé. Chësc acumpaniamënt possa unì dejëut tla forma de n'atenzion respetëusa, de na reduzion de stress (emoziunel), tres stimulazion y l sustëni cun paroles d'azions, di sentimënc y dla perzezions di mutons y dla mutans. Nsci vëniel sustenì i pruzesc de (auto)furmazion che ie puscibli per duc i mutons/duta la mutans.

2.2 L'educazion

Sce la formazion vèn ududa sciche n cunfront atif cun l mond y sciche apropiazion y abilitazion ala co-progetazion (Mitgestaltung), ie l'educazion da ntènder sciche sustèni intenziunel di mutons te si pruzesc de formazion y svilup da pert dl personal educatif (adum cun i genitores y i parènc adalc di mutons).

L'educazion ie n'azion intenziunela

L fin dl'educazion ie chël d'acumpaniè i mutons y la mutans tres n'azion intenziunela tl svilup de si autonomia fisica, cognitiva, mentela y psicologica y tl svilup de si personalità a na maniera soziamènter adecuada, acioche i pitli che crèsc su posse tò pert a na maniera curespundènta a si età ala familia, ai servijes d'assistènza ala prima infanzia y a si cuntest soziel plu lerch. Tres si azions y la interazion cun i pitli ti trasmèt l personal educatif di servijes d'assistènza ala prima infanzia ai pitli – adum cun la families – la normes sozieles, i valores y la pratiches cultureles dla sozietà. I pitli mpera nsci che sun l mond iel pruspètives defrèntes. I mpera che la manieres de ti cialé al mond ie defrèntes aldò dl'età, dl'identità de *gender* dla pruvienza soziela, dla credènzes religèuses, dl urientamènt sessuel, dla purtenienza ala grupa soziela-politica y linguistica, dla custelazion familiara y dla situazion de vitapezifca coche tl cajo de puertà o richèza. Na educazion democratica tl'età ala dla prima infanzia juda i pitli a se cunfrunté cun la diversità ti dajan inant cuntenuc y sustenian la cumprension y l'adozion de ponc d'ududa y pruspètives defrèntes (→ Diversità y inclujion). I mutons y la mutans mpera nsci danter l auter a vester

cooperatifs y a se cumpurté zènza ti gaujé n dann a d'autri mutons y a d'otra mutans. Dut chësc ie pert dla vita da uni di prugrameda ti servijes d'assistènza ala prima infanzia.

La esperienzes individueles se tramuda te esperienzes sozieles

L'educazion acumpanieia i pitli tl'elaburazion de si esperienzes acioche chëstes posse deven-té esperienzes soziamènter partides. I mutons y la mutans mpera donca a fé n cunliamènt danter si esperienzes y la regules sozieles, la normes y i mustri de cumpurtamènt y te chësc pruzes depèn-di dl prim belau defin dal aiut de si persones de referimènt. Cherscian y se sviluppan se juda i mutons y la mutans ti servijes d'assistènza ala prima infanzia nce l un cun l autra a se cunfrunté cun l'aspietadives y la regules sozieles. Chësc vèn a se l dé danter l auter fajan damat deberieda (→ L juech) y ti dialogs ntan la situacions d'assistènza (→ L'assistènza y la cura).

Regules, cumenanza y partezipazion

L'educazion se nuza de interazions y azions mi-redes per ncurajé i mutons y la mutans, nia mé a mparé a cunèscer la regules sozieles, la normes y la pratiches cultureles dla sozietà, ma nce a se cunfrunté limpea. I pitli mpera nsci che la regules y la routines tla familia y tla grupa de pitli (p.ej. n cont di tèmps dl jì a durmì) possa mudé aldò dla ucazion y dl nivel d'età. N ejèmpl per chësc ie che i pitli dorm de regula ntèur mesdì. Ma i bujèns di

**“Chi che ie stanc va te liet” o: “
Sce son stancia vedi a durmì”.**

Tla paussa da mesdì ruva i pitli che ne uel nia iust durmì adum sun n gran tapet. L'educadëura Elena da manda i mutons y la mutans ce ciantia che i/les ulëssa gën audì y la lascia jì l scumenciamënt de n valguna cianties che i pitli cunësc. Pra una de chësta cianties d'ài da ntënder che la ti plej dassënn y trueps scumëncia a balé cun Elena y n'otra assistënta. Uni mut y muta se muev aldò de si bujën – aslune o plan, da sèul o te nian la man de n auter pitl o chëla d'educadëura. I mutons y la mutans se relassea fisicamënter, chël vëijen a na maniera tlera. L ie bel per ëi y ëiles pudëi se muever do vester stac sentei

tan giut ntan marënda. Ntan che i/les bala semëiel che i/les se scasse ju zeche. Ntan che i/les bala se stanci man man. N valguni va de si bona tl self da durmì, d'autri se pond sun l ëur dl tapet per ti cialé mo n pue' ai autri che bala. I vën nviei dala educadëures a paussé n pue' tl self da durmì. Do n valguna cianties se à duc i pitli – for acumpaniei dal'educadëures – ndurmenzà tl local daujin, o che si genitores ie unic a i tò.

(Ejèmpl ora d'atività pratica)

pitli ie defrënc. L ti spieta al'educadëures a ncurajé i pitli a perzepì si bujëns per giapé ora na maniera d'afrenté la regules adateda a d'èi y ala grupa. **I pitli possa nsci mparé tres l'educazion che la regules à na fundamënta y nce che la regules ne vel nia for y per uni persona unfat, ma che les ne vën mpo nia metudes mé nsci a cajo.**

N auter obietif dl'educazion ie chël de ti nsenië ai pitli a ejaminé y a mëter n descucion la regules. L cunfront cun regules y normes tl drë' balanz danter i bujëns individui y chëi dla grupa ie na pert integranta dl'educazion. Afrunté tl medemo tëmpt tramedoi aspec ie rie sce no mpuscibl y se damanda na prugramazion profesciunela. L'educazion possa a chësta maniera renfurzé sibe la capacità de sté n cumenanza di pitli sibe nce l svilup de si autonomia.

Dal cunfront cun l ambient soziel y culturel giapen nformazions sun l senificat de na cërta azion tl cuntrest curespundënt y sun la regules che ie da respeté da pert dl mut y dla muta, da na grupa de mutons y mutans y dala persones adultes. Oradechël cunfruntea l'educazion i mutons y la mutans cun la cunseguenzes de si maniera de manejë la regules y la ti nsënia formes de cumpurtamënt azetables, a na moda che i/les posse sodesfé si bujëns persunei ënghe sce l ie regules.

L'educazion ie nsci zeche che suzed danter l mut/la muta, l'educadëura y n oget astrat. Chësc possa p.ej. vester na regula, n valor o n cër' cumpurtamënt. **L obietif ie tlo la inclusjon soziela, l'abilitazion a pudëi tò pert ativamënter ala cumenanza y la partezipazion ala co-progetazion dla vita da uni di.** La partezipazion ativa ala co-

Manejé la regules

L'educadëura Elisa ie cun trëi mutons te n cianton cun elemënc mujiei de ciom lesier che delimita na lerch de muviment. Jonas sburdla un di autri mutons, Elisa ne ntënd nia riesc la dinamica de cie che suzed. La ti cëla ti uedli a Jonas y dij: "No sburdlé i autri, chël fej mel. Sce te ues dé n puni a zeche posses peté n puni tlo ca." Dijan chësc mostrela cun muvimënc tleres dla man sun un di elemënc de ciom lesier. Po dijela a duc i trëi mutons: "Chiche uel dé n puni, possa l dé tlo ca" y la bat sun n auter elemënt de ciom lesier. Jonas y n auter mut azetea l nvit de Elisa y bat cun i punies sun i elemënc de ciom lesier rijan adaut dan che i se dà inò ju cun n'otra atività.

(Ejëmpl ora dl'atività pratica)

progetazion da pert di pitli ie puscibla belau te uni situazion, danter l auter canche n urganisea la jita dl di do o canche n fej ora a cie che n uel fé damat do marënda.

L'educazion ie n pruzes interatif

Educazion ie for na interazion danter l mut/la muta y si persones de referimënt. Davia che l ie n pruzes y nia mé n resultat ne depëndel nia mé dala azions educatives (uel dî dal personal educatif) ma nce dala despunibilità y dala puscibilitateies dl mut y dla muta y dal ntëurvia soziel te chël che l pruzes educatif se dejëuj. **Ti pruzes educatifs, defati, ne se manifesteiel nia mé la fazions de azions intenziuneles (miredes) ma nce duta la nfluenzes dla sozialisazion.** Dla sozialisazion fej pert duta la interazions y azions dla persones de referimënt di mutons sciche nce duta la nfluenzes dla lerch soziela y materiela di mutons coche p.ej. cuntac tla lerch soziela, la posizion y la dotazion dla istituzion y n.i. (→ L ambient de vita y la lerch soziela; → La urganisazion dla lerch sciche luegia da mparé y sté saurì) y la reazions di pitli a chisc fafores. L cunfront cun chësta nfluenzes de sozialisazion vën a se l dé pra i fantulins y i pitli mutons/la pitla mutans dantaldut al livel dla interazion y dl juech. (→ L juech).

Duta la istituzions cun chëles che n mut o na muta vën n cuntat porta pro diretamënter a crië, mudé y dé inant valores soziculturei y mustri d'azion liei limpea. Tlo leprò tochel nce i servijes d'assistënza ala prima infanzia. Ènghe la istanzes de sozialisazion dl daunì, sciche la scolines, à bele na fazion d'orientamënt sun l'educazion di mutons y dla mutans tres l'azions da pert dl personal educatif ti servijes d'assistënza ala prima infanzia. Al personal educatif d'assistënza ala prima infanzia ti spietel danter l auter de valuté ce regules, normes, valores che vel atualmënter y te n daunì daujin

per i pitli y coche chësta regules y normes y chisc valores dëssa unì dac inant a d'ëi/ëiles y elaburei adum cun ëi/ëiles.

Valores

Ènghe sce i bujëns dl mut/dla muta ie tl zënter dl lëur di servijes d'assistënza ala prima infanzia, ie la fundamënta d'educazion ti servijes d'assistënza ala prima infanzia n raport danter la generazions caraterisà dal respet y dala cumprension rezi-proca. I pitli vën sustenii tl svilup de n atejamënt respetëus ti cunfronc dla persones che ie ntëurvia y dal'otra pert nce tla capacità de se damandé chësc atejamënt respetëus dai autri te si cunfronc.

L personal educatif ti dà la puscibilità ai mutons y ala mutans ti servijes d'assistënza ala prima infanzia de mparé a cunëscer y se cunfrunté cun valores generalmënter azetei y democratics, sciche p.ej. la cumenanza, la solidarietà, la valivanza, l'amezizia, la senziertà, la giustizia, l amor y la familia, che porta pro a na bona cunvivenza tla sozietà. A chësta maniera vën i pitli metui tla cundizions de reagì aldò de si età y svilup ala aspjetadives sozieles cun chëles che i vën cunfruntei (coche p.ej. la cura dl'amezizia). Oradechël mperi a sodesfé si bujëns tl respet di bujëns de si ntëurvia soziel y a svilupé respunsabilità per sé nstësc y per i autri.

Se cunfronté cun i valores uel nce dî mparé a gestì limitazions y cunflit y perchël pieta l personal educatif formes de gestion de cunflit azetedes soziamënter, che ie liedes ala capacità de ntënder la pruspertes de sé nstësc y chëles di autri (*per-*

Doi mutons/mutans uel fé la sbinga

Sabine bredla. L'educadëura Michaela se raيدا de viers dla grupa di pitli che iel pra la sbinga y damanda: "Cie ie pa suzedù?" Y ala pitla Sabine damandela: "Perciè bredles'a?" Sebastian dij che ël y Sabine ie sautei via dala sbinga. Èl ie stat plu asvelt y se à sentà sun la sbinga di popsc. L'educadëura ti spliega a duc i mutons: "Sabine ne ie mo nia bona de se tenì tan bèn, l'adrova la sbinga per i popsc." A Sebastian dije-la: "Te posses bèn jì sun l'autra sbinga, te ies bèn bele bon. Sce te ves sun la gran sbinga pona possa nce ti cumpania fé la sbinga." Do che Sebastian à mudà la sbinga y Michaela à tenì la sbinga di popsc per Sabine acioche la posse scané ite, dijela: "Sèn pudèis tramedoi fé la sbinga. Va pa chël bèn?"

(Ejèmpl ora d'atività pratica)

spective talking) y ala comunicazion (→ La cualità dla interazion). Nsci mpera i pitli che uni forma de agrescion destrutiva contra d'autri (p.ej. dramé, morder, svaiè ados, sburdlé) ne vèn nia zeteda.

Eduché n culaburazion cun la families

La istituzions d'assistènza ala prima infanzia fej ora deberieda cun i genitores ce valores democratics y ce normes che ie de relevanza per l'atività pedagogica tla strutures pedagogiches defrèntes. N vèn p.ej. a una cun i genitores sun cuestions n cont dl movimènt alergia (d'inviern, fé damat cun ega y sablon), de usanzas dl maiè y dla zelebrazion de festes. Defrènzies d'ududa n cont de chësta tematiche possa datrai purté pro a deficultees tl'atività pedagogica da uni di ti servijes d'assistènza ala prima infanzia, dantaldut canche l vèn a se l dé danter i genitores de na grupa de pitli o danter l personal educatif y i genitores defrènzies de minonga revardèntes ntraunides de relevanza ntan la routine dl di o ntan l ann (p.ej. na festa da d'instà). **Tlo vala de tenì cont di nteresc di genitores y mpo de cialé de svilupé na pratica che mëte tl zënter la dinamiche dla grupa y i bujèns di mutons.**

Canche n festejea festes religëuses sciche p.ej. Nadel o Pasca o l cumpliani di pitli vèniel (implizitamènter) nce tratà cuestions sun co afrunté defrènzies (p.ej. la situacions economiche dla families, pratiche cultureles y religëuses, usanzas alimenteres). **La tematiche che ie da iede a iede de mpurtanza, la minonghes educatives liedes limpea y si fazon sun la pratica**

d'assistènza da uni di vèn perchël tratades n ucajion dl'ancuntes pedagogiches cun la families y cun la persones che à la respunsabilità educativa di mutons y dla mutans. Chësta ancuntes che vèn nce metudes y a jì dal personal educatif per sustenì la families te si ncèria educativa devènta for plu mpurtantes (→ Culaburazion danter la families y l personal educatif).

Canche l'educazion devènta prugramazion profesciunela

Sun la fundamènta di modiei y cunzec dla strutures d'assistènza ala prima infanzia, dl'acurdanzes

cun la families y de si valutaziuns profesciuneles se mèt l personal educatif dant mires educatives concretes y si atuazion n referimënt ai mutons singui y ala mutans singules ma nce n referimënt ala grupa. Te dut chësc se mostrel la gran responsabilità dl'educazion tl'assistënza ala prima infanzia y la mpurtanza dla culaburazion cun la families di pitli. Oradechèl se desmostrel a na maniera tlera che l ie de bujën prugramé l'ativiteies educatives profesciuneles y de les ntënder coche pruzesc de negoziazion interativa che lasce nce pro de adaté la mires y la metodes educatives ala mudaziuns tla grupa de mutons y mutans.

L personal educatif realisea deberieda cun i mutons y la mutans routines crian situaziuns y custelaziuns preudëivles che ti dà la puscibilità ai pitli, aldò de si nivel de svilup, de se dé ju interativamënter cun cërta tematches educatives (p.ej. rumé su, judé). Sce chësc vën pona propi a se l dé depënd nce dassënn dala ulentà y ueia de partezipé di mutons y dla mutans y da si puscibileies individueles. L personal educatif à perchël na gran nfluenza sun la criazion y la gestion de situaziuns d'educazion, ma l ne possa nia garantì che chësta ufierta educativa vënie propi perzepida da uni mut y muta y che l se svilupeie propi la fazion educativa che n se à mbincià y de viers de chëla che n à laurà. Purempò ie l duvier dl personal educatif chël de ti pité ai mutons y ala mutans for inò opziuns d'aprendimënt se cunzentran sun ëi y ëiles a na maniera tlera y trasparënta te dut chël che vën fat y che dëssa unì comunicà.

Tré sëura guant bon ciaut?

La grupa de mutons y mutans ruva adum pra la entreda dla strutura y n valgun pitli scumëncia a tò ca si bree da d'inviern. L'educadëura Alessandra i cunfermea te chësc y ti dij: "Sci, avisa, sën se trajons sëura la bree ajache jon cun la luesa." Anna se sënta sun l banch y mèt i braces ncrëusc. Alessandra ti juda iust a Toni a mèter si piesc tla brea canche la vëij Anna. La dij a Anna: "Anna, va nce tu a te tò la brea, vënie debota a te judé a la tré sëura." Anna ne dij nia y resta senteda. Alessandra respuend: "Ne ulësses'a nia te tré sëura la brea?" Anna cinia. Alessandra dij cun n tonn euforich: "Ma sën jons pu cun la luesa! A jì cun la luesa ve trajëis pu duc sëura la brea da d'inviern acioche ne diventëise nia moi y ne giapëise nia frëit." Anna ti cëla a Alessandra y resta senteda. Alessandra la damanda: "Ne ulësses'a nia jì cun la luesa?" y Anna respuend n pue' dal mul: "Sci." Alessandra ti dij se la rijan: "Vëigheste! Po va ma a tò la brea, Toni l'à bele trata sëura." Zënza ne dì nia tol Anna la brea y proa cun cunzentra- zion a mèter n pe tla giama dla brea.

(Ejèmpl ora dl'atività pratica)

2.3 L'assistënza y la cura

Dal pont de ududa storich ie l'assistënza l pont de partënza dla pedagogia istituzionela. Ora de chësta pratica se à svilupà istituzions de furmazion per mutons y mutans per i livei d'età defrënc. Purempò àn ti dejenëies passei suvënz sotvalutà la mpurtanza d'assistënza y dla cura per i pruzesc furmatifs y educatifs. **Chisc pruzesc furmatifs y educatifs pensei per fantulins y pitli mutons/pitla mutans ie for pert de pruzesc assistenziel de nivel aut, che à perchël assolutamënter de bujën de na prugramazion y cunzetalisazion profesciunela da pert di servijes d'assistënza ala prima infanzia.**

Acioche i se n stebe bën tl cuntest d'assistënza istituzionela à dantaldut i popsc de bujën de n raport de furmazion responsif cun almanco una na educadëura o un n educadëur (→ La cualità dla interazion). Duc i mutons y duta la mutans à de bujën de relaziuns stersces cun l'educadëures, de viver la cumenanza a na maniera solidala tla grupa y de na prugramazion partezipativa dl cuntest assistenziel da pert dl personal educatif. L'assistënza criaia y njinia per i pitli na lerch de sperimentazion adateda a si svilup, te chëla che i possa se senti al segur y se n sté bën zënza che i vënie strënc ite te si potenziai de svilup y apredimënt. Perchël iel ti servijes d'assistënza ala prima infanzia nce de bujën de n aredamënt che tënie cont di corps di pitli n cont dl sté pendui y sentei, n cont dl muviment y dla igiena dl corp (→ La urganisazion dla lerch sciche luegia da mparé y sté saurì).

L'assistënza ala prima infanzia segurea na struttura per l di adateda al svilup di mutons y dla mutans, te chëla che l vën tenì cont de si ritms (sciche grupa o a nivel individuel), de si bujën de

durmì, de avëi gheneda y de muviment, ma nce de stimulazion, tenscion, relassamënt, prutezion y urientamënt coche nce di bujëns de nurimënt, igiena dl corp, atenzion, esplorazion, juech, blëita y partezipazion y di tèmps d'assistënza fac ora respetivamënter cun la families.

Tenian cont di tèmps d'assistënza de uni mut y uni muta giapa duc y dutes tla grupa ufiertes adatedes, unfat sce i/les ie tla struttura danmesdì y/o domesdì (uel di dut l di o mé per n valgun'ëura). Plu defrënc che i tèmps d'assistënza di mutons y dla mutans ie y plu tèmpe y mpëni che la prugramazion y la criaion dla ufiertes d'assistënza ie. Chësc à nce fazion sun l bujën de personal per garantì na cuntinuità assistenziela.²⁵

L'assistënza istituzionela ala prima infanzia

Pra l'assistënza istituzionela tochel nce l cialé sun i mutons y la mutans tl senificat "dl garantì si segurëza y sanità, la sodesfazion de si bujëns, l mëter a despusizion n potenzial de stimulaziuns de interazion adatà a si svilup" (Schuster-Lang, Käthe, 2013, pl. 150) te locai y ambienc adeducac per chësc acioche i pitli posse sperimenté bënsté fisich, psichich, cognitif y soziel y unì respetei te si persunalità.

25 Cfr. Gutknecht, Dorothee (2015, 2020).

Partecipazione alla cura intima

Tl'età da fantulins ie i bujèns fisics y chëi emoziunei cunliei a na maniera strënta. Sce i fantulins à de bujèn de cura sènti n melvester general de chël che i ne sà nia da ulache l vën. I sà da ti dé da ntënder cun sonns ai adulc che ie ntëurvia chësc si melvester y se aspjeta, tl cajo che i possa se lascé sun relaziuns d'atacamënt segures, che i adulc ti vede ancontra a si bujèns. L ie po la respunsabilità de chisc ultimi de mudé la situazion acioche l fantulin se n stebe inò bën.

Te situaziuns de cura dla igiena intima, sciche canche l vën mudà l panuc, sènt i popsc sibe n bënsté fisich, sibe nce si bujèns emoziunei de atenzion, autofazion y partecipazion ala gestion de si ntëurvia y de chël che suzed cun ëi. I fantulins dëssa perchël unì metui ju a na maniera che i posse udëi l miec che la va l'aziuns dla educadëura y partecipé nsci a chël che la fej, sce i l uel. Na "coreografia dla cura" responsiva y sun chëla che i possa se lascé ti dà al fantulin na sensazion de cuntrol de chësta situaziuns intimes, te chëles che i ie particulermënter zic. Chësta coreografia se damanda cuntinuità n cont dl personal y n ambient chiet y segur dedicà al'igiene intima, n ambient che ie njinià ite a na maniera adateda per l nivel de svilup di mutons y dla mutans y che i/les nvieie a partecipé.

Aldò dla theories y dla tradizion de Emmi Pikler vën i fantulins do che i ie nasciui udui sciche criatures che sènt, che à perzeziuns y che ntënd (o che uel ntënder). Cunde chël à la rejon y la cumpetënza de partecipé a na maniera dialogica ala situaziuns de cura pitedes dai adulc. Aldò de Emmi Pikler

N dialogh canche n muda l panuc

L educadëur Philipp ti muda iust l panuc a Jana. L la pond via bel plan sun la mèisa da mudé y concia bel fin via si cë. "Nscila, po mudi debota ti panuc. Ma dant te tiri ora l body." Philipp scumëncia a giaurì i butons dl body y Jana se ëuta via y ca cun tencion, la semea prutesté. Philipp dij: "Sci, tu ne ues chësc nia. Te sà pa chësc da stufé?" L lascia vester i butons, mèina su n'ëura che fej mujjga y la mët dlongia Jana. L mët tramedoi mans lesiermënter sun l vënter de Jana, vën daujin cun si cë a Jana y dij mo n iede se la rijan: "Te sà pa chësc da stufé?" Jana ti cëla y paperlenea cuntënta. Philipp ti respuend: "Po possi fé inant? Po te tiri sën ora l body" y l ti tira ora l body.

(Ejèmpl ora dla pratica d'assistënza)

vën la maniera de sé dé ju cun empatia, respet, inclujion y ressegurazion cun l fantulin da pert dl adult o di aduld tlamà secudienza responsiva. La secudienza responsiva vën a se l dé tres n dialogh che l'educadëura y l fantulin mët a jì deberieda tla situazion de cura y secudienza. Te chësc dialogh èuta l fantulin y l'educadëura si azions a na maniera reziproca la una de viers dl auter.²⁶

Rujenan cun l fantulin y tulan su cuntat visif cun èl crieia l'educadëura na prima linia de atenzion. L fantulin possa se aspitè che l suzederà tosc zeche, p.ej. che l'educadëura l auzerà su. L acumpaniamënt dl'azions cun esprescions verbales tla situacions canche l vën mudà l panuc tres paroles y frases for medemes (o semientes) – “śën te gëuri l body”, “po metons ti brac tla mania” – sustèn l'educadëura y l fantulin a svilupè deberieda na routine partida che ti juda a se urienté y a udèi danora cie che suzed. I fantulins ie boni de sustenè l'azions de cura tres si corp (o de ti vester de rëm) aldò dla situazion relassan si musculi o se fajan stares, acumpanian i muvimënc de rotazion o “jan pea” canche i vën èrc su mpe. La cossa mpurtanta ie che la educadëura ti senialeie al fantulin adëura assé cie che suzederà dadedò y che la ti debe l tëm, aldò de si svilup, de se njiniè ala situazion y de reagì aldò.²⁷

L fantulin tol pert ala criazion dla situazion de cura y secudienza la sustenian (o nia) y ti dajan da ntënder ala educadëura cie che ti plej y cie che ne ti plej nia. L'educadëura usservea y nterpretea i sënies dl fantulin y ti lims dl puscibl se cumportela aldò, ti dajan p.ej. arta al scapin cun chël che l fej damat. **Cun l svilup dl fantulin se slergia si puscibiliteies de nfluenzé la situazion. L ti spieta**

al'educadëura de perzepì i tentatifs de partezi-pazion y de i tò su cun respet.

La situacions de cura cun i mutons y la mutans d'uni nivel d'età ie liedes a n majer cuntat fisich danter èi y èiles y l'educadëures. Perchël se damanda chisc dialogs fisics-corporei (somatics) danter i mutons/la mutans y l personal educatif y nce la cumpetënzes de cuntat fisich y de muvimënt mustredes tla pratica na reflescion da pert dl personal educatif sibe a nivel sogetif sibe tl team (→ La garanzia dla cualità). “L personal educatif” [...] muessa avèi

le feje!

“N fantulin cooperatif tol pert cun legrèza – ‘Feje da sèul’ – a duta l'azions de cura. Datrai proel nce a se dé ju cun zeche d'auter, a se muever o a purté l'atenzion dla persona adulta sun zeche d'auter. Na persona adulta cooperativa cèla de jì ite l plu che la po sun chësc.”

(Falk, Judit, 2019, pl. 110)

truepa cumpetënzes n cont dl cuntat fisich y dl muvimënt. Tla interazion dinamica cun i fantulins ie de mpurtanza particulera sibe la sincronisazion sibe la cooperazion reziproca, dantaldut l ‘handling’. L'educadëura ie damandeda de criè n cuntat cualificà che vën purtà a esprescion te si capacità de se adaté al ritm dl fantulin y ala suzescion di muvimënc. N chësc cont iel assolutamënter de bujën de n adestramënt dl'auto-usservazion.”²⁸

26 Cfr. Aly, Monica (2011/2016); Appell, Geneviève & Tardos, Anna (1998/2004); Falk, Judit (2019); Nentwig-Gesemann, Iris & Nicolai, Katharina (2015); Pikler, Emmi (1976/1982); Tardos, Anna (2002, 2019).

27 Cfr. Tardos, Anna (2019).

28 Gutknecht, Dorothee (2015, pl. 47).

Partecipazione pra mèisa

Lukas à 21 mēsc y l ie sentà pra mèisa a maiè da gusté cun n valgun d'utri pitli. Sun mèisa iel na lingia de goc de iogurt da sēures defrēntes y de chēi che uni muta y mut possa se n crì ora un. L'educadēura Kathrin damanda a Lukas: "Ce iogurt ulēsses'a tu maiè?" Lukas ti cēla a Kathrin, se pond danjù y mostra cun l dēit sun n got de iogurt. Kathrin tol l got, l gēura y l mēt via sun mèisa dan Lukas. Lukas tol si pitla sciadon y mēt man de maiè. Kathrin ti damanda sce l ulēssa nce floc de blava. Lukas se fērma, ti cēla y ne dij nia. Kathrin ti sburdla via na scudela de riji suflei su, ti tēn permez na sciadon y dij: "Tòleten sce te n ues." Lukas tol la sciadon, la mēt tla scudela di riji suflei su y la mēina plēina resa bel plan y cun gran cunzentrazion pra si got de iogurt. L muev si brac a na maniera che i riji toma dala sciadon sēura si got dal iogurt ju, plu che l mez toma ju tl got. L ti dà inò la sciadon a Kathrin y maia inant cun si pitla sciadon.

(Ejēmpl dala partica d'assistēnza)

La partecipazion ntan che n maia

La situazions d'assistēnza y secudienza se lascia suvēnz nce prugramé sciche situazions partecipatives. Na situazion che vèn dant de plu iedesc al di te uni struturazion dl di ie chēla dl maiè deberieda. N chēsc cont possa i pitli unì tēuc ite te truepa ativiteies aldò de si nivel de svilup. Tlo leprò toca p.ej. l judé a tlupé ierbes che n à zidlà deberieda o l cujiné i cēifs (p.ej. mescedé ite floc d'avèina tla scudela dal iogurt). A truep mutons y a truepa mutans ti sàl bel a dé n cuntribut a chēl che suzed tla grupa, a njinié zeche deberieda cun l'educadēura o a fé n cēr muvimēt sciche l mescedé (che se damanda coordinazion de muvimēt y di musculi) y a mparé muvimēnc nueves.

Chēsta formes de partecipazions reprejentea mumēnc mpurtanc per sperimenté la relazion, l'autofazion y l vester pert de na grupa ma nce per svilupé inant la capaziteies motoriches y la esperienzes sensorieles (p.ej. sentì defrēnzies de temperatura pra la cosses che n cujina). Te n valguna grupes de mutons y mutans fej uni di n auter mut o n'otra muta pea sciche "cuech" o "cueda" o sciche chelner o chelnera canche l vèn cujinà o partì ora i cēifs. Tres chēsta ativiteies mpera i pitli a sentì de gra y a savēi da manejé l rengraziamēt canche i/la educadēures y i autri mutons unerea si partecipazion.

L maiè deberieda possa unì urganisà coche esperienza de grupa partida y partecipativa. Aldò dl'età y dl'esperienzes fates dant possel unì urganisà partecipativamēnter la cultura dl maiè ncurajan i mutons y la mutans pra mèisa a se tò da sēui la

verdures o ti damandan tan de sciadons de verdu-
ra che i uel che n ti mète te taier. Oradechël possa
i mutons y la mutans, per chëi/chêles che l ie rie
sté giut sentei y che se muev gën, unì ncurajei a
“judé” a rumé demez la prima derzedda ntan che i
autri aspieta y se conta zeche o ntan che i mëndri
vën judei dala educatëures a maiè si jufa.

Purvè ora pratiches sozieles

l servijes d’assitënza ala prima infanzia ti dà ai pitli
uni di la ucajian de pudèi cunëscer y purvé ora
cuntesc soziei defrënc. N’atenzion particulera ti
vën data ala situazions canche l vën maià, ajache
truep pitli se ncnunforta sun chësta situazions, y
perchël àles na mpurtanza che va scialdi sëura l
bujën de unì pasciui ora. **Pra chësta situazions dl
maiè ie l nteres pedagogich dantaldut tl fat che
i mutons y la mutans possa partezipé al maiè
cun bona ueia, legrëza y gust.**²⁹ L maiè deberie-
da pieta truepa ucajions de rujené, danter l auter
nce de cie che n maia, y te chêles che i mutons y la
mutans possa p.ej. purté a esprescion si perze-
zions sensorieles y si preferënzes defrëntes. N
possa p.ej. damandé sce i patac ie massa salei o
sce i ueves ie unic cujinei autramënter che a cësa
y sce l maiè à na bona sëur. I pitli possa te chësta
ucajions nce rujené dla cultura pra mëisa y p.ej.
cunté cie che i maia a cësa cun la mans (p.ej. n toch
de pizza o pan o na codla de rijji). Tl cunfront cun
i autri mpera i mutons y la mutans la defrënziez y
la semianzes danter la families. **I cëifs devënta a
chësta moda situazions de n’atenzion partida
y de barat soziel, che i pitli mpera a cunëscer
y a sciazé cun l tēmp. I reprejentea tl medemo
tēmp ucajions de furnazion de vita da uni di.**

Purté pro a na vita sana

Pra i duvieres dl’assistënza tochel nce la pruga-
mazion dla promoziun dla sanità n basa ai bujëns
di mutons y dla mutans aldò de si età. N aspet de
mpurtanza dl’assistënza ie, ora che integré i pitli
i lascian “judé” a cujiné y a njiniè i cëifs, **la pro-
mozion a n’alimentazion sana cun maiadives
da na bona sëur y che nvieia a unì maiedes.** Tl
cuntest dl maiè vën i pitli sustenii a svilupé inant si
perzezion visuela, tatila, estetica y auditiva coche
nce si sēns dl tof y dla sëur, y l ti vën fat cunëscer
la cunsistënza dla spëisa (p.ej. lutra, tocia, dura),
sortes de sëures defrëntes (p.ej. dëuc, eje, ante) y
aromes (p.ej. frëschi y da frut). Ti fajan cunëscer ai
pitli l maiè cun duc si sēns, vëniel stimulà si legrë-
za cun l maiè y si despunibilità a ciarcè maiadives
che i ne cunësc mo nia.

Nce canche n maia iel de mpurtanza tenì cont di
bujëns fisics y dla puscibilitèies di pitli. Tlo leprò
tochel nce l bujën de mantenì e balanz ntan che i
sta sentei o l bujën de sustenì i pitli canche i ne ie
mo nia boni de sté sentei da sëui. **Sustenì l bën-
sté fisich te duta la situazions dla vita da uni di
ie sambën ënghe na pert dl sustèni dla sanità.**

Sëuraprò toca nce l ciamp dla igiena intima y per-
sunela pra i duvieres de cura dl’assistënza ala pri-
ma infanzia. Canche n crieia la situazions de cura
iel for da tenì cont di bujëns di pitli, sibe tl cajo dla
situazions singules (coche n à pudù udèi tla situa-
zion dl mudé l panuc) sibe tl cajo dla situazions
de grupa. Chësc suzed tres routines, juesc y rituai,
p.ej. tres la integrazion de cianties o cunties (su-
vënz tla cumbinazion cun muvimënc dl corp) tla
situazions d’acudimënt y aprendimënt.

29 Cfr. Falk, Judit (2019).

Mparé a puzené i dënz

Do gusté va duta la grupa a puzené i dënz. L puzené i dënz deberieda vën metù a jì dala educadëura Emma che nviaia via n juech ritualisà. La ti dà a uni mut y muta (y a duta la educadëures) si bëusc di dënz che i pitli recunësc nce dai culëures. Cun si bëujes di dënz tla mans se sënta duc i pitli y duta la educadëures nsci che i possa se udëi l un cun l outra. Emma scumëncia n iede a se puzené i dënz zënza pasta da dënz y ti dij a duc i pitli y al'otra educadëures de ti cialé avisa a si muvimënc y de fé pona i medemi muvimënc. I pitli usservea n iede Emma y pona for plu nce i autri pitli coche i fej chisc muvimënc. I cëla de tramudé si usservazions y perzezions ti muvimënc fisics che i ie boni de fé y tl medemo tëmp mperi ënghe

dai muvimënc di autri pitli. Do chësc eserzize fej i pitli inant cun i medemi muvimënc, chëst iede cun n pue' de pasta da dënz. Ala fin salansi ora si bocia cun ega, n valguni cun l aiut de na educadëura. Ntan che i puzenea i dënz cianta la grupa for inò cianties cun la tematica dl puzené i dënz. Avëi cura de si sanità devënta nsci n juech che cuntën cianties, aprenimënt, legrëza, cumenanza, marueia y ezitazion, y che porta pro ala resilienza di pitli. Tl medemo tëmp porta chësc ritual pro al svilup de na cunsapuda che l ie de mpurtanza avëi cura dla igiena dla bocia.

(Ejëmpl ora dla pratica d'assistënza)

N auter aspet de mpurtanza n cont dl sustëni dla sanità ie l muviment (→ L bënsté). L obietif ie tlo chël, che i pitli mpere a cunëscer si corp, y de trasmëter bënsté y cuntentëza cun l corp che n à (→ L muviment y la perzezion dl corp).

Tla situaziuns d'assistënza metudes a jì a na maniera partezipativa mpera i pitli a cunëscer a na maniera jughënta y cun truepa tenscion positiva mumënc d'educazion y furmazion che ie pert integranta dla situaziuns de cura y assistënza.

2.4 Cunzetualisé la furmazion, l'educazion y l'assistënza

La spartizion danter i cunzec de furmazion, educazion y assistënza coche reprejteda ti capituli parziei da dant ie na spartizion tecnica y teorica. Tla pratica da uni di di servijes d'assistënza ala prima infanzia (coche nce tla vita da uni di di pitli) ie chisc cunzec tecnics cunliei a na maniera strënta danter ëi y chël scebën che l level de presënza dla educazion, assistënza y furmazion muda tla situa-zions singules.

Nsci mostra nrescides sun la cualità dla pedagogia dla prima infanzia tlermënter che i pitli à de bujën – “sciche ‘fundamënta segura’ per si pruzesc de furmazion”³⁰ – de n'assistënza istituzionela de level aut y che chësta ie cunlieda a na maniera strënta cun la cualità dla interazion danter l personal educatif y i pitli. Nce la nrescides plu atueles sun chël che vën per nglëisc tlamà “care” (assistënza)³¹ mostra che tl lëur pedagogich cun fantulins y pitli mutons y pitla mutans “ne possel vester deguna furmazion zënza assistënza”.³² Da chësc pont d'ududa ie la cura la fundamënta dl'assistënza y dla furmazion: “L raport danter la furmazion y l'assistënza [ne ie] degun raport gerarchich o de categoria, ma n raport esistenziel che se stiza sun la cura sciche seva purtanta dla vita.”³³

Zeche de semient vel per l raport danter assistënza y educazion.

Per i servijes d'assistënza ala prima infanzia vëniel perchël a se l dé la ncëria mpurtanta de cunzetualisé l'assistënza, l'educazion y la furmazion coche ativeies che vel unfat y che tënie cont dla situa-zion dla istituzions singules y dla nrescides y teories atueles; oradechël vala de garantì pratiches operatives profesciuneles y basedes sun la riflessione da pert dla educadëures singules y dl team.

(→ L atejamënt profesciunel). Chësc respidlea la ncëria soziela di servijes d'assistënza ala prima infanzia “de sustenì y ncurajé i pruzesc de furmazion di mutons y dla mutans tres l'educazion y sun la fundamënta dl'atività de assistënza.”³⁴ Na pedagogia dla prima infanzia ntenduda y strutureda nsci se cunfruntea cun l'aspietadives y la mires soziales y lascia pro che l vënie a se l dé la cundizions per na incluizion soziela y la promoizion dla individualità.

Per garantì servijes d'assistënza ala prima infanzia de cualità muessa l'educazion, l'assistënza y la furmazion unì cunzetualisedes y planifichedes, uel di prugramedes, coche ativeies de medema mpurtanza, acioche i pitli posse se orienté te si ambient de vita y te si lersch soziela de gra al apredimënt y ala educazion. L ti spie-ta ai ènc che gestësc la strutures, a si dirigënc y dirigëntes y ai pedagogs y ala pedagoghes defini chësta cunzetualisazion sun la basa de na cualità auta dla strutures, di pruzesc y dla interazions, garan-tian tl medemo tëmp la culaburazion cun i teams di servijes d'assistënza ala prima infanzia defrënc. Te dut chësc velel a uni moda l prinzip, che la cualità dl'assistënza, dla furmazion y dl'educazion depënd dala normes y dai regulamënc stabillii dala amini-strazions publiches y dai organs politics y aplichei dai ènc gestëures y dala strutures singules.

30 Laewen, Hans-Joachim (2013, pl. 98).

31 Per tudësch vëniel al didancuei suvënz adurvà la parola internaziunela “care”. La parola tudëscia “Fürsorge” “ie cunoteda negativamënter tres si adurvanza strumentela ntan l naziunalsozialism y ti prim dejenëies do la Segonda viera y pervia dla partezipa-zion di nsci tlamei “Fürsorgeregime” (rejims assistenziei) ai reac-

contra la umanità (cfr. Ralsler, Michaela, Bischoff, Nora, Guerrini, Flavia, Jost, Christine, Leitner, Ulrich & Reiterer, Martina, 2017). Perchël vëniel ti paejes de rujeneda

32 Bilgi, Oktay (2019, pl. 472).

33 Bilgi, Oktay (2019, pl. 471).

34 Laewen, Hans-Joachim (2002, pl. 92).

La cualité
d'interaziun, le
jüch y le bëgnsté

3.1-3.3

3.1 La cualité dl'interaziun

La creaziun de relaziuns d'interaziun é un di compic plü importanc di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia, deache les relaziuns y i raporc d'atacamënt responsifs (che reagësc cun sensibilité ai segnai dl möt/dla möta) y reziprocs (interdependënc) é la fundamenta di prozesc d'aprendimënt y de formaziun spezifics tla pröma infanzia (→ L'aprendimënt y la formaziun).

ala pröma infanzia. Les porsones d'atacamënt sensibles perzepësc la comunicaziun dles mitans y di mituns, y i dëida regolé les emozziuns a na moda che ai impares che al é colians logics danter i avvenimënc. Insciö impara les mitans y i mituns p.ej. che les reaziuns de so ambiënt é prevedibles y afidables. Tl medemo tëmp impari ince che partí i senti-mënc che an á cun d'atres porsones dá confort. Les

Ci é pa la cualité dl'interaziun?

I viadus vëgn al monn cun competënzes (p.ej la capacité da ciucé) che ti conzed da porté a espressiun sü bojëgn y comuniché cun so ambiënt incëria. Por podëi comuniché inant y svilupé süa comunicaziun adori porsones d'atacamënt sensibles y interessades. L'atacamënt nasc te relaziuns speziale cun chës porsones che se dá jö te na manira intensiva cun le möt/dla möta y ti dá stabilité psichica. Le contat cun les porsones d'atacamënt é de gran importanza por le svilup dl möt/dla möta deache **“l'interiorisaziun de sciöche an se sënt coche persona che agësc vëgn dantadöt dal sté deboriada cun les porsones d'atacamënt, i geniturs [...] y d'atres porsones che ti é dlungia”**.³⁵ N compit prinzipal dl'assistënza ala pröma infanzia é porchël chël da organisé le sté deboriada te na manira responsiva y da arjunje insciö na cualité dl'interaziun alta y stabila. Por chësc á vigni möt/möta debojëgn - dlungia les porsones d'atacamënt familiar - de almanco öna na persona d'atacamënt sensibla tl'assistënza

Comuniché cun n viadú

Fabian (10 mëisc) é senté sön le gremo de Petra y mët man da pité canche al ròia pomez n ater möt. Petra baia impara cun na usc calma. Ara tol tla man na raboscia dala forma de na ciampanela y ti la scassa ia y ca a Fabian dijon: “Aste ion ciampaneles?” Fabian tol les ciampaneles tla man, les scassa y lascia da pité. Do da püc secunc lascel da tlimperné y mord tl anel dal'atra pert dla raboscia. Intratan s'ál calmé, al stá tres ciamó senté sön le gremo de Petra y Jana, na colega de Petra, dmana: “Fabian, vaste n pü' a soghé?” Fabian ti ciara a Jana y bat trëi iadi les mans. Jana dij: “Brau, brau”, y Fabian romagn senté sön le gremo de Petra.

(Ejèmpl fora dl'ativité pratica)

35 Grossmann, Karin & Grossmann, Klaus E. (2004/2008, p. 29).

porsones de referimënt sensibles dëida les mitans y i mituns interpreté sües experiënzes; chësc i alisireia emozionalmënter y i stimolëia dal punt de odüda cognitif.³⁶

Competënzes y autofaziun

Tl'interaziun cun la möta/le möt ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia é le personal educatif bun da tó sö a plü liví i segnai dl pice, chël ó dí sües espresciuns fisiches, preverbales y verbales:

- al i perzepësc tres l'osservaziun,
- al interpretëia i bojëgn che é iadedô cun so savëi profescional,
- al reagësc aladô te na manira adatada dal punt de odüda pedagogich y
- interpretëia da nü i segnai dl möt/dla möta tl caje de malintenüdes comunicatives y adatëia spo sües aziuns.

Insciö portel pro al svilup dles capacités y competënzes dl möt/dla möta. N ejëmpl de chësc é le signal dl "movimënt da ciucé" che l'educadëssa interpretëia sciöche espresciun de n bojëgn, y plü avisa de "fan", a chël che ara reagësc ti don da mangé. Sce ara osservëia indere che ara n'é nia jüda da acotenté le bojëgn spo interpretëiera da nü le signal, comöda süa reaziun y ti pïta p.ej. le ciucio. **La capacità da comedé sües aziuns tl caje de malintenüdes "é bonamënter n'esperiënza interpersonal dezisiva che renforza la crëta tles competënzes personales sciöche ince te chères di atri".**³⁷ Chësc prozesc se ghira n

La coreziun de interpretaziuns falades

Les mitans y i mituns é sentá deboriada pro mësä y mangia. L'educadëssa Erica é tl laur da ti dé ite da mangé a Amelia (10 mëisc). Amelia mangia püch, ara á le müs plëgn de gries y ara mët plü iadi man da pité. Erica ciara da ti dé ite da mangé inant, mo Amelia ne n'ó nia. Erica ti dij: "Spo vái a te lavé le müs, sce te n'os propi nia mangé". Ara alza Amelia fora dl scagn, vá cun ëra te bagn y ti lava le müs. Dedô mëtera Amelia te na naina y dij: "Spo porvunse mefo insciö" y ti dá n to' de pan. Amelia ne pëia nia do le pan y n'é tres ciamó nia contënta. Erica l'alza fora dla naina, la tol sön le brac y se sënta cun ëra pro mësä. Ara tëgn toch Amelia che se calma bel plan. Amelia lascia da pité y stá sentada bela chita sön le gremo de Erica cina che düc á rové da mangé.

(Ejëmpl fora dl'ativité pratica)

36 Por de plü informaziuns sön les relaziuns d'atacamënt sensibles vëgnel danter l'ater fat referimënt a Ainsworth, Mary D. Salter (2006); Ainsworth, Mary D. Salter & Bell, Silvia M. (1974/2011); Aluffi Pentini, Anna (2018); Crittenden, Patricia (2005); Winnicott, Donald (1960).

37 Deneke, Christiane & Lüders, Bettina (2003, pl. 175).

sforz da pert dl möt/dla möta mo ince dl personal educatif por cherié da nü le momënt dla congruenza emozionala.

Fá coreziuns interatives do na malintenüda se damana n atejamënt reflexif dl personal educatif, che proa da capí i bojëgns dl mënder, comüda sües aziuns y ti dá ince al möt/ala möta la poscibilité da agí atramënter.³⁸

Sce le viadú á a desposiziun porsones arjgnades da reagí él bun da influenzé ci che al ti sozed, dantadöt tres l'interaziun cun porsones d'atacamënt sensibles. La möta/Le möt impara che al é bun p.ej. da evoché tres le movimënt dl ciucé la reaziun dejidrada ince sce la porsona de referimënt interpretëia naota atramënter le movimënt. Insciö svilupëia le möt/la möta n "sëns de competënza"³⁹ y crëta te so ambiënt - trames é condiziuns che vá debojëgn por svilupé d'atres competënzes y capacités. **Chësta experiënza d'autofaziun stimolëia l'interes y la orenté da esploré inant y amplié so monn de vita** (→ L'ambiënt de vita y la lerch sozuala).⁴⁰

L'experiënza d'autofaziun tles interaziuns soziales cun les porsones de referimënt tl ambiënt de vita (p.ej. la familia, le sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia) é la basa por che n möt/na möta impares da jí ite relaziuns y lians stersc y da svilupé insciö ince sües competënzes soziales. N möt/Na möta fej l'experiënza dl'autofaziun sce l'interaziun danter ël/ëra y la porsona de referimënt ne condüj nia

ma a contenté i bojëgns fisics (p.ej. calmé la fan), mo vëgn ince acompagnada da n barat emozional stimolant danter ël/ëra y la porsona de referimënt che ti insëgna da surantó prospetives desvalies. Ejëmpli de chësc é le rí deboriada o le partí la contentëza canche la möta/le möt é pasciü. Chësta comunicaziun garatada cheriada deboriada dal möt/dala möta y dala porsona de referimënt vëgn definida reziprozité. Tres l'accontentada di bojëgns y la reziprozité pó i viadus y i mëndri perzepí se instësc y sön chësta basa pói organisé sües experiënzes soziales. Aladò de Daniel Stern⁴¹ svilupëia i mituns y les mitans danter le terzo y le setimo mëis n "se instës nojel" („Kern-Selbst“) che ti dá la poscibilité da se perzepí fisicamënter sciöche cossa intiera tla relaziun d'atacamënt sciöche ince da perzepí sü movimënc dl corp y sües aziuns. **Te chësta pröma fasa de svilup adora i mituns y les mitans tratan fases lunges dl de döta l'atenziun y la presënza fisica dles porsones d'atacamënt.** Presciapüch danter 8 y 16 mëisc scomëncia i mituns y les mitans da desfarenzié danter se instësc y les porsones de referimënt.⁴²

L'aprendimënt tres l'experiënza tla pröma infanzia (→ L'aprendimënt y la formaziun) vëgn a se le dé dal scomenciamënt inant tl'interaziun sozuala cun d'atres porsones, impröma cun les porsones d'atacamënt plü dlungia y spo plü tert cun n cërtl de porsones plü ampl. Chësc ampliamënt dl radius d'interaziun sozial dl möt/dla möta dai geniturs a d'atres porsones (danter l'ater d'atri fami-

38 Cfr. Lavelli, Manuela (2007); Nentwig-Gesemann, Iris & Nicolai, Katharina (2017).

39 White, Robert W. (1963), zit. do. Ainsworth, Mary D. Salter & Bell, Silvia M. (1974/2011).

40 Cfr. Ainsworth, Mary D. Salter (2006); Ainsworth, Mary D. Salter & Bell, Silvia M. (1974/2011).

41 Cfr. Stern, Daniel (1985/1992, 1985/1999).

42 Cfr. Fernandes, Frédéric (2013); Stern, Daniel (1985/1992, 1985/1999).

Acontenté n bojëgn te na manira responsiva

Benjamin (9 mëisc) é dër rové tla strotöra y pita. L'educadëssa Carmen se sënta cun ël sön n madroz y ti dá n das da jüch morjel da se tripé. Benjamin lascia tomé le das y pita inant. Carmen tol Benjamin sön le brac, le naina bel plan ia y ca y ti la cunta da plan. Benjamin se calma y lascia da pité. Carmen ti dij: "Vára bun insciö? Te staste saurí?" Benjamin se la rí, al oj süa odlada y ti ciara a n'atra educadëssa che sogá cun d'atri pici.

(Ejëmpl fora dl'ativité pratica)

liars y le personal educatif) promöi süa integrazion sociala sciöche ince so svilup cognitif, sozial y emozional. **L'integrazion sociala dl möt/dla möta presservëia tl medemo tëmp tendenzialmënter plülere i geniturs dala suraciaria y dal esaurimënt y favorësc insciö le svilup de raporc empatics y reziprocs danter geniturs y mituns/mitans.**⁴³

I mituns y les mitans che vir plütosc de ries esperiënzes d'interaziun te sües families d'origina ciafa la poscibilité da imparé a conësce y costruí rela-

ziuns d'atacamënt sigüdes tles strotöres d'assistënza ala pröma infanzia cun na bona cualité dl'interaziun. Ia por le de adori de plü ocajiuns por cherié relaziuns.⁴⁴ Chësc se ghira serenité da pert dl personal educatif che mëss ester bun da reagí te na manira responsiva ince te situaziuns che se damana tröp dal punt de odüda emozional (→ Les cualificaziuns-tle).

La cualité dl'interaziun y la formaziun

A dorada lungia influenzëia la cualité dl'interaziun danter viadus o mëndri y sües porsones de referimënt te familia y tl'assistënza ala pröma infanzia le svilup dles mitans y di mituns por ci che reverda le comportamënt d'esploraziun (p.ej. l'eploraziun dl monn de vita), le svilup dla crëta te se instësc y tl ambiënt, le svilup dles competënzes soziales, emozionales y cognitives y dla capazität de strotoraziun infantila. Cun chësta ultima él miné la capazität da superé (cun aiüt) les desfides spezi-fiches dl svilup. **La segurëza d'atacamënt vëgn conscidrada "la pröma condiziun emozionala y cognitiva por la formaziun".**⁴⁵ La creaziun d'interaziuns sensibles y competëntes dal punt de odüda pedagogich é porchël n compit important y prezios dles strotöres d'assistënza ala pröma infanzia.⁴⁶

43 Cfr. Crittenden, Patricia (1985).

44 Cfr. Weltzien, Dörte, Fröhlich-Gildhoff, Klaus, Wadepohl, Heike & Mackowiak, Katja (2017).

45 Ziegenhain, Ute & Gloger-Tippelt, Gabriele (2013, pl. 793).

46 Cfr. Ainsworth, Mary D. Salter (2006); Ainsworth, Mary D. Salter & Bell, Silvia M. (1974/2011).

La cualité dl'interaziun sciöche compit de formaziun pedagogich

Le personal educatif di sorvisc d'assistënza ala prëma infanzia influenzëia a na moda desvalia la manira de sciöche le möt/la möta se dá jö cun so ambiënt:

- *tres l'interaziun cun le möt/la möta o tres la comunicaziun fisica, nia verbala y verbala;*
- *tres feedback y impuls che ti vëgn dá al möt/ala möta, sciöche ince tres les regoles y i limic che vëgn metüs;*
- *tres la desposiziun di locai y la cerna di ogec che ti vëgn metüs a desposiziun al möt/ala möta;*
- *tres süa funziun d'ejëmpl tla gestiun de relaziuns olache al vëgn valorisé i bojëgns de dotes les porsones che é dailó meton a vigni moda tl zënter le möt/la möta.*

Cherié na comunicaziun responsiva y reziproca cun i mituns y les mitans

La basa dl'interaziun reziproca é na comunicaziun da pert dl personal educatif orientada ai bojëgns di mituns y dles mitans che dess ester calma y fisicamënter dlungia ëi/ères. La presënza fisica y emozionala dl personal educatif tles interaziuns cun i mituns y les mitans le dëida perzepé y interpreté

i segnai di mëndri. Interaziuns reziproches pó gní sostignides dal personal educatif

- acompagnan les ativités de mituns singui/mitans singoles o de n grup de mituns y mitans zënza i antizipé o ti dé n significat bele danfora, por ti dé assá poscibilités da segnalé sü bojëgns, interes y/o atribuziuns de significat y
- ciaran che les ativités che vëgn dales porsones adultes adinfora ais na complessité adeguada al svilup dles mitans y di mituns, che ai é bogn da tó sö, che i stimolëies o i calmes y ti dais la poscibilité da se sté bëgn, imparé y se svilupé.

Ti sorvisc d'assistënza ala prëma infanzia á le personal educatif le compit da cherié interaziuns reziproches sides cun le grup di mituns y dles mitans che ince cun vignun de ëi/vignöna de ères, orientades al bojëgn y al'altëza di edli. Chësc vëgn a se le dé savon che i bojëgns á la medema dignité sciöche ince tignin cunt dla iustizia de *gender* y dla valorisaziun dla diveristé (→ Diveristé y inclujun). L'impostaziun dl laur pedagogich aladô di bojëgns y interes dles mitans y di mituns renforza süa autofaziun y ince sües capacités y poscibilités da partezipé y gní trachte. Pro i viadus vel chësc imprömadédöt por les interaziuns danter ëi y les porsones de referimënt. Te so prozes de svilup suandënt fej spo i mituns y les mitans l'esperienza dl'autofaziun y dla partezipaziun ince te d'atres interaziuns ti sorvisc d'assistënza ala prëma infanzia (tl pröm cun l'aiüt dl personal educatif).

Crëta y curiosité

La vita da vigni de ti sorvisc d'assistënza vëgn caraterisada da na strotöra dada dant da rituai, y impó ciamó bindebó flessibla, a chëra che i mituns y les mitans pó s'orienté. I rituai y les interaziuns coliadés renfora le sëns de comunité y l'esperienza dla portignënza. I rituai che vëgn praticá ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia dá segurëza y é tl medemo tëmp impó flessibli assá por ti conzedé ai mituns y ales mitans da porvé fora aziuns y interpretaziuns nöies y da imparé deboriada. Les ativités pitades dal personal educatif é desvalies, riches de variaziun y vëiga danfora assá ocajiuns por repetiziuns. Al é na balanza danter ativités chêtes y ezitëntes, asvetles y pëigres y danter momënc stimolanc y relaxanc. La partezipaziun a chëstes é volontara. Tl jüch lëde á les mitans y i mituns la poscibilité da strotoré instësc sües ativités y da esploré so ambiënt (→ Le jüch). Chilo se manifestëiel y se renforzel la crëta tles porsones d'atacamënt, tl ambiënt, te se instësc y ti atri mituns/tles atres mitans (*peers*). **Plü consolidada che la crëta de na möta/n möt é, y plü interesé y cosciënt che al sará da esploré so ambiënt.**

Daidé i mituns y les mitans regolé les emoziuns

Tles interaziuns cun i mituns y les mitans respilëia le personal educatif les emoziuns y i sentimënc di mituns y dles mitans che al perzepësc (p.ej ligrëza, fan, sënn, devertimënt o malsegurté). Al porta ince a espresciun te na manira adatada ai mëndri sü sentimënc personai (p.ej. la ligrëza de n bel de da d'isté o le displajëi che al é tomé fora na jita), tan inant che chësc joa al svilup di mituns y dles mitans. Te interaziuns conzepides sön la basa dles conescënzes pedagogiches impará i mëndri da conëscé damí sües emoziuns y sü sentimënc, da ti dé n inom y i reconëscé sciöche legitims. Implü impari da svilupé tres plü control sön sües emoziuns. **Les mitans y i mituns vëgn acompagná cun sensibilité dal personal educatif tla regolaziun de sües emoziuns che é de gran importanza por i prozesc de formaziun y educaziun dl dagní.** Insciö svilupëii süa capazité d'empatia y d'atres competënzes soziales.⁴⁷

Ciafé na soluziun ai conflic zënza tëma de separaziun

I conflic é por les mitans y i mituns momënc nia saurisc tla vita da vigni de tla strotöra d'assistënza; le personal educatif i dëida ciafé na soluziun cun süa presënza fisica y emozionala. La responsabilité da ciafé na soluziun ai conflic ti speta al personal educatif. Tl caje de conflic danter n'educadës-

47 Cfr. Lavelli, Manuela (2007); Walter-Laager, Catherine, Pözl-Stefanec, Eva, Gimplinger, Christina & Mittischek, Lea (2018).

sa o n educadú y na möta o n möt s'orientëia la soluziun dl conflit al bëgnsté dl möt/dla möta. Ara tègn cunt dl raport generazional y dla desfarënzia de podëi liada a chësc.

Tl caje de conflit tl *peer group* ti lascia le personal educatif fá fora, tan inant che ara vá, ales mitans y ai mituns danter ëi le conflit por favorí prozesc de svilup (tl grup de mituns y mitans). Sce al é de-bojëgn, sostëgn le personal educatif la comuni-caziun danter i mituns y les mitans, al verbalisëia le comportamënt dejdré y ciara da schivé aziuns desdrutives (p.ej. agresciuns fisiches) bele danfora o les fej sté sò mostran che al é poscibilités de soluziun pazifiches.

Pro le laur cun mëndri é l important da pité sciö-che strategia da ciafé na soluziun a n conflit ince

Pité sostëgn da ciafé na soluziun ai conflit

"I ciarun da daidé les mitans y i mituns ciafé na soluziun ai conflit, mo i ne orun nia ciafé na soluziun impede ëi. Chësc é n punt dër important. [...] I ti pitun nosc aiüt y spo aspetunse naota por odëi sce nosc aiüt vëgn bëgn azeté o no. Al pó ester che mitans y mituns de 2-3 agn dijes: 'No, chësc se fajunse sëgn fora nos da susc', y chësc vá sambëgn ince bun."

(Dialogh cun n'educadëssa)

practices nia verbales sciöche le dé la man o n gest fisich d'afeziun. Cun l'aiüt dl personal educatif impari i mituns y les mitans da ciafé na soluziun ai conflit te na manira razionala, p.ej da se fá fora n ordin da adoré na cossa da fá la blëita dër dejdrada y da respeté chëstes acordanzas. Cun le sostëgn emozional dl personal educatif impari implü ince da superé i conflit regolan aladô sües emeziuns. Insciö sozedel plü dainré che n conflit dla medema sort vëgnes dant ciamó n iade.

Les postes de soluziun a conflit basades sön la partezipaziun y la trasparënzia di conti-gnüs renforza la crëta di mituns y dles mitans tla solubilité di conflit, mo ince tl grup de mituns y mitans y tl personal educatif. Insciö impara i mituns y les mitans che sües relaziuns ne vá nia indalater sce al vëgn fora conflit.

Ciafé na soluziun a conflit te na manira partezipativa y orientada al bojëgn pó renforzé le sëns de portignënzia di mituns y dles mitans. Chëstes esperiënzes rapresentëia prozesc de formaziun y educaziun importanc.

La riflessciun profesionala da pert dl personal educatif sön les soluziuns conflituales y sön la condiziun emozionala di mituns y dles mitans do da conflit renforza la cualité dl'interaziun dl sorvisc d'assistënzia ala pröma infanzia. Implü vëgnel ciaré che al ne sides nia tl grup de mitans y mituns n valgügn d'ëi (p.ej. chi plü chïc) che á plülere la tendënza da renunzié a so bojëgn (p.ej da fá la blëita cun n stamp dal sau-

run spezfich) y d'atri, cun competënzes verbales manco svilupades, che á la tendënza da accontenté sü bojëgns tres aziuns nia verbales (p.ej. ti trá fora dla man a valgügn le stamp dal saurun). Les atribuziuns coliadés a chësc (p.ej chësc/chësta é n möt chît/na möta chîta o agressif/agressiva) limitëia la partezipaziun y le bëgnsté tl grup de mituns y mitans.

Le (potenzial) de conflic te n grup de mituns y mitans pó gní smendrí da pert dl personal educatif tres la reflësciun y ince tres mudaziuns basades lassura p.ej. la strotöra dl de, l'organisaziun dla lerch o i materiali da fá blëita pitá o dles ativités (→ L'organisaziun dla lerch sciöche post da imparé y se sté saurí).

Stlüje jö conflic cun n ritual

Do che al é gnü stlarí por ci che al é da strité damana l'educadëssa sce i mituns ó indô fá pesc. Sce trami i mituns é a öna, spo bati un cun l'ater adöm la man (bate cinch), aladô dla pratica sozuala dl grup de mituns y mitans. Sce n möt oress fá pesc, mo l'ater n'é nia ciamó cis sigü damana l'educadëssa trami i mituns singlar-mënter, sce ai ó bate cinch. Sce trami ó fá chësc, spo bat un n möt cun la man sön la man dërta d'educadëssa y l'ater sön chëra ciampa, insciö ési por n momënt adöm. Spo damana l'educadëssa sce ai ó se dé la man. Tres l'intermediaziun física d'educadëssa vára sovënz da ti fá superé ai mituns l'iritaziun emozionala y insciö ince le strit.

(Ejëmpl fora d'ativité pratica)

Na bona cualité dl'interaziun adora continuité

Por cherié relaziuns stabiles danter mituns/mitans y personal educatif ól ester interaziuns continuëntes, desvalies y sensibles; chiló pó i mituns y les mitans se svilupé le miú.

Dla medema importanza é sambëgn ince n'interaziun de crëta danter le personal educatif y les families (→ La colaboraziun danter les families y le personal educatif), nia inultima deache la relaziun cun i mituns y les mitans vëgn a se le dé ince tres la relaziun cun les families (→ Le bëgnsté).

L'osservaziun y la documentaziun dles interaziuns danter mituns/mitans y personal educatif, danter les mitans y i mituns, y ince danter geniturs y mituns/mitans é na fonadamënta preziosa y essenziala por mioré la cualité dl'interaziun y di prozesc di sorvise d'assistënza ala pröma infanzia (→ Osservé y documenté), tan inant che chësc vëgn a se le dé tres n atejamënt davert y reflëssif ti confrunc de so laur (→ L'atejamënt profescional). Dla medema importancia por le svilup y le mantignimënt

de na bona cualité dl'interaziun é la colaboraziun dl personal educatif te n team de crëta y te na rëi fidabla (→ La garanzia dla cualité) y l'invié ia l'incunatada di mituns y dles mitans cun la lerch sozuala (→ L'ambiënt de vita y la lerch sozuala).

3.2 Le jüch

Le jüch sciöche ativité de reflexiun

“Le jüch é, por le möt/la möta, reflexiun tl'/tres l'aziun.”

(Bondioli, Anna, 2001, pl. 21)

Les mitans y i mituns á le dërt da fá la blèita! Da fá la blèita feji l'esperienza de se instësc y dl monn sozial y material incër ëi ia cun düc i sënsc che ai á a desposiziun, y tla medema manira cheriëii so monn de vita tres le jüch (→ L'ambiënt de vita y la lerch sociala). L'impuls infantil da esploré le monn é n istint che ëi á de natöra y al vëgn stimolé tl jüch.

Bele t'eté da viadú esplorëia les mitans y i mituns se instësc y so corp sogan, y ai se svilupëia elaboran sües esperiënzes tl jüch. Da fá la blèita svilupëia y modificëia i mituns y les mitans sües esperiënzes, süa comprenjiun de situaziuns, aziuns, funziuns, prozesc da vigni de, regoles y lercs y ampliëia insciö sües poscibilités de aziun y movimënt. Da soghé svilupëia i mëndri sües competënzes d'interaziun y arjunj na formaziun pratica adatada a so svilup y rovenüda da sü interes. Por ejëmpl: da esploré cun düc sü sënsc por ci che al pó gní adoré la stlujöra a laporá (tal. chiusura a velcro, tod. Klettverschluss) pro süa iaca impara i pici ince sciöche ara funzionëia. **Cun d'atres parores: le jüch infantil é n prozes dl esploré y imparé che se damana tröp tëmp y che fej ince desmentié le tëmp, che dá na gran ligrëza, mo che porta ince a espresciun düc i atri sentimënc sciöche la tristëza, le sënn, la delujiun y l'agitaziun. Por svilupé le**

jüch d'esploraziun adora i mituns y les mitans tëmp y relaziuns d'atacamënt sigüdes cun almanco öna n'educadëssa o un n educadú y cun so ambiënt familiar.

Les mitans y i mituns rovënn de rego-
la autonomamënter sües ativités de jüch;
ai vëgn acompagná dales linies de atenziun
(→ L'aprendimënt y la formaziun) dl personal edu-
catif cun la destanza che basta y na desposiziun

Acompagné le jüch lède

“L'educadëssa osservëia le grup y vëiga p.ej. che n möt mostra interes por i cadrí da fá sö, sciöche al me é sozedü incö a me. Insciö sunsi jüda ia dai cadrí y á metü man da fá sö valch y spo é i pici ince gnüs deache i á descedé so interes. I ne sun indere nia jüda da d'ëi y á dit: ‘Gnide sëgn cun me, i jun a fá sö valch.’ Chësc se svilupëia tl'interaziun danter educadëssa/educadú y möt/möta. [...] Sce le möt/la möta dij spo: ‘I fa-jun na stala’, spo ne diji iö nia: ‘Sëgn metunse düc i tiers laite’, mo i damani: ‘Ci poste pa sëgn fá cun chësta stala? Che vir pa te stala?’, por animé süa scomenciadia autonoma.

(Dialogh cun n'educadëssa)

interna de sostegn bëgnorü, crëta y convinziun dl'importanza dl fá la blëita. Por chësc mët jö le personal educatif le ritm dl de te na mosöra ecuilibrada por mëte a desposiziun tëmپ pedagogich por le jüch lëde sciöche ince por ofertes de jüch plü arjignades ca y organisades. Dötes les aziuns da vigni de orientades al möt/ala möta pó gní adorades ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia por stimolé le jüch, deache i mituns y les mitans s'interessëia a dötes les aziuns y i ogec cun chi che les porsones de referimënt se dá jö cun concentraziun.

Ince romené ia le local dl grup pó gní acompagné da na ciantia y se trasformé te n jüch; i mituns y les mitans pó tó pert aladô de süa situaziun de svilup. Le romené ia le local dl grup rapresentëia ince n compit d'aprendimënt tres chël che i mëndri s'apropriëia dl'importanza dl fá ordin y dl mëte ia (p.ej. por ester bogn da se cialé indô l'auto cöce ince le de do). Chësc mët danfora n conzet da mëte ia i materiali da soghé tl sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia che é trasparënt por les mitans y i mituns, cun scatores da tigní sö i jüc a chëres che ai se fej saurí da ti podëi pormez y che é cuntrassegnades te na manira da capí (→ L'organisaziun dla lerch sciöche post da imparé y se sté saurí).

Les carateristiches dl jüch infantil

Dal punt de odüda dla psicologia dl svilup vëgn le jüch infantil caraterisé da cater elemënc⁴⁸ che pó gní dant düc te n iade:

Fin a se instës: le jüch infantil vëgn dala ligrëza

La ciantia da romené ia

Da doman se dá jö i mëndri cun le jüch lëde. Do che düc é rová adalerch y á soghé por n pez sona n'educadëssa na ciampanela da n sonn tler y scomëncia da cianté la ciantia da romené ia. N valgügn pici vá dal'educadëssa y se lascia alzé sö a na moda che ince ëi pó soné la ciampanela. Les atres educadësses y n valgügn mëndri intonëia la ciantia y düc romëna ia deboriada le patüc da fá la blëita y le mët tles cassëtes aposta. Jana sá avisa olache al toca la cassëta cun i auti alda y n'educadëssa la dëida mëte la cassëta te so post sön corona. Do che al é gnü romené ia deboriada s'incunta düc pro le cërtl dla doman.

(Ejëmpl fora dl'ativité pratica)

da esploré y agí, al n'é nia orienté a n fin o a n resultat. N ejëmpl é le viadú che sogá cun sü pîsc: la möta/le möt s'anüza de sües competënzes de movimënt, la concentraziun se regolëia da sora, al é n'ativité che dëida svilupé sües capacités de concentraziun, coordinaziun y aziun.

Repetiziuns y rituai: repetiziuns fej pert de vigni jüch infantil, ares pó ince gní rituai. Aladô dla situaziun de svilup joeres ai interesc dl möt/dla möta, danter l'ater al eserzize de schemesc de movimënt (p.ej. la coordinaziun di pîsc tla posiziun a spiné), a secuënzes de aziuns y pratices sozia-

48 Cfr. Höke, Julia (2019a); Oerter, Rolf (2007).

les. Tres les repetiziuns da soghé vëgn les aziuns da vigni de di mituns y dles mitans tres plü desfarenziades: ti dé da mangé ala popa cun n cazü pó por ejèmpl stimolé l'imparé da adoré la forchëta y la cazü pro mësa.

Raport cun ogec: i ogec da soghé di mëndri pó ester patüc da fá la blëita, materiai sciöche ciasstëgnes, lana y saorun o cosses da vigni de sciöche n cu o n cazü. Insciö esplorëia i mituns y les mitans sciöche i ogec funzionëia, sciöche ai é mettüs adöm, sües carateristiches y inultima so valur d'adoranza. Vigni oget a chël che le möt/la möta ti pó pormez, sciöche n ciucio o n botun sön na mania, pó ester interessant. Insciö esplorëia i mëndri ince so corp y perts dl corp dles porsones de referimënt o de d'atri mituns y mitans.

Mudaziun dl referimënt ala realté: tratan le jüch se dá les mitans y i mituns ince jö cun avienmënc che ai n'é nia bogn da incadré. Dantadöt pro i jüc de rode se dá jö te na manira intensiva cun eperiënzes reales che vëgn elaborades porvan da les mëte en scena (p.ej. n iade de vacanza), trasforman (p.ej. mudan i rodi, i mesi de trasport) y mudan jö la realté (p.ej. imaginan da se tó para en vacanza n compagn o na compagna). Insciö impari prospetives y chedri d'interaziun nüs sciöche ince la comprenjiun de conzec generai (p.ej. la vacanza).

Le jüch funziunal

Le jüch funziunal é la pröma forma y chëra plü elementara dl'ativité autonoma de n möt/na möta. I viadus por ejèmpl esplorëia sogan sciö-

che so corp funzionëia, plü tert se desleria fora so interes d'esploraziun ai ogec y ales porsones te so ambiënt incëria. Pro les aziuns de jüch elementares che vëgn osservades tla pratica da vigni de y acompagnades sciöche ince stimolades dal personal educatif aladô dla situaziun de svilup dl mënder, tochel: s'ascogne, se möie, se rodé (movimënt de rodaziun), trasporté, mudé prospetives, esploré linies de tomada (forza de gravité) o sonns sciöche ince colié y despartí.⁴⁹

Ales mitans y ai mituns ti sál bel da partí sües conescënzes sön le funzionamënt dl monn cun sües porsones de referimënt. Por fá chësc adori personal educatif che é a öna cun sües linies d'atenziun, che i sostëgn canche ai á debojëgn d'aiüt o chir valch y ti surandá le control dla situaziun (tut fora les situaziuns de prigo reales). Pian ia dai interes di mëndri é (feter) vigni situaziun da vigni de adattada p.ej. da esploré tres le jüch ci funziun che n oget á. **Te n jüch funziunal sviluppëia i mituns y les mitans dantadöt sües capacités sensoriales, motoriches y cognitives.** An pó osservé le jüch funziunal p.ej. canche viadus se la god da fá tres indô certi movimënc dl corp. Al é ince da odëi pro i mëndri canche ai se la god da fá sonns y plü tert da pronunzié silbes che rapresentëia le sco-menciamënt dl svilup linguistich. Soghé cun materiai sensoriai (→ L'aprendimënt y la formaziun) y ogec da vigni de chiris fora (cun l'accompagnamënt pedagogich) rapresentëia por i mituns y les mitans n'ocupaziun plëna de ligrëza y n'esperiënza d'aprendimënt importanta.

49 Por ci che reverda la classificaziun dles aziuns de jüch elementares sciöche ince por impuls por le jüch di mëndri cina 3 agn ciara dantadöt Bostelmann, Antje (2019); Höke, Julia (2019b).

Le 'pope' dorm te cufer

Gabriel (2 agn y 8 mëisc) fej la blëita cun d'atri mituns te na pert dl gran salf. Al se ciara incërch y fora de nia dijel cun na usc plëna de ligrëza y cun la man che mostra devers dla corona al'entrada: "Pope!" L'educadëssa Petra ti dij: "Sce, vá mo a tó túa popa." Gabriel vá ia da corona y vá sön la pröma brëia. Al se destira cina che al abina la popa che é sön la corona dessura. Cun la popa tla man vá te n'atra pert dl salf a tó n te pice cufer de cartun. Cun la popa y le cufer se sëntel spo jö dlungia Petra. Al deura le cufer y mët la popa laite. Deperpo che al fej chësc commentëiel ci che al fej y Petra ti dá conferma: "Chëra vá bun, spo pó túa popa n pü' dormí." Al slüj le cufer y mët man da trá tla stlujöra. Dala pert plü lungia n'él nia bun da trá inant. Al proa n valgügn iadi mo spo ti ciarel a Petra sciöche sce

al chiriss consëi. Ara ti mostra l'ater sburladú dla stlujöra y dij: "Da chësta pert poste ince stlúje." Ara tëgn pro le cufer cun la man y Gabriel tira tla stlujöra. Al tol le cufer tla mantia, leva sö y dij: "Ciao!" Petra se la rí y respogn: "Ciao, Gabriel". Gabriel fej na roda tl salf y spo vá l cun le cufer ia dal'inrescidëssa. Al le mët jö dan da d'ëra y dij valch. L'inrescidëssa dama-na sce ara pó ti ciaré al pope y al ti respogn: "Sce." L'inrescidëssa deura bel plan sö le cufer te n piz y cuca ite. Spo dijera a Gabriel: "Le pope dorm." Ella á odü chësta scena da daimpró y dij: "Ince iö ó ciaré ite." L'inrescidëssa deura sö le cufer daldöt y lascia ciaré ite la möta.

(Ejëmpl fora dl'ativité pratica)

Le jüch simbolich

Le pröm jüch simbolich é le jüch dl 'sce-al-foss', olache i pici mituns y les pices mitans fej do situaziuns da vigni de ti don ai ogec che é a süa desposiziun n so significat. Insciö pó p.ej. n tapo da soghé ester n telefon da cherdé sö n genitur. I jüc symbolics pó gní inviá ia dai mituns/dales mitans y dal personal educatif che fej dant y dëida soghé

(p.ej. na telefonada) don impuls sc linguistic adatá al svilup di mëndri. Canche i mituns y les mitans crësc vëgn le jüch simbolich plü rafiné: danter l'ater vëgnel trat ite tres deplü la fantasia (→ Estetica, creativité, musiga, ert y manualité).

Les mitans y i mituns fej jüch simbolichs da susc o paralelamënter (p.ej. jüch paralel de dui mituns tl piz dles costruziuns). **Pro le jüch simbolich vëgn les interaziuns dantadöt a se le dé cun l'aiüt dl personal educatif.** Le jüch simbolich joa al svilup sozial (p.ej. imparé da soghé deboriada), al svilup musical y estetich (p.ej. cianté tl cërtil dla doman, incolé pro n collage), al svilup linguistich (p.ej. de-nominé ogec o corusc), al svilup motorich (p.ej. mète le tapo da soghé de lëgn pro l'orëdla por ascuté la telefonada y pro la bocia da baié) sciöche ince ala descurida dl monn y de so funzionamënt (p.ej. capí che ara vá da mète i tapi un sura l'ater o che an trasportëia licuig te bozes). Ara vá da stimolé le jüch simbolich te manires desvalies, danter l'ater lion tres indô libri deboriada, cuntan do stories o acompagnan linguisticamënter le fá la blëita cun scrins dal tesur (→ Sciënzes naturales, tecnica, matematica y leteralité).

Le jüch de rode

Presciapüch tl terzo ann de vita scomëncel i pröms jüc de rode che mèt bele danfora la conscënza de regoles o la capacità da savëi co fora cun regoles (p.ej. mète sö y azeté regoles, jí do regoles y les mudé). Tres i jüc de rode elaborëia les mitans y i mituns te na manira tres plü detaiada avenimënc, ai esperimentëia fajon esperiënzes nöies y imparan modí d'aziun nüs. Cun i jüc de rode impari dantadöt da surantó prospectives y da gestí la partezipaziun. Le jüch de rode vëgn stimolé dala lerch incëria y dala poscibilité di mëndri da ti assegné ai locai funziuns nöies te süa fantasia. Insciö pól ester che pro n jüch de rode, a chël che de plü mituns y mitans tol pert,

Le conzet de 'ciasa'

Te urt él de te pices ciasas öna dlungia l'atra olache i mituns y les mitans pó jí ite. Chëstes ciasas ê gnüdes metüdes sö por stimolé i plü gragn da soghé cun conzec sciöche ciasa, hotel, apartamënt o ospedal. Öna na ciasa é fata fora sciöche na ciasadafüch (danter l'ater cun n frogoré y fanes), öna é la ciamena (cun na lerch da se pone alzada) y l'atra la stüa (cun banc y na mësa). L'educadëssa Sara dij: "Les mitans y i mituns ne n'á nia ciamó cis integré chëstes ciasas te so jüch. Ai n'á magari ciamó nia capí che chëstes trëi pices ciasas fej fora deboriada na ciasa completa. Le conzet de 'ciasa' te chësta forma é por i mituns y les mitans bonamënter ciamó massa astrat." Sara spliga che ara y sües coleghes ti lascia tëm্প assá ales mitans y ai mituns da esploré, y intratan osservunse deboriada sciöche ai mèt man da fá secuënzes de jüch cörtés tles ciasas. Insciö á i mituns y les mitans le tëm্প y l'ocajiun da ti dé ai ogec n significat te süa fantasia y/o se lauré fora so significat general.

(Ejëmpl fora dl'ativité pratica)

pó la lerch da costruì se trasformé te na ferata y la lerch dles popes atira dailó dlungia te na portina dles chertes de iade.

Tl jüch de rode impara i mituns y les mitans (tres repetiziuns y modificaziuns) conzec y rodi che i dèida se möie tla lerch, tl tēmp, te so ambiēnt de vita y tla lerch sozuala. Pro chisc tochel:

- generalisaziuns scēmples sciöche la strotöra y la funziun de n'abitaziun, na ciasa, n'auto, na ferata, dl'guant, na ciasadafüch, n'garage o n'lüch da paura;
- pröms modí de relaziun sciöche ester geniturs, familia, sorus y fredesc y möt/möta;
- pratiches soziales y culturales sciöche gní metüs jö te let, mangé pro mēsa, se vistí aladô dles condiziuns dl tēmp;
- strotöres temporales, sciöche i decursc ia por le de, p.ej. cujiné y cumpré ite (p.ej. pan dal pech) é ativités che an mēss fá dan i pasć;
- pröms orientamēnc spaziai, sciöche na ciamena o n'canapé da dormí, la localisaziun de jüc cun l'ega te urt;
- regoles soziales, sciöche perié pordenanza, y le raport cun i sentimēnc p.ej. cun la sensaziun de pordüda, canche valch vá mancia o se rump;
- le svilup linguistich, ampliamēnt dl vocabolar y tres deplü la formaziun de frases (impöma frases da döes parores);
- le svilup dl ecuiliber emozional.

Le jüch lēde

la por le de á les mitans y i mituns a desposiziun momēnc desvalis por fá ci che ai ó. La cualité dl jüch lēde á da nen fá cun (→) la cualité dl'interaziun y (→) la cualité dla lerch sciöche post d'aprendimēnt y formaziun. Lapró tochel ince i materiai che ti vėgn pitá ai mēndri, sciöche ince sües poscibilités da se retrá zēnza gní disturbá⁵⁰, avēi socrēc aladô de so svilup y tēmp da fá la blēita. L'aurela lungia, le

Les imitaziuns tl jüch de movimēnt lēde

N valgōnes mitans y n valgūgn mituns soga deboriada sōn le parēi a litra tla lerch de movimēnt. Un indolater salti tres indō tan debota che ara vá tres la lerch strēnta danter parēi a litra y parēi. Canche ara ti toca a Hannah stāra te n iade chita ia do le parēi a litra y passa da iadedō danter i dui agüc joda-pé dl parēi a litra por rové sōn i madroc dancá. I atri mituns imītēia so jüch y s'intonj ince ēi danter i agüc fora.

(Ejēmpl fora dl'ativité pratica)

50 Cfr. Nentwig-Gesemann, Iris, Walther, Bastian & Thedinga, Minste (2017).

sté a ne fá nia y vigni oget a desposiziun pó stimolé la coriosité y la fantasia di mëndri y i invié a aziuns ludiches.

Le jüch lède promöi le spirit de scomenciadia personala di mituns y dles mitans y sües poscibilités da mëte a jí autonomamënter (tres indô) aziuns, da les imité y les modifiché, a na moda che al vëgn a se le dé esperiënzes d'aprendimënt nöies. Le jüch lède dèida porchèl svilupé l'autocontrol, fá l'esperienza dl'autofaziun y é insciö d'ütl ince por le svilup dla personalité di mituns y dles mitans. Tres l'osservaziun vardiënta y resservada dl comportamënt di mëndri tratan le jüch lède pó le personal educatif odèi fora sü interesc individuai, bojègns y vari de svilup. Da chëstes conescënzes pó l'gní svilupé proiec pedagogics mirá por vigni môt y möta.

I compic dl personal educatif

La cualité dl jüch infantil respidlëia sciöche ara ti vá ai mituns y ares mitans. Sostigní pedagogicamënter le jüch y le bëgnsté di mituns y dles mitans ó dí tó ite na posiziun profescionala che ti dá la poscibilité ai mëndri da esploré instësc tres le jüch, da elaboré esperiënzes y da mëte a jí n svilup che pëia ia da d'èi instësc. Implü stimolëia le personal educatif le jüch di mituns y dles mitans (n iade sogan instësc impara te na maniera interativa, n ater iade osservan le jüch da dalunc). Le personal educatif á le compit da conzede momënc dedicá al jüch lède tratan le de sciöche ince da pité ativités de jüch adatades al svilup de vigni grup dla medema eté, por ejëmpl meton a desposiziun n *setting* de jüch a ventruns por i mëndri de n ann,

Propone jüc

Da doman ròia Adelina tla strotöra acompagnada da so pere. L'educadëssa Imen salüda intrami, ti dá la man a Adelina y l'accompagnëia tl gran local. Imen se sënta jö ia por tera, ti ciara a Adelina y ti descrí ci che al sozed te chël momënt dailó: "Ciara, dailó él Gloria che fej musiga. Hannes soga cun i tapi. Y tö, olá oresseste pa jí? Oresseste jí te ciasadafüch?" Adelina tira n scrai de ligrëza, spo vára tla lerch de costruziun y mët man da soghé cun Hannes.

(Ejëmpl fora dl'ativité pratica)

ciaran da promöie le soghé deboriada de dui pici che soga ion adöm tla lerch de costruziun y ciara da tó sò contat un cun l'ater o pitan (sogan impara) poscibilités d'aziun nöies tl caje de conflic tratan n jüch de rode che i mituns y les mitans á metü man tl tëmp dl jüch lède.⁵¹

Por podèi imparé adora i mituns y les mitans te na mosöra ecuibrada impuls cinteriurs y stimolaziuns esternes. I sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia inviëia ia stimolaziuns por le jüch infantil tres l'organisaziun dla lerch y dla strotöra tem-

51 Por ci che reverda le jüch ciara danter l'ater Bostelmann, Antje (2019); Cardo, Cristina, Vila, Berta & Vega, Silvia (2016); Pütz, Günter & Rösner Manuela (2017); Rohrmann, Tim (2012); Sassé, Margaret (2009/2012).

porala (tratan le de, l'edema y l'ann). **La strotöra spaziala y temporala á na faziun sön le jüch di mituns y dles mitans, y influenzëia te na manira che tëgn pro les poscibilités de svilup infantil sciöche ince sü modí de movimënt tl tëmp y tla lerch.**

Da realisé les poscibilités de jüch vëgnel tut en conscidraziun les conescënzes spezifiches dla pedagogia, dla psicologia dl svilup y dles sciënzes soziales. Tres chëstes conescënzes profescionales, la reflexivité profescionala (→ L'atejamënt profescional) y l'esperienza ciafa le personal educatif la competënza da se dé jö te na manira cualificada ince cun ghiranzes d'aprendimënt y formaziun nöies.

Implü ti spetel al personal educatif le compit da ponsé sura sön les ativités pitades, l'organisaziun dla lerch y i jüc di mëndri por capí sce ai é adeguá al svilup de vigni möt/möta y de döt le grup (→ Osservé y documenté). Insciö pó le personal educatif invié ia ofertes d'aprendimënt y formaziun che tëgn cunt di mituns y dles mitans y dl grup tolon en conscidraziun l'inclujun, la sensibilité de *gender* y la diversité (→ Diversité y inclujun). Chësc vëgn a se le dé savon che le jüch - sce al é colié ala sensaziun d'autofaziun, portignënza soziala y/o partezipaziun - ti conzed ai mituns y ales mitans la poscibilité da porvé ligrëza da vire, da imparé, se formé y se svilupé. **Le personal educatif sostëgn les mitans y i mituns canche ai fej l'esperienza de resiliënza y bëgnsté tres le jüch.**

Da chirí fora atrezadöres, patüc y materai da soghé fac industrialmënter vëgnel tigní cunt dles certificaziuns europeiches (CE) por schivé le prigo de inzidënc.

3.3 Le bëgnsté

Sö la basa de n stüde d'UNICEF "Child well-being in rich countries" ⁵² vëgn la formaziun y la sanité di mituns y dles mitans tres deplü coliadés al bëgnsté psicofisich. La prospetiva dl *Child-Well-Being* s'orientëia esplitzamënter ala prospetiva di dërc di mëndri d'eté ⁵³ y ales prospetives de svilup, y tol ince en conscidraziun le crësce sö te condizuns de infanzia nia valies y le bëgn dl möt/dla möta.

Le bëgnsté sciöche prinzip de referimënt sostenibl

L'infanzia é na fasa unica tl svilup dla porsona; tl medemo tēmp éra ince na fasa critica por le svilup dl dagní de sozietés benestantes (chël ó dí al sigü dal punt de odüda material y sozial) y sostenibles olache al vir porsones contēntes.⁵⁴ Sciöche faturs atuai che limitëia le bëgnsté vëgnel relevé da pert dl'UNICEF por ejēmpl la meseria infantila y la mancianza de movimēt fisich di mituns y dles mitans, che á consequēnzes a dorada lungia por la sanité y la formaziun, y insciö por le svilup sozial general ⁵⁵ (→ Le movimēt y la perzeziun dl corp).

Le bëgnsté di mituns y dles mitans depēnn da sciöche ara ti vá a sües families y al ambiēt sozial

Tla prospetiva sön le bëgnsté n'un vára nia de na comprenjiun dla sanité, dl'assistēnza y/o dla pedagogia orientada al defizit cun le fin prinzipal da tigní dalunc tl dagní comportamēnc desviēnc o prighi por la formaziun y la sanité. Ara se trata plülere da capí la promoziun dl bëgnsté sciöche compit proatif por mioré le bëgnsté di mituns y dles mitans; chë-

Le stüde d'UNICEF "Child well-being in rich countries"

"Al é gnü tut en conscidraziun cin' dimenjiuns dla vita di mituns y dles mitans: le bëgnester material, la sanité y la segurëza, l'istruziun, i comportamēnc y i risé sciöche ince l'abité y l'ambiēt. Indöt él gnü relevé 26 indicadus comparabli a livel internaziunal [...]. La tabela de suravijiun sön le bëgnsté infantil dess mosoré y confronté i progrec por i mituns y les mitans ti paisc svilupá. Le fin é da registré i standards arjunc dales naziuns plü progredides y da porté pro ala debata internaziunala sön les modalitēs por arjunje chisc standards."

(Adamson, Peter, 2013, pl. 3 suand.)

sta é na responsabilité dla politica y dles istituziuns scolastiches y sozio-sanitaires, deboriada cun d'atri sogec soziai relevanc (→ La cualité dl'interaziun, → Le laur tl team y les rëis). Lapró él ince l'intenziun da ti conzede ai mituns y ales mitans, tres le sostēgn dla partezipaziun y dl'agency (capazité da agí) y cun ressurses economiches, soziales, spaziales y

52 UNICEF: Adamson, Peter (u.a. 2007, 2013); UNICEF: Brazier, Chris (2017); UNICEF: Chzhen, Yekaterina, Rees, Gwyther, Gromada, Anna, Cuesta, Jose & Bruckauf, Zlata (2018); UNICEF: Fanjul, Gonzalo (2014); UNICEF: Hudson, John & Kühner, Stefan (2016).
53 Cfr. UNICEF (1989/z.a., 1989/2008).

54 Cfr. OECD: Marguerit, David, Cohen, Guillaume & Exton, Carrie (2018, pl. 8); OECD (2015a, 2015b).

55 Cfr. UNICEF: Adamson, Peter (2013, pl. 26). La relaziun dl'UNICEF mēt a confront i dac dles naziuns industriales. La meseria infantila y la mancianza de movimēt fisich vëgn elencá sciöche prighi por le bëgnsté di mituns y dles mitans tla Talia.

temporales (dles families) che basta, chë cualité de vita che garantësc le bëgnsté y insciö na “bona y bela infanzia” (→ Imajes pedagogiches di mituns y dles mitans). Tl medemo tēmp alza fora chēsta prospetiva le coliamēnt dl bëgnsté dles mitans y di mituns al bëgnsté de sües families y de döta la sozieté deache ai é diretamēnter dependēnc da chēstes - y chiló é dantadöt i viadus y i mēndri vulnerabli. **Al é da tó en conscidraziun la dependēnza sozialis di mituns y dles mitans y la vulnerabilité che vëgn da chēsta, ince en referimēnt ai standards de cualité dles ofertes de formaziun, educaziun y assistēnza ti sorvisc d’assistēnza ala prëma infanzia sciöche ince en colaboraziun cun les families (o cun che che eserzitēia la responsabilité di geniturs).** Sciöche les mitans y i mituns reagēsc cun sensibilité ales condiziuns de vita de sües families (o de süa parentela) insciö respogni ince cun sensibilité ala cualité di sorvisc d’assistēnza ala prëma infanzia y ala cualité dla colaboraziun danter les families y les strotöres d’assistēnza (→ La colaboraziun danter les families y les personal educatif).

Le bëgnsté sciöche compit strotoral y sozial proatif

Daidé cherié bëgnsté te na manira responsabla por i mituns y les mitans che vëgn do ca vëgn conscidré a nivel internazional na inciaria da de plü dimenjiuns de sogec soziais y politics desfarēnc; por fá chēsc mēssel gní tut en conscidraziun nia ma les condiziuns cheder soziales, sciöche la posiziun sozialis y l’azes a ressurses, mo ince la perzeziun sogetiva dl bëgnsté da pert di mituns y dles mitans. Te chēsta prospetiva ti

spetel la responsabilité a nivel sozial a düc i seturs dla politica locala y provinziuala che dēida condiziuné le realtés de vita di mituns y dles mitans. Chiló lapró tochel danter l’ater abitaziuns che tēgn cunt dles families, la cualité dla vita aladö di bojēgns di mēndri ti cuartiers dla cité y ti paisc, la compatibilité danter familia y laur por i geniturs o les porsones che á la responsabilité di geniturs, les ofertes de sostēgn sozial y la cualité di sorvisc d’assistēnza ala prëma infanzia.

Na realisaziun locala dl conzet de “bëgnsté” ó dí che i mituns y les mitans y ince i sorvisc d’assistēnza ala prëma infanzia che se dá jö impará a desposiziun na rēi de sostēgn ampla tla lerch sozialis. Ai sorvisc d’assistēnza ala prëma infanzia y dantadöt a che che á la direziun de chisc ti spetel le compit da daurí l’istituziun tla lerch sozialis (→ L’ambiēnt de vita y la lerch sozialis) y da cooperé cun i sogec soziais y politics (danter l’ater ti comuns y tla provinzia), tl interes dl bëgnsté di mituns y dles mitans (→ Le laur tl team y les rēis).

Mēte tl zēnter le bëgnsté atual

Le discurs dl “bëgnsté” porta a odēi atramēnter l’infanzia: l’assistēnza, l’educaziun y les mosöres de formaziun ne se limitēia nia ma a stimolé le svilup di mituns y dles mitans sot al aspet de sü dövēis soziais dl dagní. Chēsta comprenjiun dl’infanzia orientada al dagní vëgn descrita tl inglesc cun la parora “well-becoming” (bëgnsté tl dagní). Sciöche contraposiziun él le “well-being” (le bëgnsté) che mēt tl zēnter le bëgnsté atual y süa importanza por le proscim svilup dl möt/dla möta. A chēsc se colieia l’idea de na “bela infanzia”. Ara se trata por-

L'urt da dl sorvisc d'assistënza

La coordinadëssa Marjia cunta che ara á fat domanda te comun da podëi implanté n te pice urt da verzöra sön le terac comun. I ortolans dl comun á implanté l'urt do avëi baié cun la strotöra d'assistënza y cun i mituns y les mitans. An pó sintí che le personal educatif pó se lascé sön le sostëgn ideal y material dl comun y al é dër contënt de chësc. Marjia dij che tröc geniturs adora n sorvisc d'assistënza al'infanzia de crëta, deache ai manajëia hotí o üties. La colaboraziun cun i geniturs y le comun fej a na moda che la strotöra d'assistënza vëgnes odüda de bun edl da düc. Marjia pé dër contënta de sciöche l'ativité cun i mëndri se svilupëia te so comun. Ara cunta che ince incö ciafi salata fora dl urt che öna de sües coleghes cüra deboriada cun i mëndri. Düi mituns dëida dötarela la cöga arjigné ca la salata che ai me (l'inrescidëssa) mostrará dedô cun bravöra y ligrëza. Al é na situaziun de win-win, deache al é ince i geniturs y nia ma i mëndri che é contënc de chësc proiet dl urt che á da nen fá cun l'agricoltöra y le turism dlungia la natöra de tröpes families y che respidlëia insciö l'ambiënt de vita di mituns y dles mitans.

(Ejëmpl fora dl'ativité pratica)

chël de n **barat de prospetiva important, dala vijun dles mitans y di mituns sciöche ogec a süa conscidraziun sciöche sogec.** (→ Imajes pedagogiches di mituns y dles mitans). Te chësta prospetiva vëgnel definí la sanité sciöche bëgnsté sogetif di mituns y dles mitans a nivel psichich y fisich sön la basa dla definziun dl'Organisaziun Mondiala dla Sanité⁵⁶ y dla teoria dla saluto-genesa.⁵⁷ Tl'ativité pratica di sorvisc d'assistënza al'infanzia ó chësc dí da tigní tresfora cunt dles perzeziuns sogetives di mëndri te düc i ciamps dla vita.

Ciamps dla vita relevanc por le bëgnsté

A nivel internazional vëgnel relevé le bëgnsté te stüdi sciöche ince te relaziuns soziales cun indicadus⁵⁸ por la sanité, l'istruziun, la situaziun materiala, la cualité di raporc te familia y cun amiches/amisc y ince por la segurëza (proteziun di mëndri). Insciö vëgnel fat la domanda da realisé infraströtöres che tëgn cunt dles mitans y di mituns. Ti ultimi relevamënc vëgn les mitans y i mituns trac ite tres deplü diretamënter. La perzeziun di mituns y dles mitans

56 L'Organisaziun Mondiala dla Sanité definësc la sanité tla Cherta de Ottawa (WHO, 1986a, pl. 1) cun chëstes parores: "De chësc vers él da capí la sanité sciöche na pert essenziala dla vita da vigni de y nia sciöche obietif de vita prioritar. La sanité é n conzet positif che alza fora tla medema maniera l'importanza dles ressurses soziales y personales por la sanité sciöche ince dles capacités fisiches. La promoziun dla sanité n'é porchël nia ma na responsabilité dl setur sanitar mo de düc i ciamps dla politica y vá sura le svilup de manires da vire sanes fora miran ala promoziun de n bëgnsté complessif."

57 Cfr. Antonovsky, Aaron (1987, 1987/1997).

58 Cina sëgn él ma püc indicadus di stüdi che fej referimënt a mitun y mitans da n'eté cina trëi agn.

por ci che reverda la contentëza de súa vita y de súa situaziun de vita rapresentëia na prospetiva relevanta por na valutaziun de so bëgnsté. Ince i sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia á l'inciaria da perzepí y conscidré la prospetiva di mituns y dles mitans.

La promoziun dl bëgnsté sciöche dovëi pedagogich

Por promöie le bëgnsté di mituns y dles mitans ti sorvisc d'assistënza all'infanzia él da se concentré profesionalmënter sön le chiló y le sëgn meton tl zënter le möt/la möta (→ Conscidraziuns generales). **Na bona cualité dl'ativité de cura y educaziun mo ince postes de assistënza y formaziun cualificades promöi l'esperienza de bëgnsté che renforza la crëta di mituns y dles mitans tl monn (sensaziun de segurëza) y compensëia al miú les consequënzes dla desvalianza sozuala.** L'organisaziun pedagogica de avnimënc de grup stimolanc te n'atmosfera da sté saurí che lascia sintí portignënza sozuala é d'importanaza fundamentala por i mëndri deache la cualité dles interaziuns y dles relaziuns, les amizies y la partecipaziun á na faziun che döra sön la sensaziun de bëgnsté. La stimolaziun dla formaziun, dla portignënza y dla sanité é aspec che vëgn perzepis te na manira sogetiva. **Sön la basa dla prospetiva sön le bëgnsté tol le personal educatif en conscidraziun la sogetivité di mituns y dles mitans.** Chësc vëgn a se le dé tl respet di obietifs y dles prospetives de svilup de vigni möt/möta por ci che reverda la formaziun, la sanité, la partecipaziun y la contentëza⁵⁹ (→ Acompagné i mituns y les mitans te sü obietifs de svilup).

59 Cfr. Clemente, Giulia (2019); Fernandez, Elizabeth (2014); Galardini, Anna Lia (z.a.).

Se descedé aladô de so ritm

L'educadëssa Elisabeth vëgn fora dla ciama da dormí cun Nilaja (n ann y 10 mëisc) sön le brac. Nilaja é ciamó n pü' indormedida mo sü edli é daverc. Ara se lascia cun döt so corp sön Elisabeth y se tëgn cun trames les mans. Elisabeth la tëgn sön le brac, se sënta tl ciantun dla letöra y ti spliga all'inrescidëssa: "Nilaja dorm de regola plü dî co i atrí. Canche ara se descëda adorera dagnora ciamó n valgügn menüc da s'acoaté pro valgügn denanco ester descedada daldöt." Do da n valgügn menüc se destira Nilaja fora dai brac de Elisabeth, tol n liber fora de corona y mët man da ti ciaré.

(Ejèmpl fora dl'ativité pratica)

Por promöie le bëgnsté ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia ól ester tëm y lerch. L'organisaziun pedagogica dla vita da vignidé tëgn cunt de chësc ti lascian ai mëndri assá tëm y lerch por so svilup. Ince te "so tëm" vëgni acompagná dal personal educatif tla gestiun de sües emeziuns, di bojëgn y dles interaziuns, y ai vëgn sostignis sce al é de-bojëgn. Le svilup di mituns y dles mitans vëgn a se le dé te n clima de grup da sté saurí. Na strotöra dl de da n ritm che tëgn cunt di mëndri ti dá sostëgn tres i tëmps dedicá al jüch posizioná zentralmënter (→ Le jüch).

La cualité dl jüch infantil é n'espresciun importanta y n indicadú de so bëgnsté. Tl jüch mostra les mitans y i mituns sciöche ara ti vá bele dal'eté da viadú insö y ince canche ai é ciamó limitá tles poscibilités d'epresciun verbala.⁶⁰

Le personal educatif se surantol la responsabilité profescionala da promöie la contentèza di mituns y dles mitans y da ti conzede na bela infanzia.⁶¹ Le daidé cherié bëgnsté é n compit pedagogich che é ti modí teorics y pratics dles strotöres.

60 Cfr. Clemente, Giulia (2019); Galardini, Anna Lia (z.a.).

61 Cfr. Keller, Heidi (2014).

Prugramé la
transizions

4.1-4.3

Prugramé la transizions

La transizions ie, te si truepa formes defrëntes, na pert dla vita dla persones. Prugraman pedagogicamënter chëla che ie (per i pitli) per l solit la prima transizion istituzionela dala familia al servisc d'assistënza ala prima infanzia ti dån ai pitli la ucajon de mparé puscibilateies mpurtantes per manejé l

cumià, l destacamënt y l se cuncé ite te na situazion de vita nueva, puscibilateies che possa i judé a gestì la transizions y i mudamënc dl daunì (p.ej. pra l passaje dala scolina ala scola).⁶²

4.1 La microtransizions

l servijes d'assistënza ala prima infanzia ie caraterisei da microtransizions defrëntes che vën dant de plu iedesc al di, danter chëstes iel i mumënc dl unì adalerch di pitli ti servijes d'assistënza ala prima infanzia y dl se n jì dala strutura plu tert ntan l di. Nce te chësta situazions se portel pro cumià: l cumià daduman dala familia che mëina i pitli tla strutura, y, tla fasa dl unì tëuc a cësa, l cumià dal personal educatif dla istituzion.

a truepa manieres defrëntes y tulan ite i pitli p.ej. sce n stluj ju deberieda l cërtil dla duman ciantan na ciantia che n vieia via te si cuntenut al'atività che vën do. N auter ejëmpl reprejentea l rujené deberieda de na tematica (p.ej. depënjer cun culëures da dëic) per njinië i mutons y la mutans a chësta atività y a si funzion (p.ej. depënjer n cheder cun la tapes dla mans per n mut o na muta che va a sté nzaul d'auter cun si familia).

Danterite iel de mëndra transizions, p.ej. l passaje da ativateies tla grupa, coche l cërtil dla duman, a proiec tla pitla grupes, o l cumià da n cumpani o da na cumpania ntan che n aspieta l pere o l'oma che vën tla strutura per jì a cësa. Pitli che se sënt bën y segures tla strutura ala prima infanzia y tla familia svilupea routines per chësta transizions tl ritm dl di. **Nvic sensibli ai pitli dan mudazions tl cheder dl ritm dl di i juda tl orientamënt tl tēmp y tla lerch, ma nce tla grupa.** De tel microtransizions possa unì metudes a jì pedagogicamënter

l servijes d'assistënza ala prima infanzia strutura mumënc dl unì adalerch, dl se n jì y dl tò cumià a na maniera che ie pedagogicamënter afidabla y che juda i mutons y la mutans a se orienté. Purempò ie chisc mumënc tla perzezion di pitli uni di n pue' autramënter aja che i vën nfluenzei da si bënsté atuel (p.ej. sce i ie stanc, sce i se ncunforta a jì a cësa) y da cie che se porta iust pro (p.ej. coche l juech se svilupea). Rituai de salut y de cumià che dà orientamënt y lueges njiniedes ite per la transizion

62 Cfr. Cantzler, Anja (2012).

(→ La organizaziun dla lersch sciche luegia da mparé y sté saurì) ti dà la puscibilità al personal educatif de se dé ju individualmëmter cun uni mut y uni muta y cun si persones de familia zënza fermé for inò la dinamiche che se porta pro tla grupa. Per la medema rejons iel de bujën prugramé chësta microtransiziuns dal pont d'ududa di tèmps y dl personal, acioche uni mut y uni muta se sènte uni di bènunì y bènunida tla grupa y tëtut/tëuta su bèn dal personal educatif. Chësc se senti tëuc su cun benulënza vèn ora tlermën-ter canche i pitli ie boni de tò cumià zënza tèma

de spartizion da si persones de referimënt y plu tert ntan l di dala educadëures y dala grupa.

Dlongia chësta microtransiziuns iel da afrunté da pert di pitli y dla families cun l aiut di servijes d'assistënza ala prima infanzia doi de gran transiziuns: la ntreda y l se usé ite ti servijes d'assistënza ala prima infanzia y l cumià, che reprejentea tla majera pert di caji la ntreda tla scolina.

4.2 Acumpanië l se usé ite

La dezijion di genitores de partezipé al crëscher su de si mut o muta cunlauran cun l servisc d'assistënza ala prima infanzia porta a mudaziuns tl raport genitores-fions/fians, dantaldut n cont dl svilup dl'autonomia dl mut o dla muta. Sce l se usé ite

dl mut o dla muta tl servisc d'assistënza ala prima infanzia garata, renfurzea chësc l raport danter i genitores y si fions/fians: **i pitli mpera che l'assënza dla prima persones d'atacamënt ne uel nia di che i pierd la relazion y l'identità, ma che l ti se gëura n mond de vita nuef y nteressant, adatà a si bujëns.**

Acumpanië l svilup

“Acumpanië l se usé ite uel di [...] sustenì l svilup”

(Borghì, Batista Quinto, 2015, pl. 70).

La cualità pedagogica dl tèmper per se usé ite

La cualità pedagogica dl tèmper per se usé ite – uel di dl ambientamënt – reprejentea n fator de cualità mpurtanta dl'assistënza ala prima infanzia.

La fasa dl se usé ite tl servisc d'assistënza ala prima infanzia possa renfurzê problematiches che ie bele tl raport danter i genitores y l mut o la muta, ma la possa nce avêi na fazion positiva sce i pitli ie boni de se apropiê de n mond de vita nuef tres l renfurzamënt dl raport genitores-mut/muta. La presënza de na educadëura o n educadëur de referimënt che acumpanieie l mut y la muta adum cun si familia, te na relazion d'atacamënt segur y individual, juda l mut/la muta a se usé ite tla realtà dla struttura d'assistënza. Te chësc pruzes vën l mut/la muta y si persones de referimënt nce sustenii dal'otra persones specialiseses y dala direzion.

La integrazion tla struttura d'assistënza ala prima infanzia vën a se l dé a na maniera partezi-

pativa y tlo toca nce leprò l tenì cont di tèmps senialei dal mut/dala muta, che possa vester defrënc da chëi che la persones de referimënt se aspieta. L'esperienza de n se usé ite partezipatif y garatà sustën l pitl te si pruzesc de svilup da uni di che vën do. La cualità responsiva dla interazion y dla relazion (→ La cualità dla interazion), che vën a se l dé tl tèmپ dl se usé ite, ie la cundizion per la partezipazion ativa di pitli ala ufiertes de furmazion ti servijes d'assistënza ala prima infanzia y ala dinamiches y structures educatives che ie iló.

Acumpaniamënt di pitli tla prima rujenedes

Per l urientamënt emoziunel iel tla fasa dl se usé ite de mpurtanza acumpaniê i pitli te si prima rujenedes o tla prima rujenedes dla familia. La structures cun na cualità d'assistënza auta acumpaniea i pitli tl lingaz o ti lingac che ti ie plu daujin a d'ei y a si families – tant inant che l personal educatif ebe la cumpetënza linguistica che ie de bujën n chësc cont (→ L plurilinguism y l apredimënt linguistich). Sce chësc ne ie nia puscibl muessa la familia y la persona de referimënt unì integredes a na maniera plu sterscia tl tèmپ dl se usé ite, acioche l ti vënie judà al mut/ala muta de svilupé crëta, atacamënt y bënsté tla struttura d'assistënza ala prima infanzia. Sce l ie de bujën possen se damandé l aiut de mediatëures linguistics y culturei.

Partezipazion dal scumenciamënt inant

“Sce n team d'educadëures à tëut la dezijion de lascé tò pert i mutons y la mutans ala dezijions, unirà l personal educatif bele ntan l pruzes d'aculienza a una cun i genitores che i se tole dut l tèmپ che ie de bujën y che i lascerà pro de scumencé adëura assé cun l ambientamënt. Ajache mé nsci possi garantì che la fasa dl ambientamënt (dl se usé ite), durerà tan giut nchin che l mut/la muta se sënthe bën y al segur cun l'educadëura o l educadëur.”

(Hansen, Rüdiger, 2013, pl. 68)

I obietifs de svilup dl mut/dla muta tla fasa dl se usé ite⁶³

Per se usé ite muessa i pitli afrunté y superé n valgun obietifs de svilup mpurtanc. Danter chisc iel dantaldut la capacitá de mantenì mpe n atacamënt segur cun la familia, de gestì la prima spartizions y l' duel dla spartizion, de costruì relaziuns nueves cun la educadëures y i autri pitli, de cunquisté tres l' juech y l'esplorazion n mond de vita nuef. Dut chësc ie lià y va var a var cun i pruzesc d'aprendimënt y de furmazion da uni di.

Coche la familia possa acumpanië i pitli tla fasa dl se usé

L se usé ite dl mut/dla muta tla istituzion d'assistënza ie nce na ndesfideda per i genitores y l'otra persones de familia, dantaldut sce l se trata dla prima spartizion plu longia. Da d'ëi se aspieten che: 1) i ebe crëta tla culaburazion cun l servisc d'assistënza ala prima infanzia y tla competënzes educatives, furmatives y assistenzieles dl personal educatif, 2) che i sebe da acumpaniëi l mut/la muta tl tēmp dl se usé ite n basa a n raport d'atacamënt segur y 3) che i sebe da se spartì bel plan dal mut/dala muta (tl ritm dat dant da d'ël/ëila) y l/la lascian scuvierjer (nce cun l drë atejamënt tl dedite) la istituzion nueva y adatan si relazion cun l mut/la muta a chësta situazion nueva. Oradechël iel ënghe de bujën che i genitores se feje na imaja positiva de sé nstësc sciche genitores de n mut/na

Possi pa te mudé?

“Bele tl tēmp dl se usé ite à l mudé l panuc na funzion mpurtanta. Te chësta situazion dëssa la persona de referimënt ti senialisé al mut/ala muta che l'educadëura ie na persona da ti avëi crëta y che daussa se dé ju limpea.”

(Hansen, Rüdiger, 2013, pl. 68)

muta che se n sta bën te n servisc d'assistënza ala prima infanzia, acioche i posse sustenì si percurs d'autonomia y si svilups y acioche l ne vënie nia a se l dé na stleta cuscienza te si cunfronc.

Duvieres di servijes d'assistënza ala prima infanzia tla fasa dl se usé ite

Pra i duvieres dl personal educatif iel nce chël de crië de bona culaburaziuns cun la families di pitli y de svilupé relaziuns segures cun ëi per ti dé la puscibilità a uni mut/muta de viver na transizion segura y garateda. Bele dal scumenciamënt che n prugramea la interaziuns partezipatives cun l mut/la muta vel l prinzip d'atenzion sensibla, dantaldut te situaziuns intimes sciche chëla dl mudé l panuc. De mpurtanza tla fasa de transizion ie nce la partezipazion ativa tla criazion de interaziuns danter i genitores, l mut/la muta, l personal educatif y la

63 La descrizion di recuisic de svilup dl mut/dla muta y di duvieres di genitores y dl personal educatif ntan l tēmp dl se usé ite se urientea n gran pert aldò di manuai dl Plan de furmazion y educazion bavaresc (Bayerischer Bildungs- und Erziehungsplan) (cfr. Berwanger, Dagmar, Reichert-Garschhammer, Eva & Spindler, Anna, 2010, pl. 117-121).

grupa de mutons y mutans (→ La cualità dla interazion). **L tèmp de transizion se orientea al bënsté dl mut/dla muta** y chësc à na fazion sun l tèmp sibe tla culaburazion cun i genitores sibe sun la urganisazion di orares dl personal educatif de referimënt ntan chësta fasa. Tla fasa dl se usé ite vën l mut/la muta acumpanià y usservà intensivamënter dantaldut dal'educadëura de referimënt n cont de si bënsté, cumpurtamënt d'esplorazion, interazion cun i genitores, cumpurtamënt te situaziuns intimas y n cont de bujëns particuleres y preferënzes. Chësta usservaziuns vën documentedes, sometudes a supervizion tl team y refletudes deberieda cun i genitores te n clima de respet reziproch. Na documentazion prezisa y fata uni di ie na pert ntegrativa dla garanzia dla cualità tla fasa dl se usé ite (→ Usservé y documenté).

L se usé ite vën ratà garatà da pert dl mut/dla muta sce ël o ëila mostra n atacamënt de viers de almanco una na educadëura o un n educadëur y canche l/la senialea de se n sté bën. Pra i majeri mutons y la majera mutans vëniel mo leprò si capacità de se orienté nce pra i juesc cun la grupa de mutons/mutans. L garaté dla fasa dl se usé ite tl servisc d'assistënza ala prima infanzia possa miuré dassënn la cualità dla vita di pitli.⁶⁴

L tèmps dl se usé ite vën dac dant dal mut/dala muta

“Tla fasa dl se usé ite tenions cont dl livel de svilup dl mut/dla muta y lauron se stizan sun n model che aplicon cun la flessibilità che ie de bujën. Nes orienton aldò dl mut/dla muta y cialon coche ie, var do var, si reaziuns. Sce udon che l mut/la muta ne ie mo nia tan inant, ne fajons ënghe nia l var do. Chël fajons pona deberieda cun l mut/la muta y i genitores. Datrai dural mefun n pue' plu giut.”

(Paroles dl'educadëura)

64 Borghi, Battista Quinto (2015, pl. 48) definësc l'assistënza ala prima infanzia coche “servisc per la cualità dla vita di pitli”.

4.3 Prugramé l passaje ala scolina

Truëp pitli se ncunforta a diventé “n mut/na muta dla scolina”. L passaje ala scolina se damanda da chisc pitli de fé cër vares de svilup; perchël iel lià sibe pra i pitli che pra i genitores, ora che a sentimënc y emozions sciche la legrèza y l stolz, nce a tèmes y melsegurèzes. Alesirà ie chësc passaje dal fat che duc i pitli che à cumplì trëi ani passa ala scolina ala fin dl instà y suvënz ti tochel a plu che un o una di mutons y dla mutans dl servisc ala prima infanzia a passé tla scolina. Fajan chësta transizion ala scolina deberieda coche peer group à i pitli la puscibilità de se sustenì l un cun l auter te si passaje y te si rodul nuef sciche mut o muta dla scolina.

L personal educatif ti servijes d’assistënza ala prima infanzia njinia i pitli cun prupostes struturedes, danter l auter jan **a ti cialé ala scolina, te chëla che i jirà tl daunì**, per cunëscer la istituzion y la educadëures che lëura iló. Nce l rujené dl cumià che unirà a se l dé y l pensé sëura sun i vares de svilup fac nchin sën y sun la esperienzes d’aprendimënt (p.ej. tres la metoda dl lèur biografich) ti alesirea ai pitli, sibe individualmënter sibe nce sciche grupa, ma nce ai genitores la transizion. Canche l vën njinià la transizion tèn l personal educatif cont de cie che la scolina se aspieta dai pitli. Per ejëmpl njinia i servijes d’assistënza ala prima infanzia multilinguistics i mutons y la mutans a ti jì permez cun crëta y fidanza ala ndesfidedes linguistics tla scolina (che possa vester n pue' d’autres che chëles tl’assistënza ala prima infanzia).

Cuntat cun la scolina

Canche l’educadëura Emma vën de reviers tla istituzion d’assistënza dal jì a spaz cun la grupa de pitli, vëjji che l ie n auto di studafuech pra la scolina che ie iló daujin: “Cialède ma iló ce nteresant! Chisc ie pu i studafuech! Dëssi pa damandé sce pudon cialé pro?” Duc i pitli cinia cun legrèza y de gran uedli. Duc se abina adum pra la sief y ti cëla cun nteres al auto y ai studafuech. N valguni di mutons y dla mutans dla scolina ie mparentei cun i pitli dl servisc d’assistënza ala prima infanzia y ti binca ca. Na maestra dla scolina vën ca da Emma, la saluda y ti dij: “Unieis’a a nes crì n iede?” Emma respuend: “Sci, sën ne sons bele giut nia plu stac tlo! Ma n auter ann vën Benno da vo tla scolina, po passons’a bën dant mo n iede, chetù Benno?” Plu tert tla struttura d’assistënza dij Emma che la cuntinuità verticella ie de gran mpurtanza per i pitli y che, dan che i ruve tla scolina, ti feji for na vijita ala scolina. L cuntat cun la scolina descrijela coche scialdi positif.

(Ejëmpl ora dla pratica d’assistënza)

Culaburazion cun la scolina

L'educadëura conta che l personal educatif di servijes d'assistënza ala prima infanzia se tripa cun la rujenedes, ma che l ie de mpurtanza de jì for inò de reviers ala prima rujeneda. La mira ie chëla che i pitli, canche i ruva tla scolina, ntënde bele l'educadëures, ënghe sce i ne ie nstësc poverester mo nia boni de rujené l lingaz respetif. L'educadëura dij oradechël che dala scolines iel n chësc cont nchin sën for unì de reviers n bon feedback.

(Cunversazion cun na educadëura)

Dal pont d'ududa pedagogich iel de utl che l ann d'assistënza pedagogica vënie stlut ju per i mutons y la mutans cun n ritual (p.ej. cun na festa da d'instà o de cumià o cun na pitla scincunda personaliseda). La scincundes (p.ej. na fotografia dla grupa o l portfolio de uni mut/muta) possa avèi la funzion de n oget de transizion emotif che acumpania i pitli tl passaje ala scolina. La prugramazion partezipativa dl cumià y dla transizion ti nsënia ai pitli for da nuef che la spartizions possa unì superedes y che les fej pert dla vita. Oradechël mperi che duta la mudazions cumporta la puscibilità de crië relazions nueves y de scuvierjer

universc de vita nueves. Te dut chësc desmostra l personal educatif che l ti à crëta ala capazità dl mut y dla muta de se deriejer tla situazion nueva senialan nce che l cumià ie for nce l arjunjimënt y la cuntlujion de na fasa de svilup.

I duvieres dl personal educatif ntan la fasa de transizion

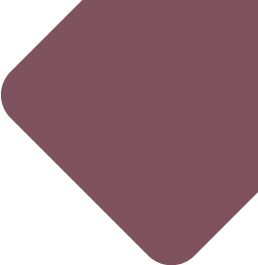
L personal educatif à l duvier de urganisé la transizion a na maniera che i pitli posse la viver cun plu cuntinuità che l ie puscibl mparan tl medemo tëmpe a azeté la descuntinuità istituziunela sciche pert ntegranta dla vita, y che i posse la superé cun l aiut dla familia, dl'assistënza ala prima infanzia y dla scolina. La ndesfideda d'aprendimënt sarà per i pitli pona de regula l se cuncé ite tl cuntest de na majera grupa de mutons y mutans, te chëla che n puderà suvënz tenì manco cont de si bujens individuei y te chëla che i toca, scebën che i à bele fat de gran prugresc de svilup pra i "mëndri" pervia dla mescedanzes nueves d'età. Dan y ntan la transizion à i pitli n majer bujën d'atenzion per vester boni de crië relazions nueves y superé la truepa mprescions nueves ma nce per mparé la struturazion nueva dl di cun si ritms y rituai nueves. Te n valgun caji possa la ndesfidedes d'aprendimënt y de svilup vester acumpaniedes da cumpurtamënc regressifs temporeres.

L passaje di pitli da na strutura al'otra vën alesirà dala culaburazion istituziunela danter l servisc

d'assistènza ala prima infanzia y la scolina che mira al bènsté di pitli, al sustèni di genitores te si rodul nuef y al svilup profesciunel che ie de bujèn per ti **garanti ai pitli la cuntinuità furmativa**. Acioche chèsta culaburazion garate vala de pensé sèura sun la preparazion interistituzionela y sun la programazion di passajes, de cialé de cunèscer mic l'otra istituzions nteressedes, de definé i obietifs partii y de ntènder bèn i bujèns de uni mut y muta. L ti spieta ala direzion de criè la cundizions istituzioneles adatedes per chèsta sort de culaburazion, sambèn tl respet dla normes de defendura di dac persunei.

Ejempli de ciamps
de furmazion
y educazion

5.1-5.5

5.1 L plurilinguism y l aprenimënt linguistich

L svilup dl lingaz y l aprenimënt linguistich

L lingaz ie na pert ntegranta dla furmazion, educazion y assistënza ala prima infanzia. L ncurajmënt y l sustëni dl aprenimënt y dl svilup linguistich se basa sun l ambient de vita di pitli y sun si nteres y bujëns y ie ntegrei tl'ativiteis da uni di ti servijes d'assistënza ala prima infanzia. Te n cuntest de multilinguism ntënden cun aprenimënt linguistich i pruzesc d'aprenimënt linguistich di pitli che se porta pro te doi o de plu rujenedes te cundizons d'aprenimënt defrëntes.⁶⁵

Lingac ufiziei – lingac dla familia

Tl Südtirol vëniel rujenà trëi lingac ufiziei: tudësch, talian y ladin. Coche l se mostra tla vita da uni di di servijes d'assistënza ala prima infanzia ie i ambienc de vita soziei di fantulins y di pitli mutons/dla pitla mutans defrënc y va da cuntesc monolingustics a cuntesc plurilingustics cun cater o cin rujenedes. I pitli che frecuentea i servijes d'assistënza ala prima infanzia tl Südtirol vën da families

- te chëles che l vën rujenà sciche lingaz de familia almanco un di trëi lingac ufiziei dla provinzia;
- te chëles che l vën rujenà almanco un di trëi lingac ufiziei dla provinzia y un o plu d'autri lingac de familia o dialec;
- te chëles che l vën rujenà un o de plu lingac

de familia y de chisc ne ie degun n lingaz ufiziel dla provinzia.

Plurilinguism

I pitli vën tëuc su te structures (pra genitores dl di, te scolines-coa, te microstructures per la prima infanzia) che stimulea y acumpania l'adurvanza de doi o trëi lingac ufiziei sciche lingac da uni di y les azetea cun bënulënza nce l'otra rujenedes de familia di pitli. Tl lëur pedagogich pëien via dala curvinzion che “duta la rujenedes de n mut/na muta reprejentea l repertore linguistich individuel”⁶⁶ dl mut/dla muta y de si familia y n generel de si ambient de vita.⁶⁷ L lëur pedagogich ti servijes d'assistënza ala prima infanzia se damanda perchël la criazion de n ambient stimulënt che sustënie:

- l aprenimënt dl lingaz de familia o di lingac de familia o dl prim lingaz/di prim lingac, cosa che vën a se l dé tendenzialmënter a na maniera automatica;
- l aprenimënt linguistich simultan di pitli (y cundeche si crëscer su te n cuntest plurilingustich);
- l aprenimënt de un o de plu segondi lingac, n pruzes che vën per l solit stimulà da ntervënc perdagogics a bën de mutons y mutans che crësc su te cuntesc familiares y soziei te chëi che l vën mé rujenà un n lingaz. La parola “segondo lingaz” vën adurveda n referimënt ai lingac ufiziei che ne ie nia l prim

65 Cfr. Ballweg, Sandra (2019); Fäcke, Christiane & Meißner, Franz-Joseph (2019).

66 Ballweg, Sandra (2019, pl. 266).

67 Cfr. Grosjean, François (1989).

lingaz o l lingaz de familia di pitli de chëi che l apredimënt vën sustenì dal servisc d'assistënza ala prima infanzia.

Svilup linguistich, pensier y emozions

L svilup linguistich de uni mut/muta à na gran mpurtanza t'assistënza ala prima infanzia. La comunicazion se dejëuj dantaldut pra i popsc y i pitli mutons/la pitla mutans dantaldut tres la usc y l lingaz dl corp (p.ej. mimica, gesç, se la rì, bradlé). Tla comunicazion danter l pitl y si persones de referimënt (cun duta la emozions che ie cunliedes cun chësta comunicazion) ti se gëura al pitl l mond coche l se prejentea ala persones de referimënt. L ie sun chësta fundamëta che l pitl perzepësc l mond se l furman for plu tres i pruzesc de interazion. L se trata de n pruzes reziproch pra chël che l lingaz verbal devënta for plu mpurtant.

L lingaz verbal ie la fundamëta dl pensé uman.⁶⁸ "Pensé" uel te chësc cuntest d'ì che l mond dedora vën interiorisà y che si senificat vën elaburà tres l lingaz. **L lingaz nes dà la puscibilità de pensé sëura sun nëus nstësc y sun cie che vivon y de generé nsci esperienzes.** A chësta maniera ie l lingaz a servisc dla costruzion dla realtà: l pitl viv zeche, pënza sëura sun cie che l à vivù te si rujeneda y l ti dà al vivù n senificat sogetif. Per ejëmpl viv y perzepësc doi pitli che frabica deberieda na tor chësc avenimënt a na maniera individuela. l ti

Apredimënt dl lessich

L apredimënt dl lessich vën a se l dé pra i pitli te situazions autentiches: l apredimënt dla parola "ega" possa vester lià tla vita di pitli p.ej. cun l Bever pra mëisa, cun la cësadafuech y/o cun l bani. Te chisc luesc à i pitli da nfé cun ega che à iló na gran mpurtanza per si ativateies (p.ej. Bever) y per l'ativateies de si persones de referimënt (p.ej. cujiné). l pitli mpera la paroles les cunlian a situazions y lueges, y i l fej urientan l'atenzion ala azions de si persones de referimënt, tulan pert ala azions y se sentian acumpaniei a livel soziel y emozional dala persones de referimënt, coche la videoregistracions de Deb Roy (2011) mostra.

dà a cie che i à iust fat y vivù deberieda (p.ej. ërjer su la tor) sun la fundamëta de si esperienzes fates nchin sën n senificat de storia de vita respetivamënter defrënt. Pra pitli che crësc su cun de plu lingac se dejëuj chësta atribuzion de senificat aldò dla situazion tl lingaz respetif te chël che i pitli pënza, reiona y agësc. Dadedò puderà l senificat scuvier unì trasferì nce a d'autri lingac.

l pitli svilupea per uni lingaz na si lerch de rëssunanza. L personal educatif possa sustenì chësc pruzes acumpanian i pitli tla situazions defrëntes tl lingaz che ie respetivamënter unì cris ora (p.ej. canche n liej, fej damat, pastelnea, sauta) y cialan da si pert de ne mudé nia l lingaz zënza ti l senia-

68 Cfr. Mead, George Herbert (1973).

lé al pitl. Tla situaziuns d'aprendimënt che pëia via dala scumenciadiva di pitli disturba n mudamënt dl lingaz da dedora (p.ej. da pert de na educadëura) i pruzesc dl pensier de n pitl tendenzialmënter deplù che la comunicazion verbala dedora dl nivel dl lingaz dl'oma, sce la persona de referimënt ie te na sintonia emotiva cun l pitl. Te cuntesc pluri-linguistics mpera i pitli la comunicazion tl lingaz te chël che i pënza a na maniera partezipativa fajan referimënt ala lerch de rressunanza linguistica dla situazion curespundëta.⁶⁹

Lerch de rressunanza linguistica

Mutons y mutans che crësc su cun de plu rujenedes svilupea per uni rujeneda na si lerch de rressunanza. Chësc uel di che i pitli ne traduj nia, ma che i muda via y ca danter lercs de rressunanza linguistica.

(Crf. Zanin, Renata, 2016)

Uni lingaz mët a despusizion cuntesc soziei speziei de pensier y de vita che vën cunliei y tiejei adum l un cun l auter tres l plurilinguism. Lingac defrënc produjea stii de pensier y de interpretazion defrënc y cundechël costruzions defrëntes dla realtä. Oradechël àn udù che mutons y mutans che crësc su cun de plu rujenedes à n vantaje tla cunsapuda metalinguistica dla rujeneda. De cunseguënza miu-

rea si capacità de deferenzië n cont de cie che ie de mpurtanza y cie manco.⁷⁰ Nsci avanea la capacità de struturazion di mutons y dla mutans, uel di la cumpetënza de rressolver problems a na maniera che curespuend a si nivel de svilup. Tlo se mostra la cualità interativa dl aprendimënt linguistich a chël che l mut/la muta porta pro ativamënter.

Mparé a rujené y mparé i lingac vën ti servijes d'assistënza ala prima infanzia ncurajà dantaldut tres la interaziuns danter i pitli y i granc y danter i pitli dla peer group nstëssa, danter l auter tres l juech, l liejer dant y l'ativiteies de grupa (p.ej. l cërtl dla duman, l maië deberieda y la scuvierda deberieda dla lerch soziela). Aldò de Jerome Bruner⁷¹ vala pra l aprendimënt linguistich di pitli dl ntreciamënt danter l lingaz y l mond y dla esperienza dl agì tl ambient de vita.

Sce i pitli crësc su te na realtä cun de plu rujenedes muessa i pitli nteragì cun d'autri pitli y/o adulc che crieia la puscibilità dla presënza de de plu lingac tl medemo tēmp. Tres chësta simultaneità à i pitli dantaldut danter l prim y l terzo ann de vita la ucajian de mparé paralelamënter doi o plu rujenedes. Sce chësc sustëni simultan vën a se l dé nce do l tēmp dla permanënza tla strutures di servijes d'assistënza ala prima infanzia arjonj n mut/na muta n generel ntëur l cuinto ann de vita n nivel de cumpetënza plurilinguistica cun chël che l/la possa "ntënder y se dé da ntënder bën assé".⁷² Dut chësc se damanda na cuntinuità furmativa (→ Prugramé la transiziuns).

69 Cfr. Zanin, Renata (2020a, 2020b); Zanin, Renata, Loch, Ulrike & Trott, Laura (2020).

70 Cfr. Ballweg, Sandra (2019).

71 Cfr. Bruner, Jerome (1983/2002).

72 Ekinci, Yüksel (2019, pl. 272).

Ma ie l'é fata su (la tor) per talian

Marco frabica cun cunzentrazion na tor. Dut cuntënt ti la mostrel al'educadëura. L reiona cun ëila per talian. Barbara ti mostra si legrëza per la tor garateda y scumëncia a descrì la tor per tudësch. I genitores de Marco ëssa gën che l mpere si segonda rujeneda ntan l tëmپ d'assistënza. Ntan che Barbara reiona ti cëla Marco n iede nmaruià, po se dessënel y dij prezisan per talian: "Ma io l'ho costruita [la torre] in italiano."

(Ejëmpl ora dla pratica d'assistënza)

Valorisé la rujenedes de familia sustën la cumpetënza soziela

I mutons y la mutans che crësc su tl Südtirol vën tla structures d'assistënza ala prima infanzia cun rujendes defrëntes. Pian via dal respet de basa per uni mut/muta vën duc i lingac de familia cunscidrei de medemo valor. Ti servijes d'assistënza ala prima infanzia vën i pitli sustenii a svilupé inant si rujeneda (o rujenedes) de familia, chësc vel per i lingac ufiziei dla provinzia y per i autri lingac rujenei dala educadëures tla cunsapuda (baseda sun l savëi

pedagogich) che la stimulazion y l sustëni prijënt dl lingaz (di lingac) de familia se concia ite te n raport interatif y reziproch cun l svilup emoziunel y cognitif di mutons y dla mutans. Chësta ie na fundamënta per l'acuisizion de mo d'otra rujenedes y per l svilup dla cumpetënzes sozieles. Nsci sustën la segurëza di pitli de giapé respistes a si esprescions da pert dl'educadëures i pitli tl svilup de si cumpetënzes y la i ncuarajea tl medemo tëmپ a svilupé truepa manieres defrëntes de comunicazion mireda.

Ncurajé l apredimënt de segondi y terzi lingac

Oradechël mpera i pitli tl cheder de si puscibilateies y tres n sustëni permanënt ti servijes d'assistënza ala prima infanzia chëi lingac ufiziei dla provinzia che ie manco presënc tla familia. Ufiertes tla segonda o terza rujeneda respetiva ie adressedes a duc i pitli, unfat ciunes che ie si cumpetënzes linguistiches cun chëles che i ie unic adalerch. Canche l'educadëures reiona cun i mutons y la mutans se nuzeles dantaldut de chëi lingac ufiziei dla provinzia che ie si lingaz (lingac) dl'oma tan inant che la situazion (pedagogica) y la cumpetënzes di pitli y de si families lascia pro la vela danter de plu rujenedes. **Tla vela dl lingaz da adurvé pëia la educadëures for via dala capaziteies linguistiches dl mut/dla muta, da si bujëns y dai bujëns dla grupa, ma tenian cont dl obietif pedagogich de stimulé l apredimënt de uni mut/muta.** Tl pru-

zes de formazion di pitli ie l passé via y ca danter la rujenedes pert dl jughé cun la rujenedes. Per l sustèni dla formazion linguistica mèt i servijes d'assistènza ala prima infanzia a despusizion ufiertes pedagogiches sciche cianties y libri per pitli ti trèi lingac ufiziei dla provinzia (tenian cont dla variantes ladines defrèntes). Oradechèl vèn (a una cun la educadèures) uni mut/muta nvià/nvieda a tò pea ti servijes d'assistènza ala prima infanzia libri adatei ai pitli y pedagogicamènter de valuta te si outra rujenedes.

La fasa dl se usé ite

Dantaldut tla fasa dl se usé ite ie la rujeneda de familia dl mut/dla muta o l lingaz ufiziel dla provinzia che èl/èila cunèsc miec la fundamènta interativa

Cunzetualisazion dl aprendimènt linguistich

Tla strutures pedagogiches se damanda l aprendimènt de una o de plu segonda rujenedes, che vèn tla families a se l dé n pert intuitivamènter, na cunzetualisazion y prugramazion.

per la costruzion de na relazion cun l mut/la muta (→ Prugramé la transizions). L bènsté emoziunel dl mut/dla muta ie tlo tl zènter y sce la situazion (p.ej. n bujèn senialà da n mut/na muta) se l damanda y sce l se usé ite vèn a chèsta moda alesirà rejona la educadèures cun i pitli ènghe mo te d'altre lingac ufiziei dla provinzia. I servijes d'assistènza ala prima infanzia dl Südtirol ie donca lueges de formazion bilingueles sce no multilingueles.

L duvier dl personal educatif ie chël de crië lueges de formazion multilingueles

L acumpaniamènt sustenient dl aprendimènt linguistich se damanda relacions responsives cun i pitli y che i vènie usservei cun atenzion da pert dl personal educatif (→ La cualità dla interazion). Tres la usservazion recunèsc l'educadèures ciuni che ie i nteresc de formazion senialei dai pitli, les i tol su y i concia ite te na ufierta linguistica a na moda che i devènte pert ntegranta dla comunicazion: Les ti pieta ai pitli n dialogh che ntegre, porta inant, reformulea y amplieia linguisticamènter l juech dl mut/dla muta. L'educadèures scota su i pitli, les i lascia finé de rujené y cèla de capi y nterpreté si esprescions verbales y nia verbales. Les ti dà ai pitli l tèmper y la lèrch che ie de bujèn per si comunicazion individuèla y les tol su duta si formes d'esprescion a na maniera prijènta. Oradechèl, per crië na relazion adateda per uni mut/muta, pieta l'educadèures dlongia la

ufiertes de comunicazion verbala nce formes de comunicazion nia verbala y cuntac fisics.

La criazion de interaziuns multilingueles cualitatives implichea che l'educadëures se adateien cont dl lingaz che les reiona, aldò dla situazion, al lingaz dl mut/dla muta y che les sustënie l'ativiteies di pitli te si lingaz. L'educadëures sustën nsci la costruzion de lercs de ressunanza linguistiches defrëntes danter i pitli. Chësta ie na pert ntegranta de si duvieres pedagogics.

L'aprendimënt de na segonda rujeneda se domanda na planificazion didatica adateda da pert dl personal educatif dl servisc d'assistënza ala prima infanzia, ma nce si capacità de sustenì i mutons y la mutans a mparé y perfeziuné si prima rujeneda o rujenedes. Chësc possa p.ej. unì a se l dé marcan juesc y libri cun culëures o d'autri simbui a na maniera che i lingac de chisc sibe da recunëscer plu saurì per i pitli. Nsci possi crì ora da sèui i libri y i juesc tla rujeneda che ti nteressea y che i à plu gën te chël mumënt.

La conversaziuns y la comunicazion scritta di servijes d'assistënza ala prima infanzia cun la families di pitli vën tenides dal'educadëures tan che puscible un di lingac ufiziei dla provinzia che curespuend a un di lingac de familia dl mut/dla muta o al lingaz te chël che la persones de familia ie bones de comuniché miec. Sce l ie de bujën, iel mesun giapé n sustëni per la comunicazion cun la families tres na mediazion linguistica.

La capacità di pitli y dla persones de si familia de passé da n lingaz al auter, che ie nraviseda tla esperienza de vita individuela, vën sciazeda sciche na cumpetënza. I servijes d'assistënza ala prima infanzia sciazea, valorisea y sustën nce la furmaziun linguistica dl personal educatif.

5.2 L ambient de vita y la lerch soziela

I fantulins y i pitli mutons/la pitla mutans se urientea te si ambient de vita cun l sustèni de si persones de referimënt. Cherscian slergi ora chësc ambient de vita tla lerch soziela – for cun l sustèni de si persones de referimënt y dla familia. I servijes d’assistënza ala prima infanzia ie (bele dan la ntreda tla istituzion) na pert dla vita soziela di pitli. Canche i pitli y si families ie boni de se deriejor for mic tla strutura dl servisc d’assistënza ala prima infanzia devënta chësta istituzion na pert dla vita di pitli.

Orientamënt tl ambient de vita

L orientamënt tl ambient de vita ie n cunzet pedagogich zentrel per pudëi ntënder l orientamënt soziel di pitli y de si families y per i sustenì tl urientamënt tla lerch soziela.⁷³ Canche n rejona de ambient de vita vala de defrenzië doi livei:

- **Cun “ambient de vita” iel da una na pert minà l cuntest soziel, te chël che i pitli crësc su y te chël che i se muev.** Pra chësc cuntest tochel p.ej. l cuatier dla familia, chël di nëinesc y dl’aves o dla familia d’afidamënt, l verzon di ujins, la plaza dai juesc, ulache n va n valgun iedesc all’ena, o la nudadoia che l mut o la muta cunësc. L ambient de vita vën oradechël a se l dé tres fatores soziei, p.ej. dala situazion economica dla familia, dala infrastrutura dla lerch

soziela, ma nce dal capital soziel y culturel y dala usanzas dla familia.⁷⁴

- **Dal’altra pert iel cun “ambient de vita” nce minà la perzezion dl mond da pert di pitli y de si families che se porta pro da esperienzes passedes.**⁷⁵ Chël uel di che uni ambient de vita dla infanzia giapa n senificat sogetif cun la esperienzes di pitli y de si families. Cunde chël curespuend l ambient de vita a na esperienza individuela. Nsci possa la nudadoia p.ej. diventé per n mut o na muta, do che èl o ëila à tëtut pert a n curs de nudé per popsc, n luech de devertimënt da d’instà. Per n auter pitl possa la medema nudadoia, pervia dl’ega frëida o l curs da nudé fat iló, vester na luegia che ti gauja melsté y che l cëla de schivé sce l po, scebën che l crësc povester su daujin. L ambienc de vita ie a chësta maniera caracterisei da esperienzes individueles y perzeziions di luesc individueles.

Oradechël, fejel pert di ambienc de vita di pitli nce esperienzes che ne ie nia unides fates te lueges y te tèmps daujin ala lerch soziela da šën. Tlo leprò iel da cumpedé p.ej. la esperienzes de generaziions passedes sciche l crëscer su di nëinesc tl’Austria o tla Talia dl sud. Chësta esperienzes ie pert dl ambient de vita dla families, danter l auter tres cunties de familia, rituai, tradiziions y storiografia. Pra chësc ambient de vita tochel nce esperienzes de

73 Cfr. Correll, Lena, Hiemenz, Bea & Lepperhoff, Julia (2012); Thiersch, Renate (2002); Thiersch, Hans (2015); Thiersch, Hans, Grunwald, Klaus & Köngeter, Stefan (2005).

74 Cfr. Bourdieu, Pierre (1979/2008); Friebertshäuser, Barbara (2000).

75 Cfr. Schütz, Alfred (1932/1993); Schütz, Alfred & Luckmann, Thomas (1975/2003).

persones de familia che viv dalonc, dantaldut sce la relaziuns vën mantenides (p.ej. tres videotelefonedes).

Uni esperienza nueva nfluenzea la maniera de coche i pitli vëij si ambient de vita. Esperienzes nuevas possa nsci mené a na mudazion dla perzezion che i à de si ambient de vita. Nsci se muda p.ej. l'ambient di pitli y si perzezion de chësc ntan la integrazion tl servisc d'assistënza ala prima infanzia. Sce chësc servisc d'assistënza ala prima infanzia ie stat per l' mut o la muta, canche l/la l' à udù per l' prim iede, na luegia fulestiera che ne tucova nia pra si ambient de vita cunesciù, po devënta la coa dl di, la microcrostrutura o l'oma dl di man man che l' mut/la muta se ntegre a tla grupa di pitli for plu na pert cuscianta de si ambient de vita.

Cunlië la familia y l' servisc d'assistënza ala prima infanzia devënta n pruze d'apropriazion y d'ampliamënt dl ambient de vita

Duta la esperienzes di pitli ie pert de si ambient de vita, les vën nterpretedes tres l' ambient de vita y cunde chël tramudedes te esperienzes liedes al ambient de vita. Chësc uel d'ì che cun ambient de vita ntënden chëla perzeziuns y esperienzes che ie liedes al mond soziel di pitli y che forma per i pitli y si persones de referimënt la curnisc d'urientamënt da uni d'ì. Per l' d'ì a na maniera metaforica, reprejentea l' ambient de vita l' viere da chël che la

persones ti cëla a si ambient soziel y ala esperienzes de vita che i fajerà mo. De cunseguënza porta i pitli si esperienzes fates tla familia ite tla strutura d'assistënza ala prima infanzia. Chësc purté ite ti alesirea l' urientamënt te n' auter ambient. Per chël nterpretea i pitli – dantaldut dl prim – si esperienzes tla strutura d'assistënza ala prima infanzia sun la basa de si esperienzes fates danora tla familia, uel d'ì, te si sistem de relaziuns. Nsci se mbincia i pitli p.ej. dl prim tl servisc d'assistënza ala prima infanzia l' medemo maië a chël che i fova usei a cësa. Chësc ti juda sibe a se usé ite che a se urienté. Ala medema maniera se porta i pitli pea a cësa si esperienzes fates ti servijes d'assistënza ala prima infanzia. Y tlo cunfruntee esperienzes nuevas, fates tl cuntest dl servisc d'assistënza ala prima infanzia sciche na vijita a n' luech da paur, cun esperienzes che i ova bele fat dant p.ej. n' ucajian de na jita de familia. Nsci possel ënghe suzeder che i pitli ti conta a si persones de referimënt de na esperienza nueva (p.ej. de canche i ie furnei cun la furnadoia cun la grupa de mutons y mutans) y che i damanda i genitores sce i pudëssa fé chësc nce n' iede deberieda. Tel dumandes mostra che i pitli perzepësc si genitores coche persones competëntes y bones de amplië si ambient de vita metan a jì p.ej. de tel jites. **L ampliamënt dl mond de vita ti dà la puscibilità ai pitli de ti cialé a si families y a si ncësa da ponc d'ududa defrënc y de amplië si esperienzes cun si persones de referimënt.** N' auter ejëmpl ie tlo na ciantia che n' mut/na muta à mparà tl servisc d'assistënza ala prima infanzia y che l/la ti nsënia a si fredesc y

surans y a si genitores a cèsa, y che devènta nsci pert dl repertore de cianties dla familia. A chèsta maniera perzepèsc l mut/la muta sé nstès/nstèssa coche cumpetènt/cumpetènta de partì cun si persones de referimènt esperienzes nueves. Tl medemo tèmp se muda si ambient de vita nia puech tres l purté adum, tl mumènt dl cianté, la lueges d'esperienza dla strutura d'assi-stènza ala prima infanzia cun chèla dla familia.

L pruzes descrit ie n pruzes reziproch. L ambient de vita esperienzel basà p.ej. sun la esperienzes fates tla familia o tla ujinanza y nsci inant ie nce pert dl pruzes de interazion ti servijes d'assistènza ala prima infanzia; la perzezion dl mut/dla muta te si dedite devènta la fundamènta per nterpreté si raport cun la istituzion, l personal educatif, i autri pitli y la lerch soziela te n senificat plu ampl. Nsci se sentirà n mut/na muta p.ej. ncurajà/ncurajeda a purté tla strutura d'assistènza si libri da cèsa, sce i libri ie per èl/èila, aldò dla esperienzes fates tla familia, de mpurtanza y sce èl/èila ulèssa purté inant si esperienza dl liejer deberieda si "liber che l/la à l plu gèn" tla strutura d'assistènza ala prima infanzia. (→ L plurilinguism y l apredimènt linguistisch). N'otra puscibilità ie chèla che n pitl, che ie usà che n ti liej dant, damanda for inò l'educadèura tla strutura d'assistènza ala prima infanzia, che la ti lieje dant per pudèi se cunliè ala interazion (ritualiseda) vivuda a cèsa. N tel ritual possa vester l se n sté deberieda cumedèui y se zartian per liejer n liber. Tramedoi ejèmpli mostra coche i pitli slergia ora si ambient de vita nterpretan lueges sozie-

les nueves/ampliedes sun la basa de esperienzes.

Educadèures che lèura se urientan aldò dl model dl ambient de vita se nteressea dla esperienzes sogetives di pitli, de si ambient de vita y de si perzezion dla lerch soziela. Chèsc se mostra te si azi- ons, danter l auter canche les tol su i rituai (p.ej. liejer deberieda tl cianton cumedèul) y i bujèns di pitli (p.ej. nriescer ciun che ie l maiè che i à l plu gèn y ti l njiniè), ma nce canche les ncurajea i pitli a fé esperienzes nueves y/o sperimenté interpretazions nueves.

L ambient de vita ie donca la strutura che i pitli à a despusizion per pudèi cuncé ite esperienzes nueves te systems de senificat bele mparei y per ti dé n senificat a esperienzes nueves (→ Furmazion, educazion y assistènza). L urientamènt aldò di bujèns di pitli y aldò de si puscibiliateies de elaburé esperienzes nueves ie la fundamènta dl lèur pedagogich che se urientea al ambient de vita. Perchèl iel de mpurtanza per l lèur pedagogich ti servijes d'assistènza ala prima infanzia cunèscer l ambient de vita de uni mut/ muta (→ Usservé y documenté).

La lerch soziela

„Lerch soziela” vèn denuinà l raion regionalmènter delinià che la persones che viv iló identifichèa sciche la lerch de si relazions sozieles y dla strutures arjunjibles. Per i pitli ie la lerch soziela perchèl

I raion de chël che la infrastructures ie ratedes ar-junjibles da si familia y te chël che la familia mantèn relaziuns soziales. La lerch soziela possa per chël unì delinieda regiunalmënter, ma la possa se prejenté te manieres scialdi defrëntes per la persones che sta te chël medemo raion, ajache les se nuza de infrastructures defrëntes (p.ej. cumpré ite te butëighes defrëntes y/o vester atifs te lies defrëntes) o ajache les mantèn relaziuns defrëntes.

Cunde chël ie i universcs de vita di pitli che partësc na lerch soziela, pervia dla nuzeda defrënta de chësta lerch soziela da pert de si persones de referimënt, scialdi defrënc.

L orientamënt tla lerch soziela

La lerch soziela ie la lerch d'azion dla familia y la à na gran fazion sun l ambient de vita di pitli.

La integrazion dla struttura d'assistënza ala prima infanzia tl ambient de vita y tla lerch soziela di pitli y de si families suzed a na maniera reziproca y ie carateriseda da doi pruzesc zentrei:

- L ambient de vita di pitli y la pratica pedagogica se nfluenzea l un cun l'otra.
- La struttura agësc te na lerch soziela plu ampla, la nvieia i sogec atifs tla lerch soziela a unì tla struttura y la se muev (cun i mutons y la mutans) tla lerch soziela, p.ej. fajan la desfile da cun la lintiernes tl paes n ucajian dla festa de San Martin. La lerch soziela nfluenzea la pedagogia praticheda tla struttura d'as-

sistënza ala prima infanzia tres la tradiziuns locales, la cumposizion dla popolazion y la infrastructures esistëntes.

L personal educatif à a despusizion na pert dl orar de lëur per mparé a cunëscer la lerch soziela te chëla che la struttura ie nluageda y per la mudelé a na maniera adateda per i mutons. Fajan pert di servijes d'assistënza ala prima infanzia fej i pitli uni sort de esperienzes tla lerch soziela dedora dla struttura y i possa nsci slargé si ciamp d'azion. L'ativiteies fates deberieda possa ënghe sustenì la families y i sistems de referimënt di pitli a cunëscer miec si lerch soziela y a la amplië. Chësc juda a schivé l ijulamënt soziel di pitli y dla families, che porta pro al svantaje furmatif di pitli. Orade chël renforzeles la resilienza di pitli.

La structures d'assistënza ala prima infanzia à nce la strategies adatedes per ntegré tl'ativiteies da uni di realteies de lerch soziela defrëntes. La prupostes defrëntes ie adressedes spezielmënter ala lerch soziela respetiva y tèn cont dla grupes de mira (target groups) defrëntes (p.ej. seniores, grupes profesciunels o lies singules). Ma la structures d'assistënza ala prima infanzia ie nstësses sogec atifs de mpurtanza tla lerch soziela. Les ie cunesciudes publicamënter y les nfluenzea la lerch soziela tres manifestaziuns publiches y raporç de culaburazion cun d'autri sogec y proieci liei al luech.⁷⁶

76 Nolte, Johanna (2014).

La structures d'assistënza ala prima infanzia sustèn tres si culaburazion cun i sogec de-frënc dla lerch soziela dassënn la presënza y la partezipazion di pitli tla lerch soziela ntegran a uni moda la familia. Chësc lëur cuntën l potenzial dl "empowerment" per i pitli y per la families. La educadëures y la istituzions ntënd chësc lëur pedagogich sciche pert de si ncëria formativa. Pervia che l lëur pedagogich ti servijes d'assistënza ala prima infanzia à na fazion determinënta sun l pruzes d'apropriazion dla lerch soziela y dl urientamënt tla lerch soziela da pert di pitli iel n'atività che muessa unì prugrameda a na maniera mireda. Ti mëndri luesc dla provinzia vën i pitli tendenzialmënter sustenii de plu a amplië si ciamp d'azion (p.ej. jan a ti cialé al museum tl paesc daujin). Te zità juda l lëur ti ridli zitadins a partì su de gran lercs te de pitla lercs sozieles sëuravijibles. A chësta moda vëjj i pitli coche i ie boni de se fé sia la lerch publica, de se la "approprië".

La structures y la educadëures cunësc la sëides d'azion per ti judé ai pitli a se orienté tla lerch soziela, y tlo iel minà dantaldut la normes che ie da respeté canche n urganisea vel' scumenciadiva. Tla medema maniera ie nce tleres la regules n cont dla vijites tl servisc d'assistënza ala prima infanzia da pert de sogec che vën da dedora dla lerch soziela.

5.3 Estetica, criatività, mujiga, ert y manualità

Legrèza y ueia de crië

I pitli ie nmarueiei da culëures, cunsistënzes ta- tiles, sonns y muvimënc. Tan che for se dà ju a na maniera spontana y cun legrèza y dedizion cun i strumënc criatifs defrënc. I pitli mo- stra si legrèza cun esprescions tleres de entujiasm. Suvënz se la “ciaculei” per menuc dijan plu o manco ritmicamënter l medemo sonn canche i cërd per ejëmpl de gran cumpeides de sasc aldò che i ie scures o linëusc, canche i des- sènia y crazelnea ala semea zënza mira ziracules o canche i depënj cun culëures da dëic duta na plata dl medemo culëur.⁷⁷

I pitli se dà ju cun chisc mesuns criatifs scumen- cian n iede a usservé, a pië ite y a senti la cunsi- stënza, ajache te chëla età ie l'estetica dantaldut n pruzes de perzezion y sensazion. **La esperien- zes de perzezion sensoriela ie de mpurtanza fundamentela per la furmazion dla capacità di pitli de cërder, classifiché, pensé sëura sun si mond y sun chël che i vëij laite y per ti dé n sëns a dut chësc** (→ L apredimënt y la furma- zion).

Coche i pitli se nuza di mesuns estetics per purté a esprescion sé nstësc

I pitli elaburea si perzeziions y esperienzes purtan a esprescion si criatività, se tripan y reprodujan,

L'adurvanza dl muvimënt y di sënies grafics

“Bele dan l'età de doi ani se ntënd l mut/la muta che l ie na relazion danter i dessënies y i muvimënc che ël/ëila à fat per i realisé: Chësta scuvierta ti fej na gran legrèza, l muvimënt devënta na esperienza visuela, la rissa devënta plu cuntruleda y resta tl cheder dla plata, l sèni fat se cunlieia cun d'autri sënies: L mut/La muta “fej n dessëni”.

(Gasparini, Duilio, 1991, pl. 73)

modan y nterpretan cie che i à perzepì y vivù. Recrian da nuef si esperienzes perzetives cun la plastilina, cun culëures o d'autri mesuns estetics ie i pitli boni de tò su la realtà a na maniera plu prezisa y defrenzieda. L'esprescion estetica y l'ati-

⁷⁷ Cfr. Gasparini, Duilio (1991).

vità criativa ie cundechèl mesuns performatifs, uel d'ì lingac espressifs che i pitli possa nuzé canche i ne à p.ej. mo nia a despusizion la paroles che i adurvëssa per elaburé verbalmënter na esperienza vivuda. Plu mesuns (p.ej. culëures y pastes y d'autri materiai da depënjer y da straché, strumënc de mujiga, bisaneles, strisces de papier, sasc o pezes) y formes d'esprescion (p.ej. depënjer, cuncé ora, cërder, nculé, suné, cianté o balé) che l mut/la muta à da garat y plu puscibilateies defrenziedes de esprescion che l/la arà. Tla prima infanzia devënta la furmazion estetica perchël la "fundamënta dl pruzes de furmazion bonoriva che vën a se l dé dala esperienzes che i pitli fej y refletea tres si perzezion te si ntëurvia soziel y culturel."⁷⁸

Ma ntan che n mënder se limitea dl prim a reprodujer creativamënter esperienzes bele fates, iel, canche l crësc n pue' y ruva a n nivel de svilup plu aut, bele bon de se nmaginé cie che l ne à mo nia sperimentà de persona y de crië artisticamënter scenars imagineres, p.ej. fé n tier de fantasia cun la plastilina, se frabiché n mond dut sie cun i tapli o cianté na melodia mei audida dant. Nsci creia l mut/la muta n cunliamënt danter perzezion, imaginazion, fantasia y creatività y a chësta maniera iel sciche sce l frabichëssa n puent danter si imaginazion dedite y la realtà dedora, n puent che ti dà la puscibilità de trasformé l pensier teorich y astrat te vera ideies. **L'ert y la creatività, la mujiga y l balé tla prima infanzia ne ie perchël nia tlo per ti dé forma ala belëza, ala curetëza o**

Fé mujiga deberieda

Daduman, ntan che i pitli fej damat a na maniera liedia, mët l'educadëura Stefania ora n valgun sonai dlongia la luegia dl juech simbolich. Èila nstëssa se n tol un y l bat ritmicamënter contra la man. Ben fej de gran uedli y va debota sun duicater via permez a un di sonai. L l auza su cun tramedoi mans, l scassa trëi iedesc debota tl air y pëta n cich de legrëza. L scassa l sonai mo n iede debota y proa pona a l fé mo n iede plu plan. Arianna usservea la scena bela chietta y vën po ca pra i altri strumënc sun l nvit diret de Stefania. La se sënta a mespies y sburdla po bel plan y cun atenzion, zënza l auzé su, via y ca un di sonai. Si muvimënc devënta bel plan majeri y plu asvelc y da zeres nsci che nce si sonai scumëncia a suné.

(Ejèmpl ora dla pratica d'assistënza)

ala simetria. Sce mei ie si travert la blóta legrëza de fé, ma tl medemo tëmp, mët l mut/la muta, te chëi mumënc che l/la se dà ju limpea, a nivel cognitif la fundamëntes a na "rë lergia de puscibilateies de pensier"⁷⁹ y a si capazità de mparé y ntënder dala esperienzes.

78 Schäfer, Gerd E. (2013a, pl. 192).

79 Kirchner, Constanze (2020, pl. 716).

La mujiga tla prima infanzia

Autramënter che i culëures, la cunsistënza a palpé y la imajes perzepësc i pitli la mujiga bele tl grëm dl'oma y chësc ie desmustrà dal fat che l fetus reagësc suvënz tlermënter lessù. I pitli à donca, bele dan che i ie nasciui, fat esperienzes cun la mujiga che i amplieia, slergia ora y defrenzieia (aldò dla ufierta). L'atività de mujiga di pitli scumëncia l plu di iedesc cun si usc y cun l tladené la mans y l bater sun oles (suvënz mo nia ritmicamënter) ntan che i à plu tert ënghe gën strumënc a percuscion y a sonn sciche sonai y tamburdli. La fundamënta de n svilup mujighel di pitli vën crieda ti pitan truepa esperienzes de mujiga, na richëza de mpulsc nia forme de produzion de mujiga y i nvian a se tripé cun la mujiga te formes defrëntes: tres l scuté su, cianté, balé, produjer sonns, purvé ora strumënc (da sëui o deberieda) y mpruvisé.⁸⁰

L lëur dla pedagogia ala prima infanzia ie chël de acumpanië pruzesc criatifs y artistics cun cumpe-tënza y prufesciunalità y de ntënder, cun la sensibi-lità che ie de bujën, canche l ie de utl pité materiai, stimulé, lascé lercs liedies o sustenè l'atività criati-va. Per pudëi viver la legrëza dla forza espressiva y criativa à i pitli de bujën de n ambient pedagogich che ti senialisea tlermënter ce materiai, tèmps y ciamps che i à despusizion per sprizé taces, tur-cené, fé mujiga y balé y cun cie che i possa se tripé da sëui. Oradechël muessel nce vester ufiertes che vën pitedes y metudes a jì dala educadëures per duta la grupa (p.ej. fé plu adaut la mujiga per balé).

80 Cfr. Erwe, Hans-Joachim (2020); Mazzoli, Franca (1991); ideies per truepa ativeies mujigheles tla prima infanzia ie da abiné te Bolton, Beth M. (2018).

5.4 L muvimënt y la perzezion dl corp

Ti prim ani de vita mpera i pitli a cunëscer y a nuzé si corp, i scuvierj for inò muvimënc y capaziteies nueves. I se muev gën. L muvimënt ti dà la pussibilità de fé esperienzes nueves a chèles che i dedichea truep tèm. Tenì l dèit de na persona cunesciuda, mèter tla boca i piesc y lascé tumé a mespies la sciadon fej pert de chësta esperienzes bonorives de muvimënt, cuntrol dl corp y autofazion. Bele giut dan che i pitli mpera a jì muessi arjonjer truep travers de svilup fisich. Pra chisc travers iel sibe l mparé a cuntrolé si pusizionamënt y

muvimënt scëmpl dla man danter l auter la mubilità di cumedons, la prezijon de mira, la mesurazion dla forza y la coordinazion de man y uedli. Oradechèl à l mut/la muta ënghe de bujën dl corp per la perzezion (→ L apredimënt y la furmazion) y per la comunicazion (→ La cualità dla interazion).⁸¹

I travers dl svilup y l crëscer dl corp se damanda dai pitli la capazità de adaté for inò da nuef sé nstësc y si muvimënc al corp che se muda. Truepa esperienzes sensorieles sciche fueres y mpreacions visueles mutivea p.ej. i popsc a se destaché for deplù dal fonz y i juda tl pruzes dl se ërjer su dala posizion a ventrons se stizan cun la mans y i

ufs nchin che i ie boni de sté sentei y de sté mpe. Cherscian mpera i pitli da sëui a svilupé for plu si competënzes, coche pudon cunstaté canche usservon si eserzitazions a jì sun duicater y a fé i prim vares. Aldò dl ambient te chèl che i mutons y la mutans crësc su ti vëniel nce damandà (p.ej. dala familia, dal personal educatif) de mparé d'otra capaziteies ratedes de mpurtanza sciche p.ej. jì su y ju per scela o se arpizé su per n rone.⁸²

L corp sciche oget y l corp che viv

Tl lingaz spezialistichvëniel defrenzià danter l corp sciche oget (l corp che ie é) y l corp sciche soget (l corp che ie son). L corp ie n oget che se muev tla lerch y che vën perzepì dal mond. Ma l corp ie ënghe l soget che fej esperienzes y che perzepësc l mond. Per l svilup di mutons y dla mutans ie tramedoi corps de mpurtanza.

(Cfr. Husserl, Edmund, 1913, 1913/1950; Merleau-Ponty, Maurice, 1945/1966, 1945/1965)

si muvimënc (p.ej. la coordinazion di braces y dla giames, se stizé o se ërjer su, se raidé, auzé su l cè) sibe l svilup dla motorica fina y sensoriela (p.ej. pië ite y lascé ora ogec, maië cun na sciadon, cuncé su tapli). Uni un de chisc travers de svilup ie per sé scialdi cumples, nsci se damanda p.ej. ënghe mé n

Cherscian mpera i pitli da sëui a svilupé for plu si competënzes, coche pudon cunstaté canche usservon si eserzitazions a jì sun duicater y a fé i prim vares. Aldò dl ambient te chèl che i mutons y la mutans crësc su ti vëniel nce damandà (p.ej. dala familia, dal personal educatif) de mparé d'otra capaziteies ratedes de mpurtanza sciche p.ej. jì su y ju per scela o se arpizé su per n rone.⁸²

Mparé a se muever

Vester boni de fé cosses nueves cun si corp ie de mpurtanza elementera per l svilup fisich, psichich, cognitif y soziel di pitli. A livel fisich y cognitif mët uni travert de svilup l mut/la muta tla cundizions de superé travers nueves: "Uni ampliamënt dla pussibiliteies d'azion, de muvimënt y de esprescion"⁸³

81 Cfr. Pütz, Günter & Rösner, Manuela (2017, pl. 24); Roos, Jeanette (2018).

82 Cfr. Bichi, Lisa (2011); Lampl, Michelle, Veldhuis, Johannes D. & Johnson, Michael L. (1992); Pütz, Günter & Rösner, Manuela (2017).

83 Fikus, Monika (2012, pl. 3).

Legrèza de se mover

Matteo lascia i madroc y va sun dui-cater tl piz cun l spiedl. Iló se tirl su se tenian pra n rodel. L ciga dut cuntënt ntan che l chir l cuntat visif cun l'educadëura. Angela ti cëla y dij cun n tonn dla usc euforich "Dai, va, Matteo!" Matteo furnea ncantëur cun l rodel chiran for inò l cuntat visif cun Angela.

(Ejèmpl ora dla pratica d'assistënza)

mëina a n defrenziament dla perzezion y chësta lascia inò pro puscibiliteies nueves de movimënt y de esprescion." Sperimentan for plu l movimënt te cundizions defrëntes (p.ej. stajan sentei o mpe, sun sperses lizies o grovies) svilupea i mutons y la mutans la musculatura, la lesions y i osc amplian nsci mo deplù si capaziteies fisiches. Man man che si esperienzes fisiches y de movimënt se svilupea se sënt i pitli confërmei te si autofazion, n fator mpurtant per svilupé l'autostima y la resilienza.⁸⁴

Cie che l personal educatif ie nciarià de fé

Tl cheder de si atività à la educadëures la respunsabilità de crië per i pitli n ambient soziel y materiel che ti debe mpulsc essenziei per si svilup individu-el. (→ L ambient de vita y la lerch soziela; → La ur-

ganisazion dla lerch sciche luegia da mparé y sté saurì). **La majera pert di pitli à te sé la ueia y l entujiasm de se purvé y de vester artenienc, l bunder per i movimënc y la legrèza de se mover y l ti spieta ala structures d'assistënza ala prima infanzia de ti dé la puscibilità de se mover te n cuntest adatà.** Perchèl à l ambient dl servisc ala prima infanzia da unì strutturà dal pont d'ududa pedagogich a na maniera adateda al nivel de svilup y ala funzioms dl corp de duta la grupa o grupes de pitli, ma nce a uni mut/muta individualmënter. I pitli giapa tèm্প assé per pudèi purvé ora y svilupé si capaziteies fisiches, chësc tèm্প vën ritmisà ntan l di y adatà al mumënt dl di y al ritm dl'ena.

Unfat mpurtant per la stimolazione dl movimënt ie l atejamënt dla educadëures y l lascé pro y udèi de bon uedl l'atività de movimënt spontana di pitli. Ufiertes de movimënt daviertes sustën i pitli te si scumenciadiva individuela, ntan che ufiertes acumpaniedes mutivea ènghe chëi pitli che se muev de manco. Tramedoi sortes de ufiertes ti dà ai mutons y ala mutans truepa ucajions de sperimenté la coordinazion dl aparat di muscoli y di osc, l balanz, la forza de gravitazion, la forza zentrifughela, l ruvé inant y la formes de movimënt de basa (p.ej. sauté, burdelé, streflé, scirmé) y de ampliè nsci si ciamp d'azion y d'esplorazion. Se muan slergia i pitli – ogetivamënter y sogetivamënter, ma nce a nivel fisich y dl corp – si ambient de vita y la puscibiliteies de tò pert ativamënter al'ativiteies d'assistënza tla struttura.⁸⁵

⁸⁴ Cfr. Behrens, Melanie (2016); Borghi, Battista Quinto (1991); Hütter, Gerald (2007).

⁸⁵ Cfr. Zimmer, Renate (2013).

5.5 Scienze natureles, tecnica, matematica y leteralità

I pitli scuvierj si ambient fajan damat y fajan esplurazions. Uni material, uni cossa, uni muvimënt, uni parola, uni interazion, uni persona, uni tier, uni planta ie potenzialmënter nteressanc y possa diventé I pont de partënza de mo d'otra usservazions y esplurazions. Nsci se portel pro a na maniera ala semea ndireta che i pitli svilupea inant capaziteies che ie de mpurtanza per si crëscher, danter I auter I vester boni de perzepì si corp, I svilup dla motorizità fina, I svilup cognitif, I vester boni de se mèter n relazion cun I ambient (→ Acumpanië y mutons y la mutans te si obietifs de svilup).

Se la cunté (duc deberieda)

I fantulins sperimentea la relazions y I liam o atacamënt tres I acumpaniamënt verbal prijënt tla vita da uni di (→ La cualità dla interazion). Scebën che i pitli ne respuend nia verbalmënter (ajache i ne ie mo nia boni de I fé) ti dà la interazions responsives cun la educadëures y la cunfermazions verbales de chëstes ai pitli la sensazion che i vën azetei, y tl medemo tēmp porteles pro al apren dimënt linguistich da pert di pitli. I pitli à de bujën de truepa ucajions te chëles che i possa svilupé si capazità de rujené y la cunescënzes linguistiches. Ti servijes d'assistënza ala prima infanzia possa chësta ucajions unì criedes tres la ufierta de materiali pedagogics (p.ej. i scarnuc dla cunties, I parëi de narazion, libri da imajes, material fotografich tl cërtil dla duman, popes per dëic) che ncurajea I rujené (deberieda).⁸⁶ Per chësc fin muessa la fo-

tografies y imajes vester da recunëscer bën per i mutons y la mutans, la cunties partides su te de pitla pertes y saurides da ntënder. **La repetizion dla medema storia** (per i mëndri cun la medema paroles) y I sustëni visuel dla stories ti dà ai pitli cun I avané dl'età la puscibilità de cunté la stories, tl prim povester mé cun paroles singules, adum cun la persones de referimënt. I mutons y la mutans n pue' majeri y majeres mpera pona a cunté do la stories cun la medema paroles dl liber y plu tert, njuntan paroles nueves y se juvan de si fantasia y esperienzes persuneles, a les mudé y pensé tres

⁸⁶ Ejëmpli ie da abiné te Bostelmann, Antje (2019) & Freschi, Enrica (2011).

(→ L'aprendimënt y la furmazion). La scumenciadiva de cunté na storia possa pië via dai pitli o dala educadëures. L'ie a uni maniera de mpurtanza per i pitli che l'ritm dl di vëjje danora fases te chëles che l'vën liet dant, cuntà y ciantà stories. Ai pitli ti plej dassënn la rimes, i cànon y la cunties tramandedes dal patrimonie culturel de referimënt, sciche la fabules y la taialonges che duc cunësc y che i possa partì saurì cun d'autri pitli y cun la persones de familia.

Cunlië l'cunté cun imajes (gën nce sustenì da muvimënc dl corp, p.ej. denuminan y tucan la pert dl corp nunziata) juda i pitli a recunëscer i simbui (p.ej. pop, polesc, cè, lën, ciof). Canche i recunësc chisc simbui mpera i pitli, tres l'astrazion, a atribuì l'drè senificat a uniuna dla imajes reprejentedes (p.ej. n lën). Oradechël mperi nce nozions sun chësc simbul (p.ej. si funzion, si carateristiches y si cumposizion). Nsci mperi p.ej. che i lëns crësc tl bosch y alalergia dan l'servisc d'assistënza ala prima infanzia y che de vel' lëns possi maië i mëiles o la mariles. Sëuraprò mperi cunzec astrac sciche p.ej. l'se raidé sun sé nstësc y ndicazions sun l'orientamënt tla lerch (p.ej. dan cësa, sun curona).

La majera pert di mutons y dla mutans à scialdi gën canche n ti conta o liej dant na storia ajache i/les giapa te chël tëm্প duta l'atenzion dla persona de referimënt. L'ijan y cuntan deberieda se svilupea i pruzesc d'aprendimënt for inant, ajache l'acuisizion dla cunescënzes nueves vën cunlieda a na maniera jughënta cun la vita di pitli y

cun n valgun cunzec generei (p.ej. mëuj i genitores de Michael vaces ajache i à n luech da paur, avisa sciche la familia de Giada; n ucajion de si cumpliani porta Tarina mëiles dl lën che si familia à te verzon te scolina). I pitli à de bujën dl acumpaniamënt y dl ncurajamënt dl personal educatif sibe per l'svilup linguistich y cognitif sibe per l'aprendimënt de cunzec, generalisazions y strategies d'azion da uni di. Per ejëmpl, sce na muta mpera che la stlujures zip ne ie nia mé sun la fuies dl mantel brum ma nce sun l'flucion ghiel ntëndela per deduzion che "ie son bën bona de giaurì y stlù mi flucion da sëula, ajache son pu nce bona de giaurì y stlù la fuia de mi mantel". **Nsci vëniel a se l'dé fundamëntes de furmazion che alesirea tla fases de svilup suzessives, tres la interpretazion y la generalisazion de esperienzes y cunescënzes curespundëntes al'età, l'aprendimënt de cumpetënzes de letura y de lingaz, dl pensé matematich y de capaziteies mpurtantes dla vita da uni di.**⁸⁷

Mparé la matematica tres l'esplurazions acumpanieda

"Tla struttura de prima infanzia viven, la ne ie nia na scola"⁸⁸, chësta paroles tleca per splighé l'essënza dl scuvierjer y dl'apropriazion dl savëi matematich, tecnich y scientifich y de duta l'otra sortes de savëi. I pitli mutons ne mpera nia la matematica tres programs d'alenamënt y formules, coche i esperimënc falei de purté la didatica scolastica tla scolines à desmustrà. I pitli mpera

87 Cfr. Zimmer, Renate (2013).

88 Borghi, Battista Quinto & Molina, Paola (2011/2016, pl. 8).

I savëi matematich plu che auter tres si azions liedes a situazions, canche i vën acumpaniei te si nrescides a na maniera cognitivamënter stimulénta y responsiva (p.ej. cerdan de pitla codles de lana cueta o sciadons aldò dl culëur o aldò dla mesura o cuncian ora putes te na cërta forma ntan I juech liede alalergia (→ L aprenimënt y la furmazion; → L juech). Nsci possa i mutons y la mutans svilupé n prim savëi p.ej. sun cuantiteies, formes, rugulariteies, mesures, dimenscions y proporziions y mparé tl medemo tēmp a les denuminé sciche I toca.⁸⁹

Acumpanië l'esplorazion di pitli

“Te lueges daviertes cun la puscibilità de na vela liedia de materiai ie dantaldut trëi fatores de mpurtanza per I unì a se I dé de ucajions d’aprenimënt matematich: la capacità dla educadëura de recunëscer I cuntenut matematich de na situazion, si capacità de ricostruì la struttura matematica o i pruzesc cognitifs puscibli di pitli y la sensibilità de abiné I drë mumënt per ntervenì.”

(Streit, Christine, 2020, p. 766)

Usservé, esploré, ntēnder

Se cunfrunté cun I mond materiel devēnta cundechël na maniera per mparé dala esperienzes se lascian ite te dut chël che ie ntēurvia y analisān, p.ej. l’ega, la farina, I sablon, la popa, I auto, I mëil, I chëul, I bagl; → L’aprenimënt y la furmazion) cun la spontaneità dl juech y tl ritm dl bunder.⁹⁰ Se lascé ite te n oget o n material uel per i mutons y la mutans te chësc cajo dī scuvierjer cun duc i organs sensoriei y cun dut I corp (→ L muvimënt y la perzezion dl corp) y se nuzé de dut chël che chël oget o material lascia pro. Nsci possa n mut o na muta, p.ej. jan sun duicater te n pra da ciofs o sun la ierba sieda o jugan tl sablon sut o tume, viver esperienzes che nuza dut I corp coche organ sensoriel.

Canche i pitli explorea I feji usservan la carateristiches de na cossa, sperimentan cun cosses y materiai defrēnc ntan I juech liede (p.ej. spartian o metan adum la pertes) y/o te proiec acumpaniei dala educadëures. A chësta moda possa i pitli p.ej. pië ite y sentì la farina, udëi si culëur, fé mudli limpea, l’adurvé per fé formes dainora la mudelan cun i dëic y la mans, la mescedé cun ega o la jeté te cuntenidëures de formes y mesures defrēntes. La farina possa, sce mescededa cun d’autri cuncieres, unì laureda te na pasta da chëla che n possa mudelé y druché ora formes, n la possa mëter frëida te fëur y la tò ora fiersa per straché pona sulza lessù. Duta chësta azions, liedes a na situazion y a n dialogh,

⁸⁹ Cfr. Streit, Christine, (2020); Flora, Alberta de (1991).

⁹⁰ Cardo, Cristina, Vila, Berta & Vega, Silvia (2016, pl. 131).

stimulea i pitli a usservé y a perzepì ti dajan nsci p.ej. la puscibilità de mparé a cunèscer mesures, cuantiteies, i muvimènc dl jeté, la linies de tumeda, cunsistènzes defrèntes, cundizions d'agregazion, temperatures, l'azions dl mescedé y dl spartì. Sce i pitli vèn damandei dan che i fej zeche (p.ej. jeté farina te n got plèn d'ega) do l resultat de na si azion (p.ej. la fazion sun l'adurvanza dla farina do che n l'à jeteda tl'ega) y sce n ti domanda de cialé ciunes che ie la cunseguènzes dl'azions fates mperi a anti- zipé mentalmènter i resultat de cie che i fej.

Nsci mpera l mut/la muta cunzec sciche "dant" y "do", "mescedé" y "partì", cunzec che ti fej cunèscer la finèzes dla rujeneda (o dla rujenedes). L/La mpera a usservé y scuvierj for plu si ntèurvia (ambient de vita), a nen perzepì la mudazions, a ti dé n si senificat preferì y a l ntènder for miec. **Te si esplorazions se sènt i pitli pert de n mond faszinènt, te chël che n ne fina mei de scuvierjer, esploré, se fé marueia, usservé, jughé y partì cun d'au-tri.** L'educadèures possa da si pert sustenì i pitli a viver y purvé ora si bunder y jì do a si nteresc ti pitan la puscibiliateies de culeziuné mprescions tres cestons dl tesor, lauratueresc, berstotes da depènjer, ateliers de bal – dut cosses che ti dà la puscibilità ai pitli de sperimenté de si scumenciadiva. O les possa nce rujené cun i mutons y la mutans de usservazions che se pieta per cajo (p.ej. abiné n chëifer dla Madona dan l viere). L'esplorazion liedia vèn ncurajeda p.ej. tres scatules o cèsć dl tesor, che i pitli possa tò ca da séui te na luegia ulache i à gheneda y ie boni de se cunzentré. Oradechël

pieta l'educadèures ufiertes tematiche de grupa (p.ej. usservan coche l'ega regor, coche n mèil cèla ora dedite, o de ce pertes che n tractor o na cèsa ie fac) che dà la puscibilità, te variantes defrèntes y cun assé repetizions, de se lascé ite te n pruzes de usservazion y cumprènsion aldò dla situazions.

La cualità de chësta scuviertes y dl mantenimènt dl nivel dl bunder di pitli ie liedia dassènn ala cualità dl acumpaniamènt pedagogich, defati, possa l'educadèures sustenì l'esplorazions di pitli ti pitan a na maniera pedagogicamènter mireda ativateies y proieci inclujifs che renfurzea da una pert i pitli te si azions culetives (canche i ie deberieda) y che i lascia dal'otra pert jì do a si nteresc individuei a na maniera liedia. "L ie de mpurtanza ti dé la puscibilità de scuvierjer na si lerch y si emozions individueles. L ie sciche sce n ti metèssa a despusizion na lerch privata tamesa la cumènanza"⁹¹ te chëla che i possa ti jì do cun gheneda a si nteresc. Esperienzes tl'assistènza di pitli cun esperimènc acumpaniei mostra: "L ie miec aspité che n mut vede ite da séul te n'azion canche l se sènt segur y canche l sà a cie che l ti va ancontra."⁹²

Dit n curt: Na situazion te chëla che i pitli se sènt bèn y che ti dà segurèza emozionela y la puscibilità de preudèi la cunseguènzes de cie che suzed ie la fundamènta de uni atività educativa y furmativa di pitli. Chësc vel unfat sce n mut/na muta à nteresc de scuvierjer n oget tecnich, n fenomen scientifich o de mparé a cianté, a rujené si o n auter lingaz, de fé do

91 Cardo, Cristina, Vila, Berta & Vega, Silvia (2016, pl. 149) iló iel nce ejèmpli ora dla pratica (→ L juech).

92 Cardo, Cristina, Vila, Berta & Vega, Silvia (2016, pl. 149).

muvimënc o de vester bon/bona de se urienté tla lerch, tl tēmp o te si ambient de vita. La pedagogia inclujiva ti dà lerch a duta chēsta esperienzes respetan i tēmps individuei de duc i pitli che frecuentea n servisc d'assistēnza ala prima infanzia, cun l'acumpaniamēnt y l'stimul dl personal educatif y di autri pitli.

L'organisaziun dla lerch
sciöche post da imparé
y se sté saurí

6

6 L'organisaziun dla lerch sciöche post da imparé y se sté saurí

Por tröc mëndri é le sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia le pröm post fora dla familia y dl cèrtl di amisc olache ai passa regolarmënter plü tēmp. Por che na möta o n möt pois se sintí bëgnodü y se sté saurí te n post mëss chësc imprömadedöt ti pité segurëza y proteziun. Te n ambiënt sigü y familiar svilupëia i mituns y les mitans le bojëgn da esploré le monn incëria y dötes les novités che toca lapró.

Les mitans y i mituns se confrontëia ativamënter cun so ambiënt fisich y la lerch.

Ai trasformëia, organisëia y müda la lerch da chëra che ai vëgn instësc influenzá te so svilup. La lerch porta pro al svilup dl möt/dla möta deache ara é la basa por sües aziuns, sües esploraziuns y sü tentatifs de svilup, y mët tl medemo tēmp ince limic y confins. L'organisaziun dla lerch stimolëia o limitëia i svilupps fisics, cognitifs y psicosoziai di mituns y dles mitans, y influenzëia insciö ince i prozesc de formaziun infantii y le svilup dla personalité. N'organisaziun dla lerch daite y defora che ti lascia pro ai mëndri da agí autonomamënter (p.ej. cun material da soghé che vëgn tignis sö a na moda che i mëndri ti pois pormez y i reconësces aladô de sciöche ai é metüs ia) y che promöi süa colaboraziun da organisé la lerch (p.ej. lascian pro che i mituns y les mitans soghes cun massaries da cujiné tla lerch de costruziun y ti dais insciö ala lerch y ales massaries n significat nü) ti conzed al möt/ala möta da se dé jö te na maniera autodeterminada cun la lerch. La lerch é por chësta rajun zënza barieres architetoniches a

na moda che i mituns y les mitans ti pois pormez zënza avëi debojëgn de aiüt. L'organisaziun dla lerch ti locai é d'importanza pedagogica deache ara influenzëia dassënn le bëgnsté y les poscibilités da vire la partecipaziun y l'autofaziun. Te chël che les mitans y i mituns se möi ativamënter te n local sön liví desvalis (p.ej. sperses stortes, plates, elemënc mobii) y se dá jö cun ogeg, impari da odëi les cosses da prospetives desfarëntes. L'esperi-

Les funziuns dla lerch

"Ara se trata da colié le bojëgn de segurëza y cura cun le bojëgn de esploraziun y conescënza, la sensaziun de intimité cun le plajëi da sté adöm cun d'atres porsones; chisc é aspec desfarënc mo complementars sön le tru dl crësce."

(Galardini, Anna Lia, 2003, pl. 52)

menté prospetives spaziales y visuales desvalies favorësc dassënn le svilup dla capazität da surantó la prospetiva (→ L'aprendimënt y la formaziun) ince te d'atres situaziuns dla vita.

La lerch ti locai, che stimolëia y sostëgn le bojëgn da esploré di mëndri, inviëia i mituns y les mitans da s'anuzé dles poscibilités da imparé y fá esperiënzes. Pro chësc tochel danter l'ater l'interaziun cun i atri mëndri y cun les porsones adultes

La lerch: preparaziun y esploraziun

“Les mitans y i mituns pó se möie le-diamënter tla lerch che i arjignun ca y pó tó instësc la dezijiun olache ai ó jí. N'educadëssa se sënt por ejëmpl tl ciantun di libri, mo sce le möt/la möta ó jí tla lerch de costruziun, spo vá ince chël bun. Y ara vá ince bun sce al é dui mituns cun l'educadëssa pro i libri y dui é tla lerch de costruziun. Dailó ciarunse bëgn da se partí sö a na moda che al sides te vigni raiun n'educadëssa, mo sambëgn n'éson nia dagnora de cater o de sis te n local. Spo ciarunse mefo da mantigní n pü' la suravijiun. Mo i materiai da soghé ti lasciunse chirí fora autonomamënter ai mituns y ales mitans. Y sce düc ess da jí tl ciantun di libri, jiss mefo n'educadëssa impara, y spo fossi mefo düc dailó, chël vá ince bun”.

(Dialogh cun n'educadëssa)

(→ La cualité dl'interaziun), le jüch cun materiai naturai desvalis y cun ogec da vigni de (p.ej. cun le saurun, l'ega) y ince momënc de ativité y de palsa sön surasperses morjeles. Sce al vëgn colié coscientamënter le pensé pedagogich cun la lerch formativa vára da cherié lercs y insciö posc d'aprendimënt adatá ai bojëgns de mitans y mituns instësc

atifs, coriusc y soziai. Da se dé jö autonomamënter cun la lerch fej i mëndri les prömes esperiënzes cun le mète y l'organisé limic y confins, p.ej. canche ai dij che le tapet é "so" raiun o ti proibësc ales porsones adultes da jí tla ciasadafüch da fá la blëita.⁹³

La lerch y les emoziuns

Dlungia la funzionalité dla lerch y de sü ogec él ince i aspec estetics d'importanza deache ai porta pro al bëgnsté y ala sensaziun de respet y aprisc. Bele tl raiun d'entrada pól ester chedri y ogec che á na certa relevanza por les mitans y i mituns (p.ej. fotografies di mëndri o di pasc, deco-raziuns fates deboriada) che ti dá la sensaziun de portignënza emozionala y i arjigna ca al de che ai passará tla strotöra.

I mudamënc dl svilup te so contest

“Al é important da capí les mudaziuns nia te na maniera isolada mo tres te so contest. Por imparé les abilitàs de visualisaziun dla lerch mëss les mitans y i mituns podëi se möie ativamënter tla lerch y descurí ogec cun la bocia y les mans. Ma insciö ési bogh da capí sciöche les cosses ciara fora da prospettives desvalies.”

(Roos, Jeanette, 2018, pl. 6)

93 Cfr. Biagioli, Raffaella (2011); Bostelmann, Antje (2019); Heimlich, Ulrich & Ueffing, Claudia M. (2018); Malaguzzi, Loris (1995); Marchesi, Franca & Vassuri, Paola (1991); Montessori, Maria (1909/1969); Piaget, Jean & Inhelder, Bärbel (1948/1971); Reggio Children (1996/2002); Roos, Jeanette (2018, pl. 6); Weyland, Beate & Galletti, Alessandra (2018).

La presentaziun dl raiun d'entrada y de sü mürs dá na pröma impresciun dla capacitè de n sorvisc d'assistënza da comuniché aspec importanc liá ai mituns y ales mitans, a sües capacités y abilités y a sü bojëgns. Chësta sort de comunicaziun visuala tres imajes atuales porta ince pro a ademplí le bojëgn de tröc geniturs da gní informá sön la realté dles ativités de so möt/süa möta tratan le tëm্প tla strotöra d'assistënza (→ La colaboraziun danter les families y le personal educatif). Scagns y canapés tl raiun d'entrada inviëia surapró les families da se senté jö. Tres chësta atmosfera inviënta vëgnel sambëgn ince promoiü la comunicaziun danter les families y le personal educatif. Implü ti vëgnel insciö ince pité ales families y a sü mituns/sües mitans n **post por tó comié y se saludé**.

Vigni möt/möta á tla strotöra n post personal olache al/ara pó lascé so patüc (p.ej. la iaca, le ciucio, n tier de peza) sciöche ince (aladô dl'eté y dla permanënza tla strotöra) n so post da dormí. Les mitans y i mituns conësc chisc posc, ai i reconësc y sá ince de che che ai é. Insciö pó la strotöra ester n "post, a chël che le möt/la möta ti atribuësc n valur emozional, nia ma deache al ciafa calur afetif tles relaziuns cun les porsones adultes mo ince deache dailó él ogec che é sü y che dij fora valch de d'ël/ëra".⁹⁴ Insciö vëgnel garantí che tl post 'sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia' che vëgn adoré da duc deboriada él ince la biografia individuala de vigni möt/möta che ciafa süa lerch (p.ej cun n jüch da fá la blëita personal o cun na foto de familia). Insciö vëgnel renforzé le lian emozional dl möt/dla möta

cun le post. Al vëgn cherié continuité danter le dacia y le sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia y chësc ti conzed al mënder da se sintí bëgnodü y al sigü.⁹⁵

N valgügn posc dla strotöra

Denant che jí a fá la palsa domisdé vá Alice (2 agn y 8 mëisc) pro so pice armé tl prelocal. Ara tol fora so ciucio y so tier de peza y se i tol impará tla ciamena da dormí. Cun resolutëza saltera sön un di madroc y ti spliga al'inrescidëssa: "Chiló dormi iö!" Ara se despëia sü scofuns y i mët jödapé dl madroz, sciöche ara é ausada. Do la palsa mët Alice indô so ciucio y so tier de peza te so pice armé olache ara i lascia por döt le rest dl de.

(Ejëmpl fora dl'ativité pratica)

94 Galardini, Anna Lia (2003, pl. 52).

95 Cfr. Fortunati, Aldo (2009); Galardini, Anna Lia (2003).

La despartiziun y les funziuns dla lerch

Na despartiziun dla lerch te de plü raiuns cun funziuns determinades da reconesce intuitivamënter ti dá la poscibilité ai mituns y ales mitans da passé la maiú pert dl tēmp tla strotöra te n pice grup. La lerch mēss tó ite raiuns d'ativité (p.ej. da se möie, lí, s'acoaté, depēnje y descurí) sciöche ince raiuns por momēnc particulars ia por

Respeté la lerch dl möt/dla möta

"Te chēsta eté ó le pice fá döt da su. Al é corius da descurí so ambiēnt incēria, da le conēsce y da le fá so. Al ti speta porchēl ala strotöra da ester arjignada aladô cun lercs che vá bun por chēsc grup d'eté mo ince por vigni möt/möta. Y spo ti spetel ala strotöra da ti conzede ai mituns y ales mitans da ti podēi pomez ales lercs - cun n'educadēssa che ne sbroca nia ite tla lerch dla möta/dl möt, mo che ciara da arjigné ca n ambiēnt adegué tolon sö le mēnder y imparan a conēsce sü bojēgns por podēi l'acompagné. Nia ciaran da sostituí se instēssa, mo porvan da se tigní n pü' zoruch y da lascé fá la möta/le möt."

(Dialogh cun n'educadēssa)

le de (p.ej. por l'igiēna y la cura, por dormí y palsé, mangé, gní adalerch y tó comié). La despartiziun dla lerch aladô de funziuns fej le de plü prevedibil por les mitans y i mituns y ti dá orientamēnt, ince cun l'aiüt dla routine y di rituai. Sce ai müda raiun d'ativité ia por le de spo le feji te na manira plü co-sciēnta y mirada. L'organisaziun dla lerch sōn la basa de conescēnzes pedagogiches ti dá la poscibilité da ti jí do plü saurí a sü bojēgns y interesc.⁹⁶

Tres na cerna di implanc sanitars y aredamēnc adatada ai mēndri, dantadöt por ci che reveda la cura dl corp y l'igiēna, vēgnel favorí l'autonomia y la poscibilité di mituns y dles mitans da tó na dezi-jiun autonoma sōn so corp. N valgügn ejēmpli é la poscibilité da chirí fora n bagn cun n üsc oscilēnt o zēnza üsc, o l'adoranza de na stiga sigüda cun chēra che i mēndri é bogh da rové instēsc sōn la mēsa da infascé. L'organisaziun dla lerch funziunala sciöche dla mēsa da infascé y dl raiun da mangé te na manira che tēgn cunt dl corp di mēndri y dles porsones adultes (p.ej. cun scagns de grandēzes desvalies) porta implü pro te na gran mosöra ala sanité y al bēgnsté di mituns y dles mitans y dl personal educatif.

Pro les lercs da vigni de dla strotöra tochel ince les lercs defora che rapresentēia posc da soghé importanc por i mēndri por esperimenté l'autoativité y l'autoformaziun. Ciaré da organisé la lerch defora tignin cunt di mituns y dles mitans ó dí tó en conscidraziun les sajuns, i temesc tipics dl svilup y les preferēnzes di mēndri. Les mitans y i

96 Cfr. Galardini, Anna Lia (2003); Schneider, Kornelia (2015).

Tó autonomamënter na dezijiun sön la sfera privata

Do gosté vá l'educadëssa cun n val-gönes mitans te bagn. Sön porta de bagn s'oj Yelena (2 agn y 5 mëisc) y dij cun usc sigüda al'inrescidëssa: "Tö no!" L'inrescidëssa respogn: "Ne oste nia che i vëgnes ite? Vá bun spo."

Ejëmpl fora d'ativité pratica)

mituns á debojëgn da se möie lediamënter, da gní stimolá y da palsé. I viadus adora sperses protezionades da se pone y zënza de pici ogec. De majeres mitans y de majeri mituns sá sovënz da aprijé sperses desvalies (p.ej. pre, saorun) y posć por lönes desfarëntes (p.ej. sperses por se lascé fora y na ciasa por podëi soghé de dui te n ambiënt plü protezioné).⁹⁷ Implü él sovënz dlungia les strotöres plazes da jüch, parcs o sperses lëdies che pó gní adorades döt l'ann dai mituns y dales mitans.

⁹⁷ Sön l'organisaziun dles lercs defora cfr. danter l'ater Meyer, Christine (2014).

La colaboración dentro de la familia y el personal educativo

7

7 La culaburazion danter la families y l personal educatif

Per i fantulins y i pitli ie la familia la luegia de atacamënt, relazion y chersciuda plu mpurtanta. Tlo fej la majera pert d'ëi y ëiles si prima esperienzes de aprenimënt, sozialisazion, formazion y educazion, ma nce de relazion, identità y ambient. I servijes d'assistënza ala prima infanzia ntegreja, sustën, ncurajea y amplieia l ciamp d'esperienza di mutons y dla mutans tulan ite la families per acumpanië l mic che la va i pitli y si families te si svilup. Chësc suzed nce tla cunsapuda che n bon raport cun la families dal scumenciamënt inant ie na fundamënta mpurtanta per la cualità dl raport di pitli cun l'educadëures, i autri mutons y l'otra mutans y la istituzion.⁹⁸

La familia tl zënter

Per l personal educatif di servijes d'assistënza ala prima infanzia ie la families di pitli i partner de cooperazion plu mpurtanc cun chëi che l culaburea uni di per sustenì l bën dl mut/dla muta. La cooperazion ie strutureda a na moda che i nteresc y la puscibiliteies dla families vën cunscidrei per l bën individuel di pitli, tan inant che chësc ie puscibl tl cheder di bujëns dla grupa, de uni singul mut/singula muta y dla situazion dan man. I servijes d'assistënza ala prima infanzia muessa, peranche l ie unit a se l dé l prim cuntat cun la families, cunëscer si aspjetadives y bujëns per pudëi nen tenì cont l plu che la va. Cun l sustëni dla familia cëla l personal educatif che l unì adalerch y l se usé ite tla struttura d'assistënza ala prima infanzia (→ Acumpanië

l se usé ite) sibe per i mutons y la mutans l plu puscibl inclujifs y partezipatifs. A chësta intenzion de culaburazion nvieia la istituzion duta la persones responsables che à na funzion mpurtanta tla vita di pitli n basa ala lege o n basa ala usanzas dla familia. De chël viers fej duta la persones cun funzion genitorieia pert dla familia coche partner de cooperazion. Chësta persones de familia possa vester la omans, i peresc, i genitores afidateres, l'aves y i nëinesc, i fredesc aduic y la surans adultes, d'autri parënc/d'otra parëntes y educadëures, pedagogs soziei/pedagoghes sozieles y/o d'otra persones te posizions tle tla vita di pitli.⁹⁹

Formes y strumënc de comunicazion

La comunicazion danter l servisc d'assistënza ala prima infanzia y la familia vën garantida da pert dl personal educatif te si funzioms respetives. **Te chësta cooperazion vëniel for tenì cont che uni familia ie la "spezialista" de si mut o muta y de si situazion de vita. La familia ti sëurandà cun crëta si mut o muta, per na fasa limiteda de vita y per na ncëria tlera y defineda, al servisc d'assistënza ala prima infanzia.**¹⁰⁰

I canai de comunicazion dl servisc d'assistënza ala prima infanzia vën adatei te n pruzes partezipatif ai bujëns dla families, dla grupa di mutons y dla mutans y dla grupa di genitores dedite te na istituzion, ma nce ai bujëns urganisatifs y ai recuisic de cualità

98 Cfr. Mantovani, Susanna, Restuccia Saitta, Laura & Bove, Chiara (2003); Biagioli, Raffaella (2011).

99 N cont dla relazion danter l personal spezialisà cfr. danter l auter Musi, Elisabetta (2009).

100 Cfr. Fthenakis, Berwanger & Reichert-Garschhammer (2007/2016).

Partì esperienzes

“L ie defati tler che la cossa plu mpurtanta ie partì la esperienzes cun i pitli [tla struttura] y chësc possa i genitores datrai viver sciche sce l fossa per ëi na sort de renunzia o perduda. Sce n tol ite i genitores vëni renfurzei tla minonga che si mut/muta fej zeche de drët y de bon y chësc i porta a cunlauré mo deplù de chël che i fej bele.”

(Catarsi, Enzo, 2009, pl. 53)

Partecipazion

La persones de referimënt y la figures d'atacamënt dl mut/dla muta (la persones de familia y chëles cun funziuns genitorieles) ie for nviedes a tò pert a na maniera co-costrutiva ala vita dla

Tò pert ala vita d'assistënza da uni di

Ncuel ie l'oma de Alma unida a nes crì tla struttura. La à tëtut pea cunties y cianties te chëles che la va de lievri. N vëij che per Alma iel n di speziel y dl prim ne zessela, te chësta situazion particulera, nia n var demez da d'ëila. Do puec menuc semieiel che la se usa y la se muev inò autonomamënter tla grupa di pitli. L'oma porta dant na cuntia che la acumpania cun truep ogec che la à tëtut pea y che i pitli pëia ite y dà inant cun entujiasm. Dan che l'oma tol cumià do na mes'ëura ti scinca Alma a uni mut y muta n sas depënt y decurà da liever che la à depënt ti dis passei deberieda cun si oma. L'educadëura Jana ti dij n cont de chësc ala tuadëura: “La ufierta de unì n iede tla struttura vën azeteda gën da truepa families. N valguni vën y acumpania i pitli tl juech liede ntan che d'autri njinia na ufierta speziela.”

(Ejèmpl ora dla pratica d'assistënza da uni di)

profesciunela di servijes. Chësc se damanda che l sibe a despusizion tla vita da uni di ti servijes d'assistënza ala prima infanzia i mesuns de comunicazion adatei (p.ej. media soziei, comunicazion elettronica, fotografies) che ie sambën for da adurvé tl respet di dac persunei, dl bën dl mut y dla muta y dla profesciunalità educativa. Tres chësta adurvanza di media iel mesun arjonjer tramedoi genitores di pitli y de ntegré nsci duta la persones cun funzion genitoria canche l ie de bujën y nce canche i genitores viv spartii. Chësc suzed tla cunscidrazion di dërc di pitli, di bujëns di pitli y dl bën di pitli (→ L bën y la prutezion di mëndri d'età).

strutura. La strutures ncurajea duta la families a partezipé ativamente y les sustèn nsci la inclujion y la pluralità. Perchèl urganisea i servijes d'assistènza ala prima infanzia la ufiertes y i pruzesc dla strutura a na maniera partezipativa. Oradechèl ie la families nviedes a cunlauré acioche la cualità dla ufiertes se svilupeie for inant (→ Diversità y inclujion).¹⁰¹

Mèter a jì n dialogh

Dal mumènt dl prim cuntat danter la familia y l servisc d'assistènza ala prima infanzia pieta la istituzion situazions de barat cun la families metudes a jì profescionalmènter. Pra la criazion de n dialogh cun la familia iel la conversazions curtes canche i pitli vèn menei y tèuc ora dla strutura n ucajian de chèles che l vèn rujenà de cuntenuc atuei sun l bènsté di pitli y di genitores (→ Bènsté). Leprò ala

Acumpanië deberieda l svilup

L'educadëura Michaela dij: "Datrai ulëssa i genitores ënghe mé rujené cun mé. N ejèmpl scèmpl: N mut/Na muta vèn mé trèi dis al'ena tla strutura y i genitores se pënna sce i dassëssa povester mo tò leprò doi dis, po diji datrai: 'Ne pudessans'a povester nia nes senté adum cun té per diesc menuc per rujené de chèsc? Ce mienes'a tu? le pa chèl demassa per l mut/la muta?' Y po muessi cialé: le pa chèl puscibl n cont dl'urrganisazion? Y po diji nce ndrè ora: 'Sci, ie son bèn dla minonga che l mut/la muta se la cavëssa' o 'Povester juntons per n iede mé un n di y plu tert po doi.' De chèsc me barati po nce for ora cun Petra [pedagoga]."

(Dialogh cun na educadëura)

101 Senat dla Republica: Ceccaroni, Roberta (2018).

ancuntes d'amiscion y de cumià (tl scumenciament y ala fin dla frequentazion) iel almanco n iede al ann n'ancuntesa individuela cun i genitores o la familia per rujené dla furmazion, d'educazion y dl svilup di pitli. Pra chësta ancuntesa dassëssel ora dla persona de referimënt dl mut/dla muta y dla educadëura mo vester leprò n'otra educadëura o pedagoga acioche l posse unì garantì de plu ponc d'ududa. Chël uel dì che te n tēmp de dodesc mēsc d'assistēnza iel de regula doi (y sce l fossa de bujēn nce de plu) ancuntes sun l'educazion cun la persones che à la respunsabilità genitoriela. N basa ai bujēns respetifs possa tramedoi pertes, sibe la families che i servijes d'assistēnza ala prima infanzia, se damandé ativamēnter na tel ancuntesa. A livel de grupa vēniel metù a jì sēires per genitores per rujené de tematches educatives y assistenzieles y de cuestions urganisatives de mpurtanza. Oradechël acumpania elemēnc sozies, culturei y urientei ala relazions, coche la festes che n zelebrea deberieda, i servijes d'assistēnza ala prima infanzia y la families tres l ann d'assistēnza. La fazion de chësta maniera de lauré possa unì valuteda regulermēnter damandan do pra la families per verificché sce les ie cuntēntes y sce si bujēns vèn sodesfei.

Se giaurì de viers dla lerch soziela

I servijes d'assistēnza ala prima infanzia se vëj sciche n pont de cunliamēnt mpurtant tla rē soziela di pitli de chëi che i se cruzia. A chësta ma-

niera crieii mumēnc de cuntat cun la families ma ènghe per la families di pitli secudii. I sustēn i cuntac dla families danter èiles per ncurajé la inclujion soziela y l barat de cuntenuc, danter l auter sun cuestions d'educazion, svilupan ufiertes p.ej. l café per i genitores/per la families. Oradechël cunscidrea i servijes d'assistēnza ala prima infanzia coche pert mpurtanta de si lēur l se giaurì de viers dla lerch soziela y l se cunliè te na rē per sustenì la integrazion soziela di pitli, de si families y de èi nstēsc (→ L ambient de vita y la lerch soziela). Chësc possa unì a se l dé tla forma d'ancuntes nia formelles cun i genitores, che ie nce daviertes a d'autri genitores cun pitli, o metan a despusizion locai per ufiertes dedichedes ala families sciche cursc d'ajurnamēnt y consulēnza educativa. L'ideies y la prupostes svilupedes dal personal educatif criaia ucajions de cunliamēnt tecnich cun i Zēntri per la families che pieta y coordinea servijes spezialisei y a scialier bas per families cun mutons/mutans.¹⁰²

102 Cfr. Sommer-Himmel (2020).

La garanzia di
qualità

8.1-8.4

8.1 Osservé y documenté

L'osservé fej pert de vigni pratica pedagogica. L'osservaziun cualificada di mituns y dles mitans, de süa mimica y gestic, de sües interaziuns y relaziuns, de sü segnai te situaziuns de cura, de sü movimënc tla lerch, de so fá la blëita sciöche ince di materiali (da soghé) adorá á n'importanza particulara tl laur pedagogich cun viadus y mëndri che n'é nia ciamó bogn o é ma bogn en pert da comuniché verbalmënter sü bojëgns. **L'osservaziun y la documentaziun representëia por chësta rajun na basa de laur fondada tecnicamënter por acompagné y stimolé prozesc de svilup, aprendimënt, formaziun y educaziun tla pedagogia dla pröma infanzia.**

Osservé "dëida le personal pedagogich dezifré y capí les aziuns di mituns y dles mitans, sües ideas y strategies (de soluziun de problems)".¹⁰³ Tl medemo tëmp vëgnel mioré la perzeziun dl personal educatif tres la documentaziun regulara por ci che reverda i prozesc de svilup infantii (→ Acompagné i mituns te sü obietifs de svilup) y sües aziuns. L'osservaziun se damana na predesposiziun de daurida da pert dl personal educatif y na documentaziun descrittiva de ci che vëgn osservé zënza dé valutaziuns de prescia mo ciaran da fá na riflessiun profesionala dles osservaziuns (→ L'atejamënt profesional). Insciö pó l'ativité dl'osservaziun gní valutada te na manira plü fondada por ci che reverda la cualité dl'oferta pedagogica.

Reflessiun sön les osservaziuns dl de

Chisc dis osservëia les educadësses Paul che vëgn bele ausé ite da prësc cater mëisc zënza che ara vais da stlÛje jö chësta fasa d'inserimënt. Te chësta fasa vëgnel acompagné da süa uma che é impormó rovada tl Südtirol da püch. Domisdé se barata fora les educadësses les osservaziuns fates ia por le de. Al é n de ciöbe da d'aisciöda, feter düc i mituns é vistis cun braies meseslunges y iaches sotides. Karin dij: "Incö ái odü che Paul é jü te urt. Al ê indô vistí cun cater strac. Al me displej, al pé che al ais veramënter massa frëit chiló da nos." Karin ti spliga al'inrescidëssa che süa uma vëgn da na regiun plü cialda y che sides ëra che so möt se stënta da s'ausé a chësta desfarënzia de temperaturä. Insciö vëgnel sö la chestiun de sciöche an podess fá da "cherié n'atmosfera plü cialdina" por Paul tla strotöra. Ares tol la dezijiun da damané ciamó n iade süa uma le de dedô. Deache ares consta-tëia te süa riflessiun che ares sá püch dla familia de Paul (p.ej. dla cultura dl mangé) toleres la dezijiun da invié trami i geniturs de Paul a n'incuntada. Dailó sarál n'educadëssa che ciarará da trá ite te na manira mirada ince so pere y ti fajará la proposta che ince ël acompagnëies Paul tla fasa d'inserimënt.

(Ejëmpl fora dl'ativité pratica)

103 Kerl-Wienecke, Astrid (2018, pl. 7).

L'osservaziun daverta y la documentaziun de ci che é gnü osservé é la fundamënta dl'ativité professiunala tla pedagogia dla pröma infanzia y porchël éres na pert integrënta dl laur pedagogich.

Tratan so laur adora le personal educatif tröp tēmp por l'osservaziun y süa documentaziun.

Mète jö por scrit ci che é gnü osservé rapresentëia bele na pröma interpretaziun. Implü pó osservaziuns determinades ester oget de reflesciun tl team y cun l'acompagnamënt pedagogich (tla superviziun). L'analisa dles osservaziuns tol en conscidraziun vigni möt/möta tles situaziuns osservades desvalies y tl grup, mo ince le punt d'odüda technich-professionala tla situaziun osservada, les esperiënzes de vita y le nivel de svilup di mëndri y süa eté, y ince sü traverc de svilup atuai. Al é important da odëi les osservaziuns sciöche registraziuns dla situaziun momentana te n prozes de svilup por stravardé i mituns y les mitans da atribuziuns y preconzec che restrēnj (→ Diversité y inclujun).¹⁰⁴

Les situaziuns osservades y le comportamënt di mituns y dles mitans te situaziuns d'osservaziun vëgn a se le dé dal'interaziun danter educadëssa/educadú y möta/möt. Porchël él debojëgn da tó en conscidraziun y ponsé sura sön la presënza dl personal educatif tles situaziuns d'osservaziun y le punt d'odüda technich-professionala tran l'osservaziun, sciöche ince sön les aziuns y les interaziuns y sües idees coliadés.¹⁰⁵ Chësta vijun dl'interaziun comporté por la situaziun osservada la (auto)reflesciun

dles aziuns pedagogiches: "Metede averda a döt ci che sozed [...] y ne stede a oje Osta atenziun ma sön ci che i mituns y les mitans fej y dij, mo ince sön ci che l'educadëssa fej y dij. [...] Liede sëgn tres indortöra l'osservaziun, tignide cunt de döttes Ostes intervenziuns y refletede sön la faziun che ares á albü en relaziun ai fins che i oröse arjunje".¹⁰⁶ Chësta (auto)reflesciun sön sües aziuns y sön le contest che toca lapró ti dá la poscibilité al personal educatif da capí tan inant che les mitans y i mituns s'orientëia, tles aziuns olache ai vëgn osservá (p.ej. tran che ai fej la blëita), ala linia d'atenziun dl'educadëssa o dl educadú (→ L'aprendimënt y la formaziun) y insciö ai obietifs d'aprendimënt che ai conësc. I resultat de chëstes osservaziuns sotmetüdes a reflesciun se referësc te na manira orientada ales ressurses a n möt/na möta y/o a n grup y vëgn ince documentá cun indicaziuns por l'ativité pedagogica suandënta.

La professionalité riflessiva porta chë cualité de osservaziun y documentaziun che conzed da fá na reflesciun daverta (zënza antizipé i resultat) cun les families di mëndri sön les osservaziuns y da les partí te na manira partezipativa cun les majeres mitans y i majeri mituns adoran n lingaz adaté a so svilup. Chëstes osservaziuns pó por ejëmpl rapresenté la basa dles conversaziuns cun i geniturs o stimolé tlarificaziuns tl caje de indicaziuns particulares (p.ej. la consultaziun de n dotur/na doturia da pert dla familia sce an sospetëia che n möt/na möta vëighes mal).

104 Leitner, Sylvia; Loch, Ulrike & Sting, Stephan (2011) á desmostré che na vijun massa restrënta da pert dl personal pedagogich (p.ej. interpretaziuns basades sön ipoteses y valutaziuns che gerarchisëia) pó cherié dificoltés tl'ativité pratica pedagogica y porté pro a svilup conflituai danter i mituns y les mitans.

105 Cfr. Schulz, Marc (2011); Viernickel, Susanne (2020).

106 Bondioli, Anna (2001, pl. 23).

Por le laur biografich cun i mituns y les mitans él implü ince d'ütl da avèi na documentaziun, p.ej. n portfolio (→ Programé les transiziuns). Les majeres mitans y i majeri mituns pó gní trac ite tla documentaziun de súa storia arjignan ca i contignüs te na manira adatada a so svilup (p.ej. tres la plastificaziun dles plates) y a na moda che ai ti pois pormez saurí. Insciö ái la poscibilité da adoré 'súa' documentaziun te na manira autonoma, da la partí cun d'atri (p.ej. porsones de familia o d'atri mituns o mitans) y da la integré autonomamënter cun documënc personai (p.ej. dessègns, fotografies).¹⁰⁷

Tres osservaziuns y súa documentaziun garantësc le personal educatif la cualité de súa ativitè pedagogica y l'ativité pratica profescionala dl sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia ince ti confrunc dles families y di partners de cooperaziun (→ Le bëgn y la proteziun di mëndri d'eté); implü ti vëgnel pité ales majeres mitans y ai majeri mituns la poscibilité da fá n pröm laur biografich.

En gaujiun dl pröm contat cun le sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia vëgnel informé i geniturs sön l'ativité de documentaziun che se ghira - por respeté le dërt di mëndri ala sfera privata (*privacy*) stabilí dales Naziuns Unides - le consëns di geniturs o de che che é autorisá al'educaziun,¹⁰⁸ sciöche ince dal punt de odüda dla partezipaziun, la colaboraziun di geniturs o dla familia. I sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia garantësc

la trasparënza de súa pratica profescionala dl'osservaziun y dla documentaziun sciöche metoda por assicuré la cualité di sorvisc por la pröma infanzia. Te n sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia (chël ó dí te na strotöra) vëgnel adoré i medemi prozedimënc de documentaziun tan inant che i contignüs o na situaziun particulara de n môt/na möta ne se damana nia d'atres regoles y metodes, y al vëgn garantí la trasparënza por ci che reverda la documentaziun adorada.

107 Battista Quinto Borghi (2001) dèida recordé che l'interpretaziun de chisc documënc arjigná ca por i mituns y les mitans é na fontana importanta por capí la corelaziun danter i obietifs pedagogics y la pratica da vigni de.

108 Cfr. UNICEF (1989/z.a, 1989/2008, art. 16).

8.2 Le bëgn y la proteziun di mëndri d'eté

La proteziun cuntra la violënza é n dërt di mituns y dles mitans y n prinzip pedagogich fundamental. Impó pól gní dant situaziuns olache le personal educatif perzepësc che le bëgn dl möt o dla möta é tl prigo. I mituns y les mitans che frecuentëia i sorvisc d'assistënza podess s'un tó na ria porvia dles consequënzes de esperiënzes traumatches a gauja de formes desvalies de trascuratëza o violënza fisica, psichica y/o sessuala¹⁰⁹ (danter chëstes ince le trauma dl möt scassé tl'eté da viadú), a gauja dla trasmisciun transgenerazionala de trauma¹¹⁰ sciöche ince porvia dles consequënzes de veres, persecuziuns y catastrofes naturales. Ince les consequënzes de maraties (sciöche p.ej. dependënzes) dles porsones de referimënt pó ester n pëis por i mëndri. Le personal educatif mëss ciaré da perzepí chëstes soferënzes, sostigní les mitans y i mituns da elaboré la violënza y le malester che ai á messü sté fora y colaboré al svilup de n conzet de proteziun individual (chël ó dí referí a vigni möta/möt). **Chësta colaboraziun se damana la cooperaziun cun d'atri sorvisc, dantadöt cun i sorvisc soziai di raiuns** che á la responsabilité tecnica ti caji de proteziun di mëndri d'eté porvia de süa posiziun da garant.

Te n sorvisc d'assistënza al'infanzia pó la violënza ince gní dal personal. Dantadöt tles istituziuns pedagogiches che á na strotöra dër gerarchica y te chères nia strotorades él ri da perzepí situaziuns de prigo eventuales. Les istituziuns che gestësc le laur da vigni de te na maniera partezipativa y che ciara dër da trá ite i mituns y les mitans y döt le

personal educatif é bones da ti dé ai mëndri na majera proteziun cuntra la violënza tl'istituziun.¹¹¹ Chësc á ince na faziun sön la proteziun di mëndri cuntra la violënza te d'atri ciamps de süa vita. Döt le personal educatif di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia y i ënc de gestiun á le compit da ti dé ales mitans y ai mituns la poscibilité da partezipé y da gní trac ite; la planificaziun dles strotöres te n'organisaziun indere ti speta dantadöt ai liví dirigenziai.

Por podëi antergní te na maniera profesionala sce al é segnai de prigo por le bëgn di mituns y dles mitans á vigni sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia n plann de proteziun di mëndri adegué al'istituziun olache al é scrit avisa sciöche al é da s'astilé tl'istituziun sce al é segnai che le bëgn di mituns y dles mitans é al prigo (partí sö por segnai de violënza al intern dl'istituziun o prigo fora dl sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia). Surapró él te chësc plann ince inoms y contac dles porsones de referimënt responsables a livel dirigenzial y al intern dl ënt de gestiun. Sce les cooperaziuns cun d'atri sorvisc vëgn regolamentades istituzionalmënter vëgnel sambëgn ince nominé chëstes porsones de referimënt. Ince les modalités d'aziun tl caje d'inzidënc vëgn definides por scrit y ares é azessibles a döt le personal educatif. I planns y i proiec respetëia les normes de lege varëntes.

L'osservaziun de segnai de prigo y pro les majeres mitans y i majeri mituns ince le dialogh impara

109 Cfr. z.B. Maywald, Jörg (2013).

110 Cfr. Loch, Ulrike (2016a, 2016b).

111 Wolff, Mechthild (2019).

tëgn cunt dl nivel de svilup de vigni pice, di lians de loialité infantila y di standards profescionai dla proteziun infantila. Sce al é segnai de prigo por le bëgn dl möt o dla möta ól ester na documentaziun dles osservaziuns continuada, dlungia les situa-ziuns y descrittiva (→ Osservé y documenté). Chëstes osservaziuns vëgn a se le dé - tan inant che al

é poscibl - tl respet dl **“prinzip di cater edli”**, chël ó dí ciaran da trá ite almanco döes educadësses/dui educadus por daidé damí le möt o la möta y garantí la profescionalité.

8.3 Le laur tl team y les rëis

Le laur tl team vëgn conscidré tla pedagogia “n post d’intenüda profescionala”,¹¹² n stromënt de profescionalisaziun dles ativités pedagogiches y na metoda indispensabla por garantí la cualité dla pratica tla pröma infanzia. Le laur tl team dëida ciamó mioré la cualité dl agí profescional de vigni educadëssa y educadú y de döt le team. “Miú che l’interaziun y la colaboraziun danter le personal educatif é, y maiú che le sostëgn profescional tl team y la continuité d’assistënza y relaziun é, y plü positives, sensibles y previdëntes che les interaziuns danter le personal educatif y i mëndri é.”¹¹³

La cualité dl laur tl team á na faziun direta sön la cualité dles interaziuns y ince dles propo-stes formatives, educatives y assistenziales di sorvisc d’assistënza ala pröma infanzia. L’organisaziun dl laur tl team y süa reflësciun influenzëia por chël diretamënter la cualité di prozesc y dles strotöres dl’istituziun.

Ti teams ól ester reconescimënt reziproch, so-stëgn un cun l’ater y ince la desponibilité da ciafé n compromis sce an la pënna atramënter por ester bogh da organisé propo-tes pedagogiches d’ütl por i mëndri y da jí n tru deboriada tles ativités da vigni de cun i mituns y les mitans. “Tl mede-mo tëmp vára indere impormó da sfruté deplëgn i potenziai dl team sce an azeta les desfarënzies, reconësc les competënzes individuales y tol ite te na maniera reflëssiva prospetives desvalies.”¹¹⁴

I viadus y i mëndri reagësc cun sensibilité ai conflic incër ëi ia, y por chël ól ester na cultura dla gestiun di conflic por schivé che le personal educatif ais por plü dî stress, deache chësc á consequënzes sön le bëgnsté di mituns y dles mitans tl grup. Le laur tl team pratiché dal personal educatif dëida i mëndri imparé la gestiun di raporc cun i atri mituns y les atres mitans (*peers*); por chësta rajun él

112 Lochner, Barbara & Cloos, Peter (2019, pl. 55).

113 Wertfein, Monika, Müller, Kerstin & Danay, Erik (2013, pl. 24f.).

114 Lochner, Barbara & Cloos, Peter (2019, pl. 60).

Ciaré da jí dl medemo vers, ince te conflic

L'educadëssa Maddalena dij: "Paula, Sandra, Patricia y iö laurun dal sco-menciamënt incá deboriada. Al n'é ci-mó mai sté de gragn conflic danter nos tla strotöra y porchël vëgni vigni de ion a lauré. I me la conforti da lauré cun mies coleghes. Sce i ne la ponsun nia anfat, ciafunse dagnora na soluziun. Chësta é stada nosta esperiënza ti ul-timi agn. Te nosc laur cun i mituns y les mitans junse dl medemo vers."

(Dialogh cun n'educadëssa)

sovënz na corelaziun danter les modalités relazio-nales di mëndri (danter l'ater por ci che reverda l'aprisic reziproch y la crëta tla capacità da ciafé na soluziun ai conflic) y les modalités dl laur tl team dl personal educatif. Le svilup de n atejamënt unitar sciöche team alisirëia les interaziuns reziproches tla pratica da vigni de sciöche ince la poscibilitè de vigni educadëssa o educadú da respogne te na manira adeguada ai bojëgns di mituns y dles mi-tans y dl grup.

La cualité dl laur pedagogich respidlëia ince les condiziuns cheder che i ënc de gestiun y i liví dirigenziai mèt a desposiziun por le laur tl team (p.ej. la programaziun anuala dles reuniuns dl team, i cursc d'ajornamënt). Tres prozesc d'in-

formaziun trasparënc, repartiziuns tleres di laurs y dles competënzes (p.ej. por mëte a jí incunta-des cun les families y les prömes incuntades cun i geniturs interessá, por che colegs nüs y coleghes nöies pois se lauré ite, por acompagné praticanc y praticantes, por che n educadú o n'edu-cadëssa de referimënt pois acompagné tresfora n möt o na möta tla fasa dl s'ausé ite) vëgnel metü sö strotöres de laur olache le per-sonal educatif é bun da s'orienté. Ares rapresen-tëia le cheder d'orientamënt organisatif che joa ince sciöche orientamënt da lauré cun i mituns, les mitans y i geniturs. La cualité dl laur tl team influenzëia porchël la cualité dles interaziuns, di prozesc y dles strotöres dl'istituziun.

De gran importancia por l'azetanza sozuala y la cualité dl'assistënza ala pröma infanzia é sam-bëgn ince les rëis che pó gní ativades dai sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia (*agency* → Imajes pedagogiches di mituns y dles mitans). Dlungia les ativités d'assistënza da vigni de olache al é tl zën-ter i mëndri (sciöche individuums y sciöche grup) y ince la colaboraziun cun i geniturs y le team (cun lapró pedagogs y pedagoghes, coordinadus y co-ordinadësses) aspirëia i sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia a cooperaziuns tla lerch sozuala (→ L'ambiënt de vita y la lerch sozuala). Surapró tochel pro la rëi di sorvisc d'assistënza ala prö-ma infanzia danter l'ater ince sogec specialisé tl sostëgn di mituns y dles mitans (p.ej. tl ciamp dl sostëgn familiar bonorí, dl laur sozial ti raiuns, dla sanité), partners de cooperaziun fora dl monn

dl'istruziun (p.ej. scolines, scores profesjonales provinziales, universités) y dl'aministrazion publica (p.ej. l'Agencia por la familia), sciöche ince sogec soziopolitics (p.ej. aconsiadus y aconsiadësses de comun). Les rëis garantësc formes de sostëgn orientades ai bojëgns di mituns y dles mitans (p.ej. ti caji de prigo por le bëgn dl möt o dla möta y bojëgnspezifics de mitans y mituns singui; → Diversité y inclujun, → Programé le passaje ala scolina), le barat technich-profesjonal (→ Supervijiun y acompagnamënt pedagogich) y/o la colaboraziun soziopolitica (→ Le bëgnsté). Les rëis é inciö al sorvisc dla profesionalité pe-

dagogica di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia y dl bëgnsté di mituns y dles mitans.

Surapró ól ester n coordinamënt technich di contignüs (p.ej. l'adejiun a sozietés profesjonales, intervijiuns danter ënc de gestiun desvalis, cursc d'ajornamënt). Ince colaboraziuns sön temesc determiná (p.ej. organisaziun de convëgns, incuntades de coordinamënt regional de pedagogs y pedagoghes, proiec d'inrescida) porta pro al svilup profesional dl'assistënza istituzionala y al'ativité de *lobbying* sozuala por i viadus y i mëndri.

8.4 Supervijiun y acompagnamënt pedagogich

La parora supervijiun denominëia formes de consulënza profesjonala desvalies che é d'importanza por garantí y mioré i standards de cualité pedagogica. Les supervijiuns t'assistënza ala pröma infanzia ti conzed ales educadësses y ai educadus da se dé jö cun chestiuns specifiches che reverda n möt/na möta, na situaziun determinada, les interaziuns cun n möt/na möta, n dialogh cun i geniturs, le team o l'istituziun relativa. Ince certes tematiches che reverda le laur pedagogich cun viadus y mëndri (p.ej. sciöche organisé la partezipaziun) pó ester oget de supervijiun avisa sciöche chestiuns d'organisaziun (p.ej. planns de sorvisc o le svilup dl personal). Sot forma de *coaching*

s'adressëia la supervijiun ince al personal dirigënt (p.ej. tl ciamp dl svilup dl personal y dl'organisaziun sciöche ince por ci che reverda chestiuns de gestiun specifiches).

Ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia vëgnel pité l'acompagnamënt pedagogich sot forma de supervijiun dl laur cun i mituns y les mitans da pert de n pedagogh/na pedagoga o n supervisur/na supervisura sciöche consulënza sön caji specifics, ativités operatives y competënzes determinades. Chësta consulënza pó gní a se le dé individualmënter (p.ej. pro geniturs dl de) o sciöche oferta de grup.

L'intervijiun é na modalité de consulënza danter peers che s'adressëia a educadësses y educadus dl'assistënza ala pröma infanzia che á funziuns comparables y/o laurs che se somëia.

L'intervijiun pó gní adorada da educadësses y educadus de un n'ënt de gestiun o ince danter de plü ënc de gestiun. Ara rapresentëia na modalité poscibla de supervijiun por garantí la cualité dl laur dles pedagoghes y di pedagogs. Implü pó les educadësses y i educadus ince s'anuzé de cursc de formaziun cun perts reflexives amples por la supervijiun de süa ativité.

Le fin dla supervijiun ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia é da ti mëte a desposiziun al personal educatif na lerch relativa a so ciamp d'aziun olache al pó tresfora ponsé sura sön sües aziuns y süa funziun cun l'aiüt de porsones espertes. I obietifs dla supervijiun é da renforzé les competënzes dl personal educatif y dl team, y da mostré sö prospetives nöies sön le laur tla pratica (por ci che reverda l'assistënza all'infanzia o l'acompanamënt pedagogich), sön l'istituziun y sön le ciamp d'aziun. **Insciö porta pro la supervijiun ala professionalisaziun dl team y dl laur tl team y dl accompanamënt pedagogich. Deache la riflessciun sön ci che an á fat é n aspet important por la garanzia dla cualité é la partezipaziun ales incuntades de supervijiun sambëgn n dovëi de döt le personal educatif che fej ativités pedagogiches cun mituns y mitans, y/o accompagnëia les families o aconsiëia le personal educatif.**

Les supervijiuns tl team é d'ütl por la riflessciun sön les strotöres de laur y les relaziuns de laur al intern de na strotöra o de n'ënt de gestiun a desfarënza dla supervijiun sön caji specifichs o ciamps d'aziun. Por garantí strotöres de team y d'organisaziun trasparëntes y partezipatives (→ Le bëgn y la proteziun di mëndri d'eté) mëss les supervijiuns tl team gní accompagnades da supervisurs o supervisuries da defora.

Les qualificaziuns-tle

9

9 Les qualificaziuns-tle

L'acompagnamënt, la stimolaziun y la promoziun dla formaziun, dl'educaziun y dl'assistënza de mituns y mitans te n'eté cina trëi agn vëgn a se le dé da pert de personal cualifiché che mët i viadus y i mëndri tl zënter de s'ua ativité pedagogica dla pröma infanzia, por

- fá a na manira che i mituns y les mitans pois se sté saurí ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia y promöie le svilup dla resiliënza;
- ti dé ai geniturs la garanzia che al ti vëgn pité a sù mituns y sües mitans n valur ajunté de cualité dla vita y de formaziun sön la basa de ofertes pedagogiches cualificades;
- porté pro a livel sozial al svilup dles competënzes de partezipaziun di mituns y dles mitans ala sozieté democratica.

Le personal educatif (assistëntes y assistënc al'infanzia, geniturs dl de, pedagoghes y pedagogs, coordinadësses y coordinadus, personal spezialisé tl'assistënza de mituns y mitans cun handicap y i.i.) á sciöche competënzes de basa na formaziun pedagogica specifica por la pröma infanzia y la formaziun, l'istruziun y l'ajornamënt che ó ester por la posiziun/funziun respetiva.

L'ativité pedagogica cualificada vëgn a se le dé tl contest dl imparé tratan döta la vita y porchël vëgn le svilup di seturs d'ativité por la pröma infanzia y di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia tl Südtirol acompagná da n prozes de formaziun permanënt de döt le personal pedagogich.

Les competënzes-tle por l'ativité pedagogica ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia

- La capacité da acompagné y stimolé le svilup, l'aprendimënt y la formaziun dles mitans y di mituns y da cherié ambiënc da imparé y soghé adatá a d'èi;
- la capacité da promöie le bëgnsté di mituns y dles mitans tres ofertes individuelles de stimolaziun, palsa, ocajuns da soghé le diamënter y propostes de relaziun (→ La cualité dl'interaziun, le jüch y le bëgnsté);
- la capacité de cura y promoziun dla sanité di mituns y dles mitans sciöche ince de acompagnamënt y stimolaziun ti caji de bojëgn de sostëgn particulars (→ L'assistënza y la cura; → Diversité y inclujiun);
- la capacité da acompagné, stimolé y promöie la partezipaziun y l'interes te dötes les situaziuns de formaziun, educaziun, assistënza y cura;
- la capacité da acompagné, stimolé y promöie la comunicaziun, l'imparé lingac y le plurilinguism dantadöt por ci che reverda i lingac ofiziai dla provinzia (→ Le plurilinguism y l'aprendimënt linguistich);
- la capacité da promöie y stimolé le movimënt (→ Le movimënt y la perzeziun dl corp; → L'organizaziun dla lerch sciöche post da imparé y se sté saurí) y l'orientamënt di mituns y dles mitans te so ambiënt

de vita y te süa lerch sozuala (→ L'ambiënt de vita y la lerch sozuala);

- a capacitè da lauré te n team y da porté pro deboriada al svilup dles pratices d'ativité y dl sorvisc tres la stimolaziun, la reflesciun, feedback reziprocs y la partezipaziun ales incuntades de supervijiun (→ La garanzia dla cualité);
- la capacitè de reflesciun critica sön l'ambiënt de laur, sües aziuns y süa biografia (dantadöt sön sües esperiënzes formatives, educatives y assistenziales) sciöche ince la capacitè da fá rovè ite les conescënzes teoriches nöies (p.ej. les directives sön la formaziun) ti planns d'intervënt y da les colié cun conescënzes pratices (→ L'atejamënt profescional; → Supervijiun);
- la capacitè da tó ite n atejamënt pedagogich cualifiché y da le svilupé inant tl contest de süa funziun, de sü rodi y compic tl sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia (→ L'atejamënt profescional);
- le svilup y la creaziun de fondamëntes solides de cooperaziun cun les families che conzed ince da colaboré te de ries situaziuns por i mituns y les mitans y/o les porsones de referimënt y/o te situaziuns de proteziun di mëndri (→ La colaboraziun danter les families y les personal educatif; → Le bëgn y la proteziun di mëndri d'eté);
- la capacitè da cherié na rëi y colaboré cun i sorvisc sön le teritore y le personal

spezialisé (p.ej raiuns soziai, terapeuc y terapeutes, geniturs afidatars, Elki: zèntri geniturs-möt/möta, ofertes dal ciamp dl sostëgn bonorí) d'importanza por i mituns y les mitans y sües families y les porsones de referimënt sciöche ince cun les istituziuns formatives dailó dlungia, de regola les scolines olache i mituns y les mitans jará dedô (→ Programé les transiziuns; → Le laur tl team y les rëis);

- la capacitè da rapresenté te na manira cualificada la pratica d'ativité pedagogica di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia, sü referimënc teorics y so savèi empirich por trasmète la cualité y l'importanza sozuala dl'assistënza ala pröma infanzia tl teritore.

Les funziuns dirigenziales

Ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia vëgnel surantut funziuns dirigenziales, aladò dla grandëza dl ènt de gestiun y dles strotöres, dal personal pedagogich te sües funziuns desvalies (danter l'ater coordinadësses/coordinadus, coordinadësses pedagogiches/coordinadus pedagogics, direziun dla strotöra o de n setur). Tl caje de ènc che gestësc de majeres o de plü strotöres vëgn les funziuns nominades chiló dessot partides sö sön de plü liví funziunai (p.ej. coordinadësses/coordinadus y direziun de n setur), deperpo che te de mëndres strotöres se concentrëieres plülere sön

manco porsones. Insciö surantol p.ej. n valgönes colaboradësses tl medemo tËmp ince funziuns da pedagoga y coordinadëssa o funziuns d'assistënta al'infanzia y coordinadëssa.

Sciöche bele dit al scomenciamënt á döt le personal educatif di sorvisc d'assistënta ala pröma infanzia sciöche competënza de basa na formaziun spezifica por le pröma infanzia y les competënzes tle nominades por l'ativité pedagogica. Le personal pedagogich cun funziuns dirigenziales á implü ince - aladô de sües funziuns - na cualificaziun spezifica, por mirit de süa formaziun de basa y de so ajornamënt permanënt, tl setur dla coordinaziun y direziun dles strotöres por la pröma infanzia (lapró tochel ince sorvisc de geniturs dl de) y/o por l'acompagnamënt pedagogich dl personal educatif y por le svilup profesional dl sorvisc. Chësc ti dá la poscibilité da realisé cun responsabilité strotöres y ofertes de formaziun, educaziun y assistënta de gran cualité tl contest de sües funziuns y de sü compic tl interes de n svilup democratich dla sozieté (→ Conscidraziuns generales).

Pro les funziuns dirigenziales (aladô dla descriziun di posć) tochel:

- la responsabilité por la cualité pedagogica dl sorvisc d'assistënta ala pröma infanzia, tolon particularmënter en conscidraziun l'inclüjün y la partezipaziun sciöche ince la coordinaziun y la responsabilité di prozesc de garanzia y svilup dla cualité (cun lapró l'ativité d'evaluaziun) y l'atuaziun pratica di orienta-

mënc pedagogics che é tl Cheder de referimënt por les ativités de formaziun, educaziun y assistënta ala pröma infanzia;

- la direziun y le svilup dla strotöra, che dëda pro ala colaboraziun y partezipaziun colegiala tl sorvisc d'assistënta ala pröma infanzia, deache n'assistënta ala pröma infanzia de alta cualité se lascia ma realisé tres na colaboraziun profesionala riflessiva, na descriziun tlera di compic y dles funziuns, prozesc trasparënc tl sorvisc y tl ënt de gestiun, strotöres de partezipaziun de cualité a düc i liví y la surantuta de responsabilité por i ciamps d'intervënt respetifs (→ La garanzia dla cualité);
- la responsabilité y la coordinaziun dl svilup dl'assistënta ala pröma infanzia tres ativités de supervijiun y acompagnamënt pedagogich dl personal educatif sciöche ince la poscibilité da tó pert y colaboré a cursc d'ajornamënt (che tol ite ënc de gestiun desvalis) y intervijiuns;
- l'aiüt da planifiché y eventualmënter (aladô di compic che ti é gnüs surandá dai ënc de gestiun) acuisí ressurses finanziars, strotorales, materiales y personal, sciöche ince la surantuta responsabla de ativités aministratives;
- la coordinaziun y le svilup dl personal por renforzé, tres ativités de formaziun y ajornamënt specifiches, les educadësses/i educadus, le team y ince la colaboraziun colegiala, tl interes dl'inciaria formativa, educativa y

assistenziala publica;

- la metüda a desposiziun dles condiziuns cheder strotorales y dles ressurses (tan inant che chëstes fej pert dles funziuns de laur dles strotöres, p.ej. l'avëi dan man jüc de gran valor pedagogich) che ti dá la poscibilité al personal educatif da lauré sön la basa dles directives dl Cheder de referimënt y, sce al é debojëgn, da ciafé sostëgn; la presentaziun de propostas d'ajornamënt al ènt de gestiun, tl caje de bojëgn;
- la responsabilité dles prömes incuntades cun les families (o cun che che á l'autorisaziun al'educaziun) y dles incuntades danter educadësses/educadus y geniturs (→ La colaboraziun danter les families y les personal educatif), cun lapró ince la consulënza dles families te chestiuns d'educaziun, formaziun y assistënza;
- la responsabilité por la daurida dl sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia tl contest sozial sciöche ince por la coordinaziun dl laur de rëi cun le sorvisc sozial, sanitar y formatif, danter l'ater la responsabilité por les condiziuns cheder dl passaje ala scolina ciaran ala continuité formativa di mituns y dles mitans (→ Programé les transiziuns);
- l'identificaziun di cöpic che la sozieté ti porta dant ai sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia (p.ej. por ci che reverda la profesjonalisaziun) y che ai ne pó nia afronté ma da susc. Al ti speta ala direziun da reconësce prozesc de mudaziun tla sozieté por ester

bogn da respogne le miú che ara vá ai cöpic colíá cun postes internes y implü da colaboré cun i sogec soziai relevanc (p.ej. comités de laur, organisaziuns), i posc publicis y les istituziuns de formaziun, por poscibilisé y garantí liví de cualité alc.

Les competënzes-tle por les funziuns dirigenziales

- Savëi da surantó la direziun strotorala y le coordinamënt pedagogich de n sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia (tl contest de n'organisaziun zënza fin de davagn) y da promöie na gran cultura dla partezipaziun a düc i liví tl sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia;
- savëi da comuniché te de plü lingac (a livel formal y informal) daite y defora dal sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia;
- savëi da fá l'ativité de supervijiun y d'acompanamënt pedagogich y da tó pert ales incuntades de intervijiun (→ La garanzia dla cualité);
- savëi da lauré te na rëi y da cooperé a livel profescional y sozopolitich por porté pro, deboriada cun i sogec de referimënt, a ciafé soluziuns por i svilups soziai y les condiziuns cheder d'assistënza ala pröma infanzia che ara ne vá nia da realisé tl sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia o tres n ènt de gestiun.

Se svilupé inant sciöche resposta ales desfides atuales

Le personal cualifiché di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia desponn implü dla competënza da respogne atira ales inovaziuns (normatives, profesionales y i.i.) y ai svilupos soziai, danter l'ater svilupan te na manira cualificada planns d'aziun y ativités por la pröma infanzia cun l'aiüt de cursc d'ajornamënt y de formaziun, supervi-jiun, acompagnamënt pedagogich y intervijiun.

Döt chësc vëgn a se le dé sot le coordinamënt y la responsabilité di liví dirigenziai. Les desfides atuales é:

- la digitalisaziun: savèi da adoré i media nüs, i mesi de comunicaziun nüs y i *software* de documentaziun nüs y süa integraziun tl laur di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia;
- la mudaziun dla colaboraziun cun les families: i geniturs vëiga tres deplü tl personal educatif dla pröma infanzia porsones de referimënt cualificades por les chestiuns che reverda l'istruziun, l'educaziun y la cura. De consequënza surantol les educadësses y i educadus tres deplü funziuns de consulënza y orientamënt por i componënc adulc dla familia di mëndri. A livel sozial él da odèi n spostamënt dla manira da conquisté la crëta di geniturs. La crëta dles families depënn döt-aurela manco dal' "istituziun" ("la microstrotöra por la pröma infanzia", "la scolina-coa", "i geniturs dl de", "la scolina");¹¹⁵ i geniturs ti dá atualmënter plütosc crëta al personal educatif te sües funziuns desvalies, ai confidëia te

sües competënzes pedagogiches y tles relazioni che se svilupëia danter geniturs y personal educatif. Le spostamënt di prozesc de formaziun de crëta sön les educadësses y i educadus aumënta la responsabilité dl personal educatif y la relevanza sozuala dl'aziun pedagogica ti sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia. Chësc pón odèi dantadöt te situaziuns de vita y de formaziun, educaziun y assistënza che les porsones interessades (p.ej. le möt/dla möta, i geniturs, le personal educatif) vir o valutëia sciöche de ries situaziuns;

- la continuaziun dl svilup profesional de chësc ciamp d'ativité (cun lapró la mudaziun dla perzeziun sozuala dl'assistënza ala pröma infanzia).

Formaziun y ajornamënt

Le personal educatif di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia á debojëgn de ofertes de formaziun, ajornamënt y perfezionamënt cualificades che l'arjigna ca da fá so laur pedagogich impegnatif y de gran importanza sozuala y che ti garantësc oportunités de formaziun y ajornamënt tratan dōta süa ativité profesionala. Chëstes poscibilités pó gní pitades danter l'ater dales scores profescionales provinziales, dal'Agencia por la familia, dales universités, dai ënc de gestiun privac y publics di sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia y dales strotöres de formaziun por les families. Porchël se dejidreion ofertes de formaziun spezifiches da

115 Cfr. Fabel-Lamla, Melanie & Welter, Nicole (2012).

vigni ènt de gestiun y ince ofertes a nivel provincial y en colaboraziun cun i ènc de gestiun, cun le fin nia ma da fá ajornamënt de contignü mo ince da arjunje y mantigní standards de cualité omogens te düc i sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia dl Südtirol y n bun coordinamënt danter düc i sorvisc. Por chësc fin vëgnel tigní vigni ann n de d'ajornamënt metü a jí en colaboraziun cun i ènc de gestiun.

Ince le barat a nivel nazional y internazional (p.ej. tres cursc d'ajornamënt) stimolëia le svilup de standards nazionai y europeics y süa adataziun cualificada ai sorvisc d'assistënza ala pröma infanzia tl Südtirol.

N dialogh sön le svilup dla cualité

L'educadëssa Anna dij: "I sun dagnora contënta sce i pó imparé valch" y ara se la rí cun gran ligrëza. Al pé che ara ries cun döt le corp. Ara dij tres indô: "A scora ái imparé tan de cosses che i ne sarun mai bona da realisé deache i ne un nia dlaurela." Anna s'archita n moment y spo dijera plü iadi, adressada plütosc a se instëssa co al'inrescidëssa: "Le laur cun i mituns y les mitans é le plü bel laur che i pó m'imaginé." Spo ti damanera al'inrescidëssa cara che é süa impresciun dl laur. L'inrescidëssa respogn: "Incö ái odü che i fajëis tröp por che i mituns y les mitans impares da interagí cun respet. I á metü averda che al é sovënz respet reziproch ince danter i mituns y les mitans." Anna ciügna de sce y dij por ci che reverda le Cheder de referimënt: "Nos orun pö ince se svilupé tres inant y dailó adurunse obietifs y sostëgn."

(Dialogh cun n'educadëssa)

Auturies

Ulrike Loch, prof.uria dot.ia, é la responsabla dl proiet d'inrescida "Cheder de referimënt por les ativités de formaziun, educaziun y assistënza ala prima infanzia" (NuTre) y professuria de Soziologia di prozesc culturali y comunicatifs tla Facolté de Sciënzes dla formaziun dl'Universitè Lèdia de Balsan. Ara á studié Laur sozial, Pedagogia sozuala y Soziologia, y á fat le dottorat d'inrescida te Laur sozial; implü ára l'abilitaziun scientifica te Sciënzes d'educaziun. Sü ciamps d'inrescida prinzipai é: aiüt y proteziun di mëndri y dla jonëza, inrescida dles families y dles generaziuns, profescionalité, formaziun informala, metodes y metodologies dl'inrescida cualitativa

ORCID iD: 0000-0003-0211-0193

Contat: Ulrike.Loch@unibz.it

Laura Trott, dut.a, ie tuadëura dl proiet nrescida "Cheder de referimënt per l'ativiteies de furmazion, educazion y assistënza ala prima infanzia" (NuTre) y la lëura sciche tuadëura tl setor Didatica y pedagogia speziela pra la Facultà de Scienze dla Furmazion dla Università Liedia de Bulsan. Si ciamps de nrescida prinzipai ie: prima infanzia, pedagogia dla inclujion, migrazion y nrescida soziela y educativa cualitativa. La à stlut ju la laurea de Servisc soziel y per Educadëur soziel, cun n dottorat de nrescida de Pedagogia generela, pedagogia soziela y didatica generela. Una de si materies de nseniamënt ie ncuèi la Pedagogia y didatica dla inclujion cun atenzion particulera all'età da 0 a 7ani.

ORCID iD: 0000-0003-1381-9915

Cuntat: Laura.Trott@unibz.it

Indesc bibliografich

- A/RES/217 A (III) (Risoluzione dell'ONU del 10/12/1948) (1998). Dichiarazione Universale dei Diritti Umani. Roma: UNRIC Italia. Accesso il 17/05/2020 su https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/itn.pdf (originale inglese pubblicato 1948).
- A/RES/217 A (III) (UN-Resolution vom 10.12.1948) (1948). Allgemeine Erklärung der Menschenrechte der Vereinten Nationen. New York: Vereinte Nationen. Zugriff am 16.05.2020 unter <https://www.un.org/depts/german/menschenrechte/aemr.pdf>.
- Adamson, Peter (2007). Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries. A comprehensive assessment of the lives and well-being of children and adolescents in the economically advanced nations (series: Innocenti Report Card, vol. 7). Florence, Italy: UNICEF. Accessed on 23/04/2020 from https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf.
- Adamson, Peter (2013). Child well-being in rich countries. A comparative overview (series: Innocenti Report Card, vol. 11). Florence, Italy: UNICEF. Accessed on 23/04/2020 from https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc11_eng.pdf.
- Ainsworth, Mary D. Salter (2006). Modelli di attaccamento e sviluppo della personalità. Scritti scelti (collana: Psicoanalisi e ricerca). Milano: Cortina.
- Ainsworth, Mary D. Salter & Bell, Silvia M. (2011). Die Interaktion zwischen Mutter und Säugling und die Entwicklung von Kompetenz. In Klaus E. Grossmann & Karin Grossman (Hrsg.), Bindung und menschliche Entwicklung. John Bowlby, Mary Ainsworth und die Grundlagen der Bindungstheorie (Reihe: Fachbuch; 3., unveränd. Aufl.; S. 217-241). Stuttgart: Klett-Cotta (englisches Original erschienen 1974).
- Aluffi Pentini, Anna (2018). Una rilettura interculturale del concetto di spazio potenziale di Donald Winnicott. Analisi di un'esperienza educativa italiana. *Educar em Revista*, 34(2 [n. 68]), 289-303. Accesso il 23/04/2020 su <https://revistas.ufpr.br/educar/article/view/57815/35090>.
- Aly, Monica (2016). Il mio bambino scopre se stesso e il mondo. Promuovere la crescita secondo l'approccio di Emmi Pikler. Parma: Junior-Spaggiari (originale tedesco pubblicato 2011).
- Aly, Monika (2011). Mein Kind entdeckt sich und die Welt. Kindliche Entwicklung achtsam begleiten nach Emmi Pikler. München: Kösel.
- Antonovsky, Aaron (1987). Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well (series: The Jossey-Bass social and behavioral science series). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Antonovsky, Aaron (1997). Salutogenese. Zur Entmystifizierung der Gesundheit (Reihe: Forum für Verhaltenstherapie und psychosoziale Praxis, Bd. 36). Tübingen: DGVT (englisches Original erschienen 1987).
- Appell, Geneviève & Tardos, Anna (2004). Prendersi cura di un bambino piccolo. Dall'empatia alle cure terapeutiche (collana: Collana di psicologia). Gardolo: Erickson (originale francese pubblicato 1998).
- Autonome Provinz Bozen Südtirol (Dekret Nr. 42 v. 21.11.2017) (2017). Qualitätsstandards für das frühpädagogische Handeln in den Kleinkindbetreuungsdiensten. Bozen: Autonome Provinz Bozen Südtirol. Zugriff am 17.05.2020 unter http://lexbrowser.provinz.bz.it/doc/de/209959/dekret_des_landeshauptmanns_vom_21_november_2017_nr_42.aspx.
- Autonome Provinz Bozen Südtirol (Landesgesetz Nr. 7 v. 14.07.2015) (2015). Teilhabe und Inklusion von Menschen mit Behinderungen. Bozen: Autonome Provinz Bozen Südtirol. Zugriff am 17.05.2020 unter http://lexbrowser.provincia.bz.it/doc/de/202703/landesgesetz_vom_14_juli_2015_nr_7.aspx.
- Baader, Meike S. (2018). Kinder als Akteure oder wie ist das Kind als Subjekt zu denken? Historische Kontexte, relationale Verhältnisse, pädagogische Traditionen, neue Perspektiven. In Bianca Bloch, Peter Cloos, Sandra Koch, Marc Schulz & Wilfried Smidt (Hrsg.), Kinder und Kindheiten. Frühpädagogische Perspektiven (S. 22-39). Weinheim: Beltz Juventa.
- Ballweg, Sandra (2019). Erst-, Zweit- und Mehrsprachigkeit in der Forschung. In Christiane Fäcke & Franz-Joseph Meißner (Hrsg.), Handbuch Mehrsprachigkeits- und Mehrkulturalitätsdidaktik (S. 265-270). Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Behrens, Melanie (2016). Zur Bedeutung der Bewegung für die kindliche Gesundheit (Reihe: Research). Wiesbaden: Springer VS.
- Berwanger, Dagmar, Reichert-Garschhammer, Eva & Becker-Stoll, Fabienne (2010). Bildung in den ersten drei Lebensjahren im Sinne der Philosophie des Bayerischen Bildungs- und Erziehungsplans (BayBEP). In Bayerisches Staatsministerium für Arbeit und Sozialordnung, Familie und Frauen & Staatsinstitut für Frühpädagogik München (Hrsg.), Bildung, Erziehung und Betreuung von Kindern in den ersten drei Lebensjahren. Eine Handreichung zum Bayerischen Bildungs- und Erziehungsplan für Kinder in Tageseinrichtungen bis zur Einschulung (S. 13-36). Weimar: Das Netz. Zugriff am 16.05.2020 unter http://digital.bib-bvb.de/webclient/DeliveryManager?custom_att_2=simple_viewer&pid=9878198.
- Berwanger, Dagmar, Reichert-Garschhammer, Eva & Spindler, Anna (2010). Schlüsselprozesse guter Bildung. In Bayerisches Staatsministerium für Arbeit und Sozialordnung, Familie und Frauen & Staatsinstitut für Frühpädagogik München (Hrsg.), Bildung, Erziehung und Betreuung von Kindern in den ersten drei Lebensjahren. Eine Handreichung zum Bayerischen Bildungs- und Erziehungsplan für Kinder in Tageseinrichtungen bis zur Einschulung (S. 111-147). Weimar: Das Netz. Zugriff am 06.05.2020 unter http://digital.bib-bvb.de/webclient/DeliveryManager?custom_att_2=simple_viewer&pid=9878198.
- Biagioli, Raffaella (2011). Organizzazione interna dei tempi e degli spazi e sostegno alla genitorialità. In Emiliano Macinai (a cura di), Il nido dei bambini e delle bambine. Formazione e professionalità per l'infanzia (collana: Scienze dell'Educazione, vol. 135; p. 43-58). Pisa: ETS.

- Bichi, Lisa (2011). Il corpo nella relazione educativa al nido. In Emiliano Macinai (a cura di), *Il nido dei bambini e delle bambine. Formazione e professionalità per l'infanzia* (collana: Scienze dell'educazione, vol. 135; p. 111–127). Pisa: Edizione ETS.
- Bilgi, Oktay (2019). Betreuung: Notizen zu einem scheinbar vergessenen Begriff. In Cornelia Dietrich, Ursula Stenger & Claus Stieve (Hrsg.), *Theoretische Zugänge der Pädagogik der frühen Kindheit. Eine kritische Vergewisserung* (Reihe: Schriftenreihe der DGfE-Kommission Pädagogik der frühen Kindheit; S. 465-478). Weinheim: Beltz Juventa.
- Bläsius, Jutta (2018). *Spielen mit Aktionstabletts. Tablett zum Experimentieren, Gestalten und Entspannen in der Einzelbeschäftigung*. Freiburg: Herder.
- Bolton, Beth M. (2018). *L'albero delle canzoni. Melodie e attività per crescere con la musica nella prima infanzia* (collana: Didattica). Brescia: OSI.
- Bondioli, Anna (2001). Una pedagogia a sfondo ludico per la scuola dell'infanzia. In Battista Quinto Borghi & Rodolfo Apostoli (a cura di), *Giocare e documentare nella scuola dell'infanzia. Un'esperienza in rete* (collana: Provveditorato agli Studi di Brescia, Quaderni Operativi; p. 13-24). Azzano San Paolo: edizioni junior.
- Booth, Tony & Ainscow, Mel (2019). *Index für Inklusion. Ein Leitfaden für Schulentwicklung* (2., korr. u. aktual. Aufl.). Weinheim: Beltz (englisches Original erschienen 2016).
- Borghi, Battista Quinto (1991). Le competenze corporee. In Milena Manini & Battista Quinto Borghi (a cura di), *Da zero a sei anni. Materiali per un progetto di continuità educativa* (collana: Didattica viva; p. 89-112). Scandicci (FI): La Nuova Italia.
- Borghi, Battista Quinto (2001). Come documentare l'azione didattica dell'insegnante. In Battista Quinto Borghi & Rodolfo Apostoli (a cura di), *Giocare e documentare nella scuola dell'infanzia. Un'esperienza in rete* (collana: Provveditorato agli Studi di Brescia, Quaderni Operativi; p. 107-126). Azzano San Paolo: edizioni junior.
- Borghi, Battista Quinto (2015). *Nido d'infanzia. Buone prassi per promuovere il benessere e la qualità della vita dei bambini* (collana: Nido d'infanzia). Trento: Erickson.
- Borghi, Battista Quinto & Molina, Paola (2016). Presentazione della collana. In Cristina Cardo, Berta Vila & Silvia Vega (a cura di), *Giochi e esperimenti al nido. Attività di manipolazione, esplorazione e scoperta* (collana: Nido d'infanzia; p. 7-8). Trento: Erickson (originale pubblicato 2011).
- Bostelmann, Antje (2019). *Das Spiel der Kleinkinder. Frühes Lernen verstehen, begleiten und fördern* (Reihe: Klax Pädagogik). Berlin: Bananenblau.
- Bourdieu, Pierre (2008). *Die feinen Unterschiede: Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*. Frankfurt: Suhrkamp (französisches Original erschienen 1979).
- Brazelton, T. Berry & Greenspan, Stanley I. (2001). *I bisogni irrinunciabili dei bambini. Ciò che un bambino deve avere per crescere e imparare*. Milano: Cortina (originale inglese pubblicato 2000).
- Brazier, Chris (2017). *Building the future. Children and the sustainable development goals in rich countries* (series: Innocenti Report Card, vol. 14). Florence, Italy: UNICEF. Accessed on 12/04/2020 from https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/RC14_eng.pdf.
- Brugger-Paggi, Edith, Demo, Heidrun & Garber, Franziska (2013). *L'index per l'inclusione nella pratica. Come costruire la scuola dell'eterogeneità. Index für Inklusion in der Praxis. Kindergarten und Schule der Vielfalt gestalten* (collana: La scuola se. Fare scuola, vol. 33). Milano: Angeli.
- Bruner, Jerome S. (2002). *Wie das Kind sprechen lernt* (2., erg. Aufl.). Bern: Huber (englisches Original erschienen 1983).
- Bulgarelli, Daniela (2018). *Nido inclusivo e bambini con disabilità* (collana: Nido d'infanzia). Trento: Erickson.
- C189/02 (EU-Empfehlung v. 22.05.2019) (2019a). *Empfehlung des Rates vom 22. Mai 2019 zu hochwertiger frühkindlicher Betreuung, Bildung und Erziehung*. Brüssel: EU. Zugriff am 17.05.2020 unter <https://op.europa.eu/de/publication-detail/-/publication/38e20eca-876b-11e9-9f05-01aa75ed71a1>.
- C189/02 (Raccomandazione UE del 22/05/2019) (2019b). *Raccomandazione del Consiglio del 22/05/2019 relativa ai sistemi di educazione e cura di alta qualità della prima infanzia*. Bruxelles: UE. Accesso il 17/05/2020 su <https://op.europa.eu/de/publication-detail/-/publication/38e20eca-876b-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-it/format-xhtml>.
- Cantzler, Anja (2012). *Die Dokumentation des Eingewöhnungsprozesses* (Reihe: KiTaFachtex-te). Zugriff am 06.05.2020 unter https://www.kita-fachtex-te.de/fileadmin/Redaktion/Publikationen/KiTaFT_Cantzler_III_2012_01.pdf.
- Cardo, Cristina, Vila, Berta & Vega, Silvia (2016). *Giochi e esperimenti al nido. Attività di manipolazione, esplorazione e scoperta* (collana: Nido d'infanzia). Trento: Erickson.
- Catarsi, Enzo (2009). I genitori con i figli: l'esperienza del nido e dei servizi per l'infanzia. In Aldo Fortunati & Gloria Tognetti (a cura di), *Famiglie, servizi per l'infanzia e educazione familiare* (collana: Educazione e cambiamento - pensieri, riflessioni e buone pratiche per/con i bambini; p. 45-60). Azzano San Paolo: Junior.
- Ceccaroni, Roberta (a cura di) (2018). *Zero/sei. Obiettivi, monitoraggio e valutazione* (collana: Documento di valutazione, vol. 9). Roma: Senato della Repubblica. Accesso il 21/05/2020 su <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/01069685.pdf>.
- Chzhen, Yekaterina, Rees, Gwyther, Gromada, Anna, Cuesta, Jose & Bruckauf, Zlata (2018). *An unfair start. Inequality in chil-*

- dren's education in rich countries (series: Innocenti Report Card, vol. 15). Florence, Italy: UNICEF. Accessed on 23/04/2020 from https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/an-unfair-start-inequality-children-education_37049-RC15-EN-WEB.pdf.
- Clemente, Giulia (2019, 20 Marzo). Il benessere al nido si coltiva. Una gocciolina di poesia al giorno, risata di sole più volte al dì, lucidare le foglioline dell'ascolto ogni tre giorni. In Nidi d'infanzia 0-3. Accesso il 23/04/2020 su <https://www.giuntiscuola.it/nididinfanzia/riflessioni/il-benessere-al-nido-si-coltiva/>.
- Correll, Lena, Hiemenz, Bea & Lepperhoff, Julia (2012). Die Bedeutung des Sozialraums für frühe Förderung und frühkindliche Bildung. In *sozialraum.de* (4) Ausgabe 2/2012. Zugriff am 03.09.2019 unter <https://www.sozialraum.de/die-bedeutung-des-sozialraums-fuer-fruehe-foerderung-und-fruehkindliche-bildung.php>.
- Crittenden, Patricia (1985). Social networks, Quality of child rearing, and child development. *Child Development*, 56(5), p. 1299-1313.
- Crittenden, Patricia (2005). Präventive und therapeutische Intervention bei risikoreichen Mutter-Kind-Dyaden: Der Beitrag von Bindungstheorie und Bindungsforschung. *IKK-Nachrichten*, 5(1-2), 20-27. Zugriff am 23.04.2020 unter https://www.dji.de/fileadmin/user_upload/bibs/ikknachrichten7.pdf.
- Deneke, Christiane & Lüders, Bettina (2003). Besonderheiten der Interaktion zwischen psychisch kranken Eltern und ihren kleinen Kindern. *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie*, 52(3), 172-181.
- Ekinci, Yüksel (2019). Kindlicher Spracherwerb in mehrsprachiger Umgebung. In Christiane Fäcke & Franz-Joseph Meißner (Hrsg.), *Handbuch Mehrsprachigkeits- und Mehrkulturalitätsdidaktik* (S. 271-276). Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Erwe, Hans-Joachim (2020). Entwicklung musikalischer Fähigkeiten. In Rita Braches-Chyrek, Charlotte Röhner, Heinz Sünker & Michaela Hopf (Hrsg.), *Handbuch Frühe Kindheit* (2., aktual. u. erw. Aufl.; S. 723-731). Opladen: Budrich.
- Eßer, Florian (2016). Neither 'thick' nor 'thin'. Reconceptualizing agency and childhood relationally. In Florian Eßer, Meike S. Baader, Tanja Betz & Beatrice Hungerland (eds.), *Reconceptualizing agency and childhood. New perspectives in childhood studies* (series: Routledge research in education, vol. 161; p. 48-60). New York: Routledge.
- Fabel-Lamla, Melanie & Welter, Nicole (Hrsg.) (2012). Vertrauen als pädagogische Grundkategorie. Einführung in den Thementeil. *Zeitschrift für Pädagogik* 58, Heft 6, S. 769-771. Zugriff am 03.04.2020 unter https://www.pedocs.de/volltexte/2015/10482/pdf/ZfPaed_6_2012_FabelLamla_Welter_Vertrauen_Einfuehrung.pdf.
- Fäcke, Christiane & Meißner, Franz-Joseph (Hrsg.) (2019). *Handbuch Mehrsprachigkeits- und Mehrkulturalitätsdidaktik*. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Falk, Judit (2019). Wenn wir den Körper des Säuglings berühren... In Astrid Gilles-Bacciu & Reinhild Heuer (Hrsg.), *Pikler. Ein Theorie- und Praxisbuch für die Familienbildung* (Reihe: Edition Sozial; 2., durchges. Aufl.; S. 105-111). Weinheim: Beltz Juventa.
- Fanjul, Gonzalo (2014). Children of the recession. The impact of the economic crisis on child well-being in rich countries (series: Innocenti Report Card, vol. 12). Florence, Italy: UNICEF. Accessed on 23/04/2020 from <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc12-eng-web.pdf>.
- Fernandes, Frédéric (2013). Die Entwicklung des Selbstempfindens nach Daniel N. Stern (Reihe: KitaFachtexpte). Berlin: ASH. Zugriff am 17.05.2020 unter https://www.kita-fachtexpte.de/fileadmin/Redaktion/Publikationen/KiTaFT_Fernandes_2013.pdf.
- Fernandez, Elizabeth (2014). Early childhood dimensions and contexts of development and well-being. In Asher Ben-Arieh, Ferran Casas, Ivar Frønes & Jill Korbin (eds.), *Handbook of child well-being. Theories, methods and policies in global perspective* (vol. 3, p. 1629-1647). Dordrecht, Netherlands: Springer.
- Fikus, Monika (2012). Bewegung im Elementarbereich (Reihe: Handreichungen zum Berufseinstieg von Elementar- und KindheitspädagogInnen, Bd. B07). Bremen: Universität Bremen. Zugriff am 17.06.2020 unter [https://www.fruehpaedagogik.uni-bremen.de/handreichungen/B07Bewegung\(MF\).pdf](https://www.fruehpaedagogik.uni-bremen.de/handreichungen/B07Bewegung(MF).pdf).
- Flora, Alberta de (1991). Le competenze logiche e matematiche. In Milena Manini & Battista Quinto Borghi (a cura di), *Da zero a sei anni. Materiali per un progetto di continuità educativa* (Collana: Didattica viva; p. 161-178). Scandicci (FI): La Nuova Italia Editrice.
- Fortunati, Aldo (2009). La costruzione delle identità di bambini e genitori in una ecologia educante differenziata e partecipe. In Aldo Fortunati & Gloria Tognetti (a cura di), *Famiglie, servizi per l'infanzia e educazione familiare* (collana: Educazione e cambiamento; p. 17-31). Azzano San Paolo: Junior.
- Freschi, Enrica (2011). La lettura nella prima infanzia. In Emiliano Macinai (a cura di), *Il nido dei bambini e delle bambine. Formazione e professionalità per l'infanzia* (collana: Scienze dell'Educazione, vol. 135; p. 95-110). Pisa: ETS.
- Friebertshäuser, Barbara (2000). Ethnographische Methoden und ihre Bedeutung für die Lebensweltorientierung in der Sozialpädagogik. In Werner Lindner (Hrsg.), *Ethnographische Methoden in der Jugendarbeit* (Reihe: Lehrtexte Erziehung; S. 33-54). Wiesbaden: VS.
- Fthenakis, Wassilios E. (2009). Ko-Konstruktion: Lernen durch Zusammenarbeit. *Kinderzeit – Zeitschrift für Pädagogik und Bildung*, 60(3), 8-13. Zugriff am 17.05.2020 unter <http://equiyoga.de/Kokonstruktion.pdf>.
- Fthenakis, Wassilios E., Berwanger, Dagmar & Reichert-Garschhammer, Eva (2016). Bildung von Anfang an. Bildungs- und

- Erziehungsplan für Kinder von 0 bis 10 Jahren in Hessen (7., unveränd. Aufl.). Wiesbaden: Hessisches Ministerium für Soziales und Integration. Zugriff am 02.06.2020 unter https://kultusministerium.hessen.de/sites/default/files/media/hkm/bildung_von_anfang_an_2014.pdf (letzte überarb. Aufl. erschienen 2007).
- Galardini, Anna Lia (2003). *Abitare il nido*. In Anna Lia Galardini (a cura di), *Crescere al nido. Gli spazi, i tempi, le attività, le relazioni* (collana: I tascabili, vol. 56; p. 49-69). Roma: Carocci.
- Galardini, Anna Lia (s.a.). *Tempi e spazi che coltivano benessere al nido. Quali sono le condizioni che consentono al bambino, ma anche agli adulti intorno a lui, di sentirsi bene e di essere a proprio agio nei diversi momenti della giornata educativa? Nidi d'infanzia 0-3*, [20/05/2019]. Accesso il 23/04/2020 su <https://www.giuntiscuola.it/nididinfanzia/consigli/opinioni/tempi-e-spazi-che-coltivano-benessere-al-nido/>.
- Gasparini, Duilio (1991). *Disegno: fondamenti*. In Giovanni Cattanei, Massimo Baldini, Maurizio Della Casa, Renata Rizzitelli, Duilio Gasparini, Osvaldo Ferrari, Angela Perucca, Anna Maria Bontempi & Mario Cattaneo (a cura di), *L'espressione e la comunicazione del bambino. Lingua, disegno, movimento processo educativo e scelte didattiche* (collana: Infanzia e educazione; p. 71-83). Brescia: La Scuola.
- Gopnik, Alison (2011, March). *What do babies think?* [Video file]. Accessed on 17/05/2020 from https://www.ted.com/talks/alison_gopnik_what_do_babies_think (die Transkription des Videos ist dort auch auf Deutsch verfügbar; sul sito è anche disponibile la trascrizione del video in lingua italiana).
- Grosjean, François (1989). *Neurolinguists, beware! The bilingual is not two monolinguals in one person*. *Brain and Language*, 36(1), 3-15. Accessed on 03/05/2020 from https://www.francoisgrosjean.ch/bilin_bicult/3%20Grosjean.pdf.
- Grossmann, Karin & Grossmann, Klaus E. (2008). *Bindungen – das Gefüge psychischer Sicherheit* (4., unveränd. Aufl.). Stuttgart: Klett-Cotta (Erstauf. erschienen 2004).
- Gutknecht, Dorothee (2015). *Bildung in der Kinderkrippe. Wege zur professionellen Responsivität* (Reihe: Entwicklung und Bildung in der Frühen Kindheit; 2., überarb. Aufl.). Stuttgart: Kohlhammer.
- Gutknecht, Dorothee (2020). *Betreuung, Bildung und Erziehung von Klein(st)kindern in der Kita*. In Rita Braches-Chyrek, Charlotte Röhner, Heinz Sünker & Michaela Hopf (Hrsg.), *Handbuch Frühe Kindheit* (2., aktual. u. erw. Aufl.; S. 581-594). Opladen: Budrich.
- Hansen, Rüdiger (2013). *Mitbestimmung der Kleinsten im Kita-Alltag – so klappt's!* Interview. *KiTa Aktuell*. 14(3), 67-69.
- Heimlich, Ulrich & Ueffing, Claudia M. (2018). *Leitfaden für inklusive Kindertageseinrichtungen. Bestandsaufnahme und Entwicklung*. Weiterbildungsinitiative Frühpädagogische Fachkräfte (Reihe: WiFF Expertisen, Bd. 51). München: DJI. Zugriff am 02.06.2020 unter https://www.weiterbildungsinitiative.de/uploads/media/WEB_Exp_51_Heimlich_Ueffing.pdf.
- Höke, Julia (2019a). *Das kindliche Spiel – ein komplexes Phänomen*. In Annika Butters, Antje Grünbäuer, Julia Höke & Eliza Spirig-Mohr, *Das kindliche Spiel – Motor der Entwicklung* (Reihe: Kleinstkinder in KiTa und Tagespflege; S. 6-15). Freiburg: Herder.
- Höke, Julia (2019b). *Was uns das Spiel des Kindes verrät*. In Annika Butters, Antje Grünbäuer, Julia Höke & Eliza Spirig-Mohr, *Das kindliche Spiel – Motor der Entwicklung* (Reihe: Kleinstkinder in KiTa und Tagespflege; S. 16-27). Freiburg: Herder.
- Holze, Sarah, Neumann-Wenzel, Manina & Radmacher, Birte (Hrsg.) (2017). *Inklusion – Wie hältst du's mit der Haltung? Haltung als Kern pädagogischer Profession* (Reihe: Jugendhilfe und Sozialarbeit). Frankfurt: GEW. Zugriff am 17.05.2020 unter https://www.gew.de/index.php?eID=dumpFile&t=f&f=63938&token=5e3ed160dc43c62a16b829cee533576f942c1d8&download=&n=Haltung_Inklusion_A5-2017-web.pdf.
- Hudson, John & Kühner, Stefan (2016). *Fairness for children. A league table of inequality in child well-being in rich countries* (series: Innocenti Report Card, vol. 13). Florence, Italy: UNICEF. Accessed on 23/04/2020 from https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/RC13_eng.pdf.
- Husserl, Edmund (1913). *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*. Bd. 1: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie. Halle: Niemeyer.
- Husserl, Edmund (1950). *Idee per una fenomenologia pura e per una filosofia fenomenologica*. Turino: Einaudi (originale tedesco pubblicato 1913).
- Hüther, Gerald (2007). *Sich zu bewegen heißt fürs Leben lernen*. In Ina Hunger & Renate Zimmer (Hrsg.) *Bewegung – Bildung – Gesundheit. Entwicklung fördern von Anfang an*, S. 12-22. Schorndorf: Hofmann.
- Keller, Heidi (2014). *Infancy and well-being*. In Asher Ben-Arieh, Ferran Casas, Ivar Frønes & Jill Korbin (eds.), *Handbook C189/02 of child well-being. Theories, methods and policies in global perspective*. Vol. 3 (S. 1605-1627). Dordrecht, Netherlands: Springer.
- Kerl-Wienecke, Astrid (2018). *Aufmerksam begleiten*. In Annkathrin Rothe (Hrsg.), *Beobachten & Dokumentieren* (Reihe: Kleinstkinder in Kita und Tagespflege; S. 6-14). Freiburg: Herder.
- Kirchner, Constanze (2020). *Ästhetische Bildung in der frühen Kindheit*. In Rita Braches-Chyrek, Charlotte Röhner, Heinz Sünker & Michaela Hopf (Hrsg.), *Handbuch Frühe Kindheit* (2., aktual. u. erw. Aufl.; S. 715-722). Opladen: Budrich.
- Kluge, Norbert (2013). *Das Bild des Kindes in der Pädagogik der frühen Kindheit*. In Lilian Fried & Susanna Roux (Hrsg.), *Handbuch*

- Pädagogik der frühen Kindheit (Reihe: Frühe Kindheit. Ausbildung & Studium; 3., überarb. Aufl.; S. 22-33). Berlin: Cornelsen.
- Laewen, Hans-Joachim (2002). Bildung und Erziehung in Kindertageseinrichtungen. In Hans-Joachim Laewen & Beate Andres (Hrsg.), *Bildung und Erziehung in der frühen Kindheit. Bausteine zum Bildungsauftrag von Kindertageseinrichtungen* (S. 16-102). Weinheim: Beltz.
- Laewen, Hans-Joachim (2013). Funktionen der institutionellen Früherziehung: Bildung, Erziehung, Betreuung, Prävention. In Lilian Fried & Susanna Roux (Hrsg.), *Handbuch Pädagogik der frühen Kindheit* (Reihe: Frühe Kindheit. Ausbildung & Studium; 3., überarb. Aufl.; S. 96-106). Berlin: Cornelsen.
- Lamp, Michelle, Veldhuis, Johannes D. & Johnson, Michael L. (1992). Saltation and stasis: A model of human growth. *Science*, 258(5083), 801-803. Accessed on 17/06/2020 from <https://www.researchgate.net/publication/21715505>.
- Lavelli, Manuela (2007). *Intersoggettività. Origini e primi sviluppi*. Milano: Cortina.
- Lehrl, Simone (2018). *Qualität häuslicher Lernumwelten im Vorschulalter. Eine empirische Analyse zu Konzept, Bedingungen und Bedeutung* (Reihe: Research). Wiesbaden: Springer VS.
- Leitner, Sylvia, Loch, Ulrike & Sting, Stephan (2011). Geschwister in der Fremdunterbringung. Fallrekonstruktionen von Geschwisterbeziehungen in SOS-Kinderdörfern aus der Sicht von Kindern und Jugendlichen (Reihe: Soziale Arbeit – Social Issues, Bd. 14). Wien: Lit.
- Liegle, Ludwig (2020). Pädagogik der frühen Kindheit – Erziehung und Bildung. In Rita Braches-Chyrek, Charlotte Röhner, Heinz Sünker & Michaela Hopf (Hrsg.), *Handbuch Frühe Kindheit* (2., aktual. u. erw. Aufl.; S. 27-42). Opladen: Budrich.
- Loch, Ulrike (2016a). *Kinderschutz mit psychisch kranken Eltern. Ethnografie im Jugendamt* (2., aktual. Aufl.). Weinheim: Beltz Juventa.
- Loch, Ulrike (2016b). The family as a place of education. Between a school-centred focus on education and family needs. In: *CEPS Journal* (Center for Educational Policy Studies Journal, University of Ljubljana), 6(4), 93-113. Accessed on 02/06/2020 from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1128561.pdf>.
- Loch, Ulrike & Schulze, Heidrun (2005). Biografische Fallrekonstruktion im handlungstheoretischen Kontext der Sozialen Arbeit. In Werner Thole (Hrsg.), *Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch* (S. 559-576). Wiesbaden: VS.
- Lochner, Barbara & Cloos, Peter (2019). Teams und Teamarbeit in der Frühpädagogik. Ein Forschungsüberblick. In Peter Cloos, Melanie Fabel-Lamla, Katharina Kunze & Barbara Lochner (Hrsg.), *Pädagogische Teamgespräche. Methodische und theoretische Perspektiven eines neuen Handlungsfeldes* (S. 53-70). Weinheim: Beltz Juventa.
- Malaguzzi, Loris (1995). *I cento linguaggi dei bambini*. Azzano San Paolo: Junior.
- Mantovani, Susanna, Restuccia Saitta, Laura & Bove, Chiara (2003). *Attaccamento e inserimento. Stili e storie delle relazioni al nido* (collana: Scienze della formazione). Milano: Angeli.
- Marchesi, Franca & Vassuri, Paola (1991). Lo spazio. In Milena Manini & Battista Quinto Borghi (a cura di), *Da zero a sei anni. Materiali per un progetto di continuità educativa* (collana: didattica viva, vol. 193; p. 65-86). Scandicci (FI): La Nuova Italia Editrice.
- Marguerit, David, Cohen, Guillaume & Exton, Carrie (2018). Child well-being and the sustainable development goals: How far are OECD countries from reaching the targets for children and young people? (series: OECD Statistics Working Papers, vol. 92). Paris, France: OECD. Accessed on 17/05/2020 from <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5e53b12f-en.pdf>.
- Mastio, Antonia (2019). *Bambini e disabilità, fare e apprendere nella diversità. Nidi d'infanzia 0-3*, 13/02/2019. Accesso il 17/05/2020 su <https://www.giuntiscuola.it/nididinfanzia/riflessioni/fare-e-apprendere-nella-diversita/>.
- Maywald, Jörg (2013). *Schutz vor Kindeswohlgefährdung in der Kindertagespflege* (Reihe: Wissenschaftliche Texte). München: DJI. Zugriff am 06.05.2020 unter https://www.dji.de/fileadmin/user_upload/bibs/Maywald_Kindeswohlgefaehrdung09_2013.pdf.
- Mazzoli, Franca (1991). Le competenze sonore. In Milena Manini & Battista Quinto Borghi (a cura di), *Da zero a sei anni. Materiali per un progetto di continuità educativa* (collana: Didattica viva; p. 133-144). Scandicci (FI): La Nuova Italia Editrice.
- Mead, George Herbert (1973). *Geist, Identität und Gesellschaft aus der Sicht des Sozialbehaviorismus*. Frankfurt: Suhrkamp (englisches Original erschienen 1934).
- Merleau-Ponty, Maurice (1965). *Fenomenologia della percezione*. Milano: Il Saggiatore (originale francese pubblicato 1945).
- Merleau-Ponty, Maurice (1966). *Phänomenologie der Wahrnehmung* (Reihe: Phänomenologisch-psychologische Forschungen, Bd. 7). Berlin: de Gruyter (französisches Original erschienen 1945).
- Meyer, Christine (2014). *Gestaltung des Aussengeländes* (Reihe: Kita-Fachtexte). Berlin: Fröbel. Zugriff am 19.05.2020 unter https://www.kita-fachtexte.de/fileadmin/Redaktion/Publikationen/KiTaFT_Meyer_2014.pdf.
- Montessori, Maria (1950). *La scoperta del bambino*. Milano: Garzanti (originale pubblicato 1909).
- Montessori, Maria (1969). *Die Entdeckung des Kindes*. Freiburg: Herder (italienisches Original erschienen 1909).
- Musi, Elisabetta (2009). *La cura educativa nel rapporto tra famiglie e servizi per l'infanzia*. In Aldo Fortunati & Gloria Tognetti (a cura di), *Famiglie, servizi per l'infanzia e educazione familiare* (collana: Educazione e cambiamento - pensieri, riflessioni e buone pratiche per/con i bambini; p. 63-79). Azzano San Paolo: Junior.

- Nentwig-Gesemann, Iris (2013). Professionelle Reflexivität: Herausforderungen an die Ausbildung frühpädagogischer Fachkräfte. *Theorie und Praxis der Sozialpädagogik*, 64(1), 10-14.
- Nentwig-Gesemann, Iris & Nicolai, Katharina (2015). Familie als Bildungskonfiguration. Theoretische und methodologische Aspekte eines erziehungswissenschaftlich begründeten Forschungszugangs. In Ursula Stenger, Doris Edelmann & Anke König (Hrsg.), *Erziehungswissenschaftliche Perspektiven in frühpädagogischer Theoriebildung und Forschung* (S. 172-202). Weinheim: Beltz Juventa.
- Nentwig-Gesemann, Iris & Nicolai, Katharina (2017). Interaktive Abstimmung in Essenssituationen. Videobasierte dokumentarische Interaktionsanalyse in der Krippe. In Heike Wadepohl, Katja Makowiak, Klaus Fröhlich-Gildhoff & Dörte Weltzien (Hrsg.), *Interaktionsgestaltung in Familie und Kindertagesbetreuung* (Reihe: Psychologie in Bildung und Erziehung: Vom Wissen zum Handeln; S. 53-81). Wiesbaden: Springer.
- Nentwig-Gesemann, Iris, Fröhlich-Gildhoff, Klaus, Harms, Henriette & Richter, Sandra (2011). Professionelle Haltung – Identität der Fachkraft für die Arbeit mit Kindern in den ersten drei Jahren. Eine Expertise der Weiterbildungsinitiative Frühpädagogische Fachkräfte (WiFF) (Reihe: WiFF Expertisen, Bd. 24). München: DJI. Zugriff am 17.05.2020 unter http://www.weiterbildungsinitiative.de/uploads/media/WiFF_Expertise_Nentwig-Gesemann.pdf.
- Nentwig-Gesemann, Iris, Walther, Bastian & Thedinga, Minste (2017). Kita-Qualität aus Kindersicht. Eine Studie des DESI-Instituts im Auftrag der Deutschen Kinder- und Jugendstiftung (Reihe: Qualität vor Ort). Berlin: DKJS. Zugriff am 17.05.2020 unter https://www.dkjs.de/fileadmin/Redaktion/Dokumente/programme/180914_Quaki_Abschlussbericht_web.pdf.
- Nolte, Johanna (2014). Sozialraum- und lebensweltorientierte Vernetzung und Kooperation (Reihe: KiTaFachtex-te). Berlin: ASH Berlin. Zugriff am 17.06.2020 unter https://www.kita-fachtex-te.de/fileadmin/Redaktion/Publikationen/KiTaFT_Nolte_2014.pdf.
- OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development (2015a). Besser leben – wie und wo? 2015. Wohlergehen messen. Zusammenfassung in Deutsch. Paris, Frankreich: OECD. Zugriff am 17.05.2020 unter https://read.oecd-ilibrary.org/economics/how-s-life-2015/summary/german_e134c8c2-de.
- OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development (2015b). Come va la vita? 2015. La misurazione del benessere. Sintesi in italiano. Parigi, Francia: OECD. Accesso il 17/05/2020 su https://read.oecd-ilibrary.org/economics/how-s-life-2015/summary/italian_95a0f6ae-it.
- Oerter, Rolf (2007). Zur Psychologie des Spiels. *Psychologie und Gesellschaftskritik*, 31(4), 7-32. Zugriff am 23.04.2020 unter <urn:nbn:de:0168-ssoar-292301>.
- Piaget, Jean & Inhelder, Bärbel (1971). Die Entwicklung des räumlichen Denkens beim Kinde. Stuttgart: Klett (französisches Original erschienen 1948).
- Piaget, Jean & Inhelder, Bärbel (1976). La rappresentazione dello spazio nel bambino (collana: Collezione psicologica). Firenze: Giunti-Barbera (originale francese pubblicato 1948).
- Pikler, Emmi (1982). Friedliche Babys – zufriedene Mütter. Pädagogische Ratschläge einer Kinderärztin. Freiburg: Herder (ungarisches Original erschienen 1976).
- Provincia Autonoma di Bolzano Alto Adige (Decreto n. 42 del 21/11/2017) (2017). Standard qualitativi per l'attività pedagogica nei servizi di assistenza alla prima infanzia. Bolzano: Provincia Autonoma di Bolzano Alto Adige. Accesso il 17/05/2020 su http://lexbrowser.provincia.bz.it/doc/it/209959/decreto_del_presidente_della_provincia_21_novembre_2017_n_42.aspx.
- Provincia Autonoma di Bolzano Alto Adige (Legge n. 7 del 14/07/2015) (2015). Partecipazione e inclusione delle persone con disabilità. Bolzano: Provincia Autonoma di Bolzano Alto Adige. Accesso il 17/05/2020 su http://lexbrowser.provincia.bz.it/doc/it/202703/legge_provinciale_14_luglio_2015_n_7.aspx.
- Pütz, Günter & Rösner, Manuela (2017). Von 0 auf 36. Beobachtungs- und Spielsituationen zur Entwicklungsbegleitung von Kindern unter 3 (2., bearb. Aufl.). Dortmund: VML.
- Ralser, Michaela, Bischoff, Nora, Guerrini, Flavia, Jost, Christine, Leitner, Ulrich & Reiterer, Martina (2017). Heimkindheiten. Geschichte der Jugendfürsorge und Heimerziehung in Tirol und Vorarlberg. Innsbruck: Studien Verlag.
- Reggio Children (Hrsg.) (2002). Hundert Sprachen hat das Kind. Das Mögliche erzählen. Kinderprojekte der städtischen Krippen und Kindergärten von Reggio Emilia. Deutsch-italienischer Katalog zur Ausstellung. Neuwied: Luchterhand (italienisches Original erschienen 1996).
- Richter, Sandra (2014). Eine vorurteilsbewusste Lernumgebung gestalten (Reihe: KitaFachtex-te). Berlin: ASH. Zugriff am 17.05.2020 unter https://www.kita-fachtex-te.de/fileadmin/Redaktion/Publikationen/KiTaFT_richterII_2014-End.pdf.
- Rohrman, Tim (2012). Gender im Kontext der Arbeit mit Kindern in den ersten drei Lebensjahren (Reihe: KitaFachtex-te). Berlin: ASH. Zugriff am 17.05.2020 unter https://www.kita-fachtex-te.de/fileadmin/Redaktion/Publikationen/FT_Rohrman_OV.pdf.
- Roos, Jeanette (2018). Die körperliche Entwicklung. In Jeanette Roos & Steffi Sachse, *Grundlagen der Entwicklungspsychologie* (Reihe: Kleinstkinder in Kita und Tagespflege – Themenheft; S. 39-46). Freiburg: Herder.
- Roos, Jeanette (2018). Schritt für Schritt - Entwicklung von 0 bis 3. In Jeanette Roos & Steffi Sachse, *Grundlagen der Entwicklungs-*

- psychologie (Reihe: Kleinstkinder in Kita und Tagespflege; S. 6-10). Freiburg: Herder.
- Roy, Deb (2011). The birth of a word [Video file]. Accessed on 17/06/2020 from https://www.ted.com/talks/deb_roy_the_birth_of_a_word?language=en (die Transkription des Videos ist dort auch auf Deutsch verfügbar; sul sito è anche disponibile la trascrizione del video in lingua italiana).
- Sassé, Margaret (2012). *Pronti, attenti, via! Giochi per il corpo e per la mente* (collana: I materiali – strumenti per la didattica, l'educazione, la riabilitazione, il recupero e il sostegno). Trento: Erickson (originale inglese pubblicato 2009).
- Schäfer, Gerd E. (2013a). Ästhetische Bildung. In Lilian Fried & Susanna Roux (Hrsg.), *Handbuch Pädagogik der frühen Kindheit* (Reihe: Frühe Kindheit; 3., überarb. Aufl.; S. 187-192). Berlin: Cornelsen.
- Schäfer, Gerd E. (2013b). Der Bildungsbegriff in der Pädagogik der frühen Kindheit. In Lilian Fried, Susanna Roux & Lieselotte Ahnert (Hrsg.), *Handbuch Pädagogik der frühen Kindheit* (Reihe: Frühe Kindheit – Ausbildung & Studium; 3., überarb. Aufl.; S. 33-44). Berlin: Cornelsen.
- Schneider, Kornelia (2015). Raumerforschung von Kindern bis zu drei Jahren. Zur Bedeutung von Raumerleben als Grundlage von Weltaneignung (Reihe: Kita-Fachtexte). Berlin: Fröbel. Zugriff am 24.04.2020 unter https://www.kita-fachtexte.de/fileadmin/Redaktion/Publikationen/KITaFT_Schneider_2015.pdf.
- Schulz, Marc (2011). Die Aufführung des Bedeutsamen. Eine performativitätstheoretische Perspektive auf die institutionelle Herstellung von Bildungsrelevanz. In Peter Cloos & Marc Schulz (Hrsg.), *Kindliches Tun beobachten und dokumentieren. Perspektiven auf die Bildungsbegleitung in Kindertageseinrichtungen* (Reihe: Kindheitspädagogische Beiträge; S. 49-64). Weinheim: Beltz Juventa.
- Schuster-Lang, Käthe (2013). Rahmenpläne für die Bildungsarbeit. In Lilian Fried & Susanna Roux (Hrsg.), *Handbuch Pädagogik der frühen Kindheit* (Reihe: Frühe Kindheit – Ausbildung & Studium; 3., überarb. Aufl.; S. 147-160). Berlin: Cornelsen.
- Schütz, Alfred (1993). *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt. Eine Einleitung in die verstehende Soziologie* (6., unveränd. Aufl. d. Neuausg.). Frankfurt: Suhrkamp (Original erschienen 1932).
- Schütz, Alfred & Luckmann, Thomas (2003). *Strukturen der Lebenswelt* (Neuausg.). Konstanz: UVK Verlag (Original erschienen 1975).
- Seitz, Simone & Finner, Nina-Kathrin (2012). Zentrale Aspekte einer inklusiven Pädagogik. In Timm Albers, Stephan Bree, Edita Jung & Simone Seitz (Hrsg.), *Vielfalt von Anfang an. Inklusion in Krippe und Kita* (Reihe: Im Dialog; S. 15-26). Freiburg: Herder.
- Seitz, Simone, Finner, Nina-Kathrin, Korff, Natascha & Thim, Anja (2012). Kinder mit besonderen Bedürfnissen – Tagesbetreuung in den ersten drei Lebensjahren. Eine Expertise der Weiterbildungsinitiative Frühpädagogische Fachkräfte (WIFF) (Reihe: WIFF Expertisen, Bd. 30). München: DJI. Zugriff am 17.05.2020 unter http://www.weiterbildungsinitiative.de/uploads/media/Expertise_30_Seitz.pdf.
- Sommer-Himmel, Roswitha (2020). Familienzentren. In Rita Braches-Chyrek, Charlotte Röhner, Heinz Sünker & Michaela Hopf (Hrsg.), *Handbuch Frühe Kindheit* (2., aktual. u. erw. Aufl.; S. 605-613). Opladen: Budrich.
- Stern, Daniel N. (1992). *Il mondo interpersonale del bambino*. Torino: Bolatti Boringhieri (originale inglese pubblicato 1985).
- Stern, Daniel N. (1999). *Die Lebenserfahrung des Säuglings* (6., unveränd. Aufl.). Stuttgart: Klett-Cotta (englisches Original erschienen 1985).
- Streit, Christine (2020). Mathematisches Denken und Lernen im Kindesalter. In Rita Braches-Chyrek, Charlotte Röhner, Heinz Sünker & Michaela Hopf (Hrsg.), *Handbuch Frühe Kindheit* (2., aktual. u. erw. Aufl.; S. 761-771). Opladen: Budrich.
- Sulzer, Annika (2017). Inklusion als Werterahmen für Bildungsgerechtigkeit. In Petra Wagner (Hrsg.), *Handbuch Inklusion. Grundlagen vorurteilsbewusster Bildung und Erziehung* (überarb. Neuausg.; S. 12-21). Freiburg: Herder.
- Tardos, Anna (2019). Zusammen mit dem Baby. Einfache Regeln für die Pflege. In Astrid Gilles-Bacciu & Reinhild Heuer (Hrsg.), *Pikler. Ein Theorie- und Praxisbuch für die Familienbildung* (Reihe: Edition Sozial; 2., durchges. Aufl.; S. 113-116). Weinheim: Beltz.
- Tardos, Anna (Hrsg.) (2002). *Miteinander vertraut werden. Erfahrungen und Gedanken zur Pflege von Säuglingen und Kleinkindern* (3., erw. Aufl.). Freiamt: Arbor.
- Thiersch, Hans (2015). *Soziale Arbeit und Lebensweltorientierung. Gesammelte Aufsätze*. 2 Bde. Weinheim: Beltz Juventa.
- Thiersch, Hans, Grunwald, Klaus & Köngeter, Stefan (2005). *Lebensweltorientierte Soziale Arbeit*. In Werner Thole (Hrsg.), *Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch* (2., überarb. u. aktual. Aufl.; S. 161-178). Wiesbaden: VS.
- Thiersch, Renate (2002). Sozialräumliche Aspekte von Bildungsprozessen – Sozialraumorientierung als Aufgabe für Kindertageseinrichtungen. In Ludwig Liegle & Rainer Treptow (Hrsg.), *Welten der Bildung in der Pädagogik der frühen Kindheit und in der Sozialpädagogik* (S. 242-257). Freiburg: Lambertus Verlag.
- UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2009). *Inklusion: Leitlinien für die Bildungspolitik*. Bonn: DUK. Zugriff am 15.05.2020 unter http://jugendsozialarbeit.de/media/raw/unesco_policy_guidelines_deutsch.pdf (englisches Original erschienen 2009).
- UNICEF – United Nations Children's Fund (2007). *Convenzione sui diritti per persone con disabilità*. Rom: UNICEF. Accesso il

- 16/05/2020 su https://www.unicef.it/Allegati/Convenzione_diritti_person_e_disabili.pdf (originale inglese pubblicato 2006).
- UNICEF – United Nations Children's Fund (2008). *Convenzione sui diritti dell'infanzia e dell'adolescenza* (ristampa). Roma: UNICEF. Acesso il 17/05/2020 su https://www.unicef.it/Allegati/Convenzione_diritti_infanzia_1.pdf (originale inglese pubblicato 1989).
- UNICEF – United Nations Children's Fund (2016). *UN-Behindertenrechtskonvention. Deutsche Übersetzung der Konvention und des Fakultativprotokolls*. Wien: BMSGPK. Zugriff am 16.05.2020 unter <https://broschuerenservice.sozialministerium.at/Home/Download?publicationId=19>.
- UNICEF – United Nations Children's Fund (o.J.). *UN-Kinderrechtskonvention. Regelwerk zum Schutz der Kinder weltweit*. Zugriff am 20.02.2020 unter <https://www.unicef.de/informieren/ueber-uns/fuer-kinderrechte/un-kinderrechtskonvention> (englisches Original erschienen 1989).
- Viernickel, Susanne (2010). *Soziale Kompetenzen im Kontext von Peer-Beziehungen*. In Margrit Stamm & Doris Edelmann (Hrsg.), *Frühkindliche Bildung, Betreuung und Erziehung: Was kann die Schweiz lernen?* (S. 55-73). Zürich: Rüegger.
- Viernickel, Susanne (2020). *Beobachtung und Dokumentation*. In Rita Braches-Chyrek, Charlotte Röhner, Heinz Sünker & Michael Hopf (Hrsg.), *Handbuch Frühe Kindheit* (2., aktual. u. erw. Aufl.; S. 559-570). Opladen: Budrich.
- Viernickel, Susanne, Nentwig-Gesemann, Iris, Harms, Henriette, Richter, Sandra & Schwarz, Stefanie (2011). *Profis für Krippen. Curriculare Bausteine für die Aus- und Weiterbildung frühpädagogischer Fachkräfte* (Reihe: Materialien zur Frühpädagogik, Bd. 8). Freiburg: FEL.
- Wagner, Petra (2011). *Diversitätsbewusstsein – Qualifikationsanforderung an pädagogische Fachkräfte*. Berlin: Fachstelle Kinderwelten für Vorurteilsbewusste Bildung und Erziehung. Zugriff am 17.05.2020 unter https://situationsansatz.de/files/texte%20ista/fachstelle_kinderwelten/kiwe_pdf/Wagner%20Diversbewusstsein%20pfv.pdf.
- Wagner, Petra (2017). *Vielfalt und Diskriminierung im Erleben von Kindern*. In Petra Wagner (Hrsg.), *Handbuch Inklusion. Grundlagen vorurteilsbewusster Bildung und Erziehung* (überarb. Neuausg.; S. 87-106). Freiburg: Herder.
- Walter-Laager, Catherine, Pözl-Stefanec, Eva, Gimplinger, Christina & Mittschek, Lea (2018). *Gute Qualität in der Bildung und Betreuung von Kleinstkindern sichtbar machen. Arbeitsmaterial für Aus- und Weiterbildungen, Teamsitzungen & Elternabende*. Graz: Karl-Franzens-Universität. Zugriff am 17.05.2020 unter https://static.uni-graz.at/fileadmin/projekte/krippenqualitaet/Begleitheft_GQSM_Gute_Qualitaet_sichtbar_machen.pdf.
- Weltzien, Dörte, Fröhlich-Gildhoff, Klaus, Wadepohl, Heike & Mackowiak, Katja (2017). *Interaktionsgestaltung im familiären und frühpädagogischen Kontext. Einleitung*. In Heike Wadepohl, Katja Mackowiak, Klaus Fröhlich-Gildhoff & Dörte Weltzien (Hrsg.), *Interaktionsgestaltung in Familie und Kinderbetreuung* (Reihe: Psychologie in Bildung und Erziehung: Vom Wissen zum Handeln; S. 1-26). Wiesbaden: Springer.
- Wertfein, Monika, Müller, Kerstin & Danay, Erik (2013). *Die Bedeutung des Teams für die Interaktionsqualität in Kinderkrippen*. In: *Frühe Bildung*, 2(1), 20-27.
- Weyland, Beate & Galletti, Alessandra (2018). *Lo spazio che educa. Generare un'identità pedagogica negli ambienti per l'infanzia* (collana: *Infanzia, studi e ricerche*, vol. 5). Bergamo: Junior.
- WHO – World Health Organization (1986a). *Ottawa-Charta zur Gesundheitsförderung*. Genf: WHO. Zugriff am 23.04.2020 unter http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0006/129534/Ottawa_Charter_G.pdf.
- WHO – World Health Organization (1986b). *The Ottawa charter for health promotion*. Genf: WHO. Accessed on 17/05/2020 from <https://www.who.int/healthpromotion/conferences/previous/ottawa/en/>.
- Winnicott, Donald (1960). *The theory of the parent-infant relationship*. In: *International Journal of Psycho-Analysis*, 41(3), p. 585-595.
- Wolff, Mechthild (2019). *Risiken des Machtmissbrauchs in Organisationen Sozialer Arbeit. Zur Notwendigkeit einer machtreflektierten professionellen Beziehungsarbeit*. In Stefan Borrmann, Christoph Fedke & Barbara Thiessen (Hrsg.), *Soziale Kohäsion und gesellschaftliche Wandlungsprozesse. Herausforderungen für die Profession Soziale Arbeit* (Reihe: *Sozialer Wandel und Kohäsionsforschung*; S. 105-115). Wiesbaden: Springer VS.
- Zanin, Renata (2016). *Prosodie in der Grundschule*. In Federica Ricci Garotti & Renata Zanin (Hrsg.), *Aufgaben-, handlungs- und inhaltsorientiertes Lernen (CLIL). Sektionen H1, H2, H4, H5* (Reihe: *Internationale Tagung der Deutschlehrerinnen und Deutschlehrer*, Bd. 9; S. 121-134). Bozen: bu.press.
- Zanin, Renata (2020a). *Sprachen lernen Teil 2 [Radiosendung]*. In Renate Gamper (Red.), *RadioUni: Wissen zum Hören*. Bozen: Rai Südtirol. Zugriff am 17.06.2020 unter <http://www.raibz.rai.it/feed.php?id=83>.
- Zanin, Renata (2020b). *Spracherwerb in der Elementar- und Primärstufe Teil 1 [Radiosendung]*. In Renate Gamper (Red.), *RadioUni: Wissen zum Hören*. Bozen: Rai Südtirol. Zugriff am 17.06.2020 unter <http://www.raibz.rai.it/feed.php?id=83>.
- Zanin, Renata, Loch, Ulrike & Trott, Laura (2020). *Sprachen lernen Teil 3 [Radiosendung]*. In Renate Gamper (Red.), *RadioUni: Wissen zum Hören*. Bozen: Rai Südtirol. Zugriff am 17.06.2020 unter <http://www.raisudtirol.rai.it/de/index.php?media=Pra1585424400>.
- Ziegenhain, Ute & Gloger-Tippelt, Gabriele (2013). *Bindung und Handlungssteuerung als frühe emotionale und kognitive Voraus-*

- setzungen von Bildung. In: Zeitschrift für Pädagogik, 59(6), S. 793-802.
- Zimmer, Renate (2013). Bildung durch Bewegung – Motorische Entwicklungsförderung. In Margrit Stamm & Doris Edelmann (Hrsg.), Handbuch frühkindliche Bildungsforschung (S. 587-601). Wiesbaden: Springer VS.

Impressum

Editëura: Agenzia per la familia
Provincia Autonoma de Bulsan
www.provinz.bz.it/familienagentur

Autores: Ulrike Loch & Laura Trott
Redazion: Verena Buratti, Ulrike Loch & Laura Trott
Traduzion di tesç: Ingrid Runggaldier (idiom de Gherdëina) y
Ulrike Vittur (idiom dla Val Badia)

Editëura: Facultà de Scienzes dla Furmazion
Università Liedia de Bulsan
www.unibz.it/de/faculties/education

Culaburadëures ala focus groups:

L univers dla vita y la lerch soziela dl mut/dla muta: Yaila Mattiuzzi (coordinamënt), Laura Trott (acumpaniamënt scien-
tific), Morena Albanese, Brigitte Knoll, Elisabeth Knoll, Karen
Soprana, Sara Passler, Andrea Peer

Cualità dla interazion: Verena Buratti (coordinamënt),
Laura Trott (acumpaniamënt scien-
tific), Laura Borgatello,
Elisa Di Domenico, Angela Lochmann, Michaela Schupfer,
Kathrin Unterhofer

La culaburazion danter la families y l personal educatif: Ulrike
Loch (coordinamënt), Laura Trott (acumpaniamënt scien-
tific), Silvia Gazzini, Stefania Greggio, Nina von Hellberg, Rosi Kagen
Harb, Melania Timpone

L apredimënt linguistich: Cristina Ghedina (coordinamënt),
Laura Trott (acumpaniamënt scien-
tific), Stephanie Benin,
Alessandra Corti, Sigrid Götsch, Miriam Seppi, Deborah
Visintainer, Miriam Zorzi

La cualificazioni: Ulrike Loch (coordinamënt/acumpaniamënt
scien-
tific), Verena Buratti, Camilla Dell'Eva, Mariagiovanna
Dorigatti, Laura Favaro, Elena Gebhardi, Christiane Innerkofler,
Miriam Leopizzi, Birgit Michelin, Patrizia Weifner

Grafica & Layout: Markenforum Bozen
Stampa: Kraler Druck, Bressanone/Varna (BZ)

Funtanes fotografiches:

Imaja cuiertl: Imaja 1 y 2: cooperativa soziela "Tagesmütter",
Imaja 3 Azienda Servijes Soziei de Bulsan; plata 1, 14, 20, 30, 34,
40, 62, 64, 69, 72, 74, 86, 91, 105, 108, 117: cooperativa soziela
"Tagesmütter"; plata 2, 4, 7, 49, 57, 88, 102, 118: cooperativa so-
ziela "Popele"; plata 8, 25, 32, 36, 37, 96, 101: Azienda Servijes
Soziei de Bulsan

Download:

ladin: www.provincia.bz.it/qualita-assistenza-prima-infanzia
&

www.provinz.bz.it/qualitaet-kleinkindbetreuung

talian: www.provincia.bz.it/qualita-assistenza-prima-infanzia

tudësch: www.provinz.bz.it/qualitaet-kleinkindbetreuung

ann: 2021

Duc i dërc resservei

Cheder de referimënt

por les
ativités de
formaziun, educaziun
y assistënza
ala pröma
infanzia

ISBN: 978-8888079103

9 788888 079103